תלמוד בבלי · ראשונים · ראש · סדר מועד

פסקי הרא"ש על פסחים

רבנו אשר ב"ר יחיאל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פסקי הרא"ש על פסחים

רבנו אשר ב"ר יחיאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פסקי-הראש-על-פסחים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 6
הלכה ד 6
הלכה ה 7
הלכה ו 7
הלכה ז 8
הלכה ח 8
הלכה ט 8
הלכה י 9
הלכה יא 12
הלכה יב 12
הלכה יג 12
הלכה יד 13
פרק ב 14
הלכה א 14
הלכה ב 15
הלכה ג 17
הלכה ד 18
הלכה ה 19
הלכה ו 19
הלכה ז 20
הלכה ח 23
הלכה ט 23
הלכה י 24
הלכה יא 25
הלכה יב 25
הלכה יג 26
הלכה יד 28
הלכה טו 28
הלכה טז 29
הלכה יז 31
הלכה יח 31
הלכה יט 32
הלכה כ 33
הלכה כא 33
הלכה כב 33
הלכה כג 34
הלכה כד 34
הלכה כה 35
הלכה כו 36
הלכה כז 37
הלכה כח 37
הלכה כט 37
הלכה ל 38
הלכה לא 38
פרק ג 39
הלכה א 39
הלכה ב 41
הלכה ג 42
הלכה ד 42
הלכה ה 42
הלכה ו 43
הלכה ז 46
הלכה ח 46
הלכה ט 46
הלכה י 47
פרק ד 49
הלכה א 49
הלכה ב 50
הלכה ג 50

הלכה ד 51
הלכה ה 52
הלכה ו 52
הלכה ז 53
הלכה ח 53
הלכה ט 54
פרק י 55
הלכה א 55
הלכה ב 55
הלכה ג 58
הלכה ד 58
הלכה ה 59
הלכה ו 62
הלכה ז 63
הלכה ח 63
הלכה ט 64
הלכה י 64
הלכה יא 65
הלכה יב 67
הלכה יג 68
הלכה יד 69
הלכה טו 70
הלכה טז 70
הלכה יז 71
הלכה יח 74
הלכה יט 74
הלכה כ 75
הלכה כא 75
הלכה כב 76
הלכה כג 76
הלכה כד 76
הלכה כה 78
הלכה כו 80
הלכה כז 80
הלכה כח 81
הלכה כט 81
הלכה ל 81
הלכה לא 84
הלכה לב 84
הלכה לג 85
הלכה לד 85
הלכה לה 86
הלכה לו 87
הלכה לז 87
הלכה לח 88
הלכה לט 88
הלכה מ 88
הלכה מא 89
הלכה מב 90

פרק א

הלכה א

א אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר. וכל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה. ובמה אמרו שתי שורו' במרתף. מקום שמכניסין בו חמץ. ב"ש אומרים שתי שורות על פני כל המרתף וב"ה אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות:

ב גמ' מאי אור רב הונא אמר נגהי. ורב יהודה אמר לילי ומסקינן דכולי עלמא בין לרב הונא בין לרב יהודה אור אורתא הוא ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה. באתריה דרב הונא קרי נגהי. ובאתרי דרב יהודה קרי לילי. ותנא דמתני' מאי טעמא לא תנא לילי. לישנא מעליא נקט. דאמר ריב"ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו. שהרי עקם הכתוב שמנה אותיות ולא הוציא דבר מגונה. שנאמר מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה ותני דבי ר' ישמעאל לעולם יספר אדם בלשון נקיה. שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב. ואומר ותבחר לשון ערומים ואומר ודעת שפתי ברור מללו. הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמי דרבי. ח"א מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה וח"א מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה אמר רבי מובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל. אמרו לא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' יוחנן והשתא דקיי"ל אור אורתא הוא ודכולי עלמא חמץ לא איתסר אלא משש שעות ולמעלה כדבעי' למימר לקמן אמאי מקדמינן ובדקינן מאורתא נשהי עד מחר ונבדוק בשית. וכי תימא זריזין מקדימין למצות. נבדוק מצפרא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו מלמד שכל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות שנאמר וישכם אברהם בבקר. ואמר רלב"י בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה. אמר אביי הלכך האי צורבא מדרבנן. לא לפתח בעידניה באורתא דתליסר נגהי דארביסר דילמא מימשכא שמעתא ואתי לאימנועי ממצוה.

הלכה ב

המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר אם עד שלא מסר לו מפתח. חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק. ואם משמסר לו מפתח חל י"ד על השוכר לבדוק. בעו מיניה מרנב"י המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק ולא איפשיטא הך בעיא. ויראה שיכול לבטל והויא ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא ומתוך דברי ר"י משמע אפי' אי חזקתו בדוק כשישנו בעיר צריך לשאול לו. וכן כתב ר' יצחק גיאות ז"ל המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר יום ואינו יודע אם הוא בדוק או אינו בדוק שואלו ואם אינו מצוי בעיר שהלך לו חזקתו בדוק.

הלכה ג

תניא הכל נאמנים על בדיקת ביעור חמץ אפילו נשים אפילו עבדים ואפילו קטנים משום דבדיקת חמץ. דרבנן והימנינהו רבנן בדרבנן ובירושל' פליגי איכא מ"ד לא תתני נשים לפי שהן עצלניות והן בודקות כל שהוא.

הלכה ד

איבעי' להו המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק מהו מי הוי מקח טעות או לא ופשיט אביי דלא הוי מקח טעות בין באתרא דיהבי אגרא ובדקי בין באתרא דבדקי אינהו גופייהו. מ"ט ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה. תנן התם ר"מ אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש ר' יהודה אומר אוכלין כל ד' ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש. דכולי עלמא חמץ משש שעות ולמעלה צריך לבערו מן הבית מנלן אמר רבא לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים. וזמן שחיטת הפסח בין הערבים מכי ינטו צללי ערב והיינו בתחלת שבע. ואימא כל חד וחד כי שחיט זמן שחיטה קאמר רחמנא. תנו רבנן שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר לא יראה לך שאור ולא יראה לך חמץ. לפי שנאמר לא יראה לך שאור ולא יראה לך חמץ. שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרים תלמוד לומר לא ימצא. אין לי אלא בנכרי שלא כבשתו ואין שרוי עמך בחצר. נכרי שכבשתו ושרוי עמך בחצר מנין. ת"ל לא ימצא. אין לי אלא בבתים. בבורות שיחין ומערות מנין ת"ל בכל גבולך. ועדיין אני אומר בבתים עובר משום בל יראה ובל ימצא ובל יטמין ובל יקבל פקדונות מן הנכרים ובגבולים שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. מנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה. ת"ל שאור שאור לג"ש. נאמר שאור בבתים ונאמר שאור בגבולין מה שאור האמור בבתים עובר משום בל יראה ובל ימצא ובל יטמין ובל יקבל פקדונות מן הנכרים אף שאור האמור בגבולין כן. ומה שאור האמור בגבולין שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה אף שאור האמור בבתים כן. אמר מר יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרים ת"ל לא ימצא והאמרת שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. לא קשיא הא דקביל עליה אחריות הא דלא קביל עליה אחריות. אי קביל עליה אחריות אסור דהוה ליה כדידיה. כדאמר להו רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא מבתייכו כיון דאילו מיתבד או מיגנב ברשותייכו קאי ובעיתו לשלומי כדידכו דמי. ואי לא קביל עליה אחריות שרי. יש אומרים דוקא ש"ש דחייב בגניבה ואבידה אבל ש"ח לא ודייקינן מלישנא דאילו

מיגנב או מיתבד וכן כתב ר"י. ובה"ג כתב דאפי' ש"ח נמי. ומיגנב או מיתבד בפשיעה קאמר. ומשום דבעי למימר ובעיתו לשלומי הוצרך לומר מיגנב או מיתבד. והרמב"ם ז"ל (פ"ד מהל' חמץ ומצה הל' ד') כתב שאם הנכרי אלם וכופהו לשלם אע"פ שלא קבל עליו אחריות כדידיה דמי ואסור. יש מן הגאונים שאמרו ישראל שהפקיד חמצו אצל נכרי או אצל ישראל חבירו וקבל הנפקד עליו אחריות הנפקד חייב בביעורו ולא המפקיד אע"פ שהוא שלו כיון שאינו ברשותו. והביאו ראיה ממכילתא דתני התם בבתיכם למה נאמר. לפי שנאמר בכל גבולך שומע אני כפשוטו. ת"ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך. יצא חמצו של נכרי ברשות ישראל שהוא בביתו ואינו יכול לבערו. יצא חמצו של ישראל ברשות הנכרי שהוא שלו ואין ברשותו. וה"ר יונה ז"ל היה אומר דלעולם ברשות המפקיד הוא וחייב לבערו מן התורה. כדאמרינן בפ' מרובה (בבא קמא דף עו.) וגונב מבית האיש. ולא מבית הקדש. כך מצאתי בשם ה"ר יונה ז"ל ולא הבנתי ראייתו. וגם לא כתב לפרש הא דמכילתא שהביאו ממנה ראיה. ונ"ל דדבר פשוט הוא דאע"פ שהנפקד קבל עליו אחריות מ"מ עיקר הממון של הבעלים הוא וכיון שהשאילו הנפקד ביתו לשמירת ממונו קרינא ביה ביתו. וההיא דמכילתא מיירי בנכרי שהלוה לישראל על חמצו כדתנן בפ' כל שעה (ד' לא.).

הלכה ה

אמר רבא בהמת ארנונא פטורה מן הבכורה ואע"ג דמצי מסלק ליה בזוזי. עיסת ארנונא חייבת בחלה ואע"ג דלא מצי מסלק ליה בזוזי. מ"ט בהמה אית לה קלא דלנכרי היא. עיסה לית לה קלא. ובתוספתא (חלה פ"א בכורות פ"ב) קתני בתרווייהו חייבת. ולישנא קמא דרבא ניחא דמיירי בדמצי מסלק ליה בזוזי. ואפ"ה פסק רב אלפס כדאיכא דאמרי וכן משמע נמי בירושלמי דגרסינן אהך מתני' העושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה מן החלה. ומה בינה לעיסת ארנונא שהיא חייבת בחלה. תמן ברשות ישראל עומדת שמא ימלך הנכרי שלא ליטלה. הכא בדעת הנכרי היא תלויה. ולישנא משמע אע"ג דלא מצי מסלק ליה מדקאמר שמא ימלך הנכרי שלא ליטלה. ומשמע נמי אפי' אין שיעור חלה בשל ישראל חייב.

הלכה ו

ת"ר נכרי שנכנס לחצר ישראל ובצק בידו אין זקוק לבער. הפקידו אצלו זקוק לבער. מכאן ראיה דש"ח חייב לבער דסתם פקדון שומר חנם הוא. ייחד לו בית אין זקוק לבערו שנאמר לא ימצא. פרש"י לא קבל עליו אחריות אלא אמר לו הרי הבית לפניך. וקשה דא"כ אמאי נקט ייחד לו בית אפי' בלא ייחד לו בית נמי. ועוד היכי מדקדק מכאן

דשכירות קניא דכיון שלא קבל עליו אחריות אפי' לא קנה הנכרי המקום שרי. ופי' ר"ת ז"ל דאפי' באחריות שרי כיון דייחד לו מקום לא קרינא ביה מצוי בביתך. ורב פפא דמפרש קרא אריש ידע ליה מסברא דכיון דייחד לו בית הוי כמו קבל עליו אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי וכן פי' הראב"ד ז"ל:

הלכה ז

א"ר יהודה אמר רב המוצא חמץ ביו"ט בפסח כופה עליו את הכלי וא"י אמר רב חמצו של נכרי עושה לו מחיצה י' טפחים [משום היכרא]:

הלכה ח

וא"ר יהודה א"ר המפרש לים והיוצא בשיירא קודם ל' יום אין זקוק לבער תוך ל' יום זקוק לבער אמר רבא הא דאמרת קודם ל' יום אין זקוק לבער לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור אבל דעתו לחזור אפי' קודם שלשים יום נמי זקוק לבער. ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא העושה ביתו אוצר קודם ל' יום אין זקוק לבער תוך ל' יום זקוק לבער ולא אמרן אלא שאין דעתו לפנותו אבל דעתו לפנותו אפי' קודם שלשים יום זקוק לבער והני ל' יום מאי עבידתייהו כדתניא שואלין בהלכות פסח קודם הפסח שלשים יום. מאי טעמא שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני:

הלכה ט

אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל מיד אחר בדיקתו. היכי מבטל דאמר הכי כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ולא בערתיה ליבטיל ולחשיב כעפרא דארעא והוי הפקר ולאו דידיה ולא עובר עליו בבל יראה ומ"ט צריך ביטול והלא בדק ופינה כל החמץ שנמצא אי נימא משום פירורין דקים (לן) שלא מצא בבדיקה ונשארו ועובר עליו בבל יראה ואע"פ שאינו רואה דהא לא כתיב לא תראה חמץ אלא לא יראה משמע לא יהא לך חמץ במקום הראוי לראיה ואע"פ שאין יודע שהם בביתו מ"מ בל יראה איכא ולכך צריך שיבטל ושוב אין כאן איסור בל יראה. ופריך והא לא חשיבי ומשום פירורין לא צריך ביטול דממילא בטילי והוי הפקר ואין עובר עליהן. אמר רבא גזרה שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עילויה כלומר חיישינן שמא באחת מן הזויות היתה גלוסקא יפיפיה שדעתו עילויה ולא בטלה ממילא ולכך צריך לבטל וכי משכח ליבטליה ולמה הצריכו לבטל בשעת הבדיקה דילמא משכח ליה לבתר איסוריה ולא מצי לבטל ליה דלאו ברשותיה קיימא. דאמר ר' אלעזר משום רבי ישמעאל שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאלו הן ברשותו. ואלו הן בור ברשות הרבים. וחמץ משש שעות ולמעלה. ונבטליה בשית כיון דאיסורא דרבנן עילויה לא מצי מבטל ליה דלא

ברשותיה קאי. דאמר רב גידל אמר רב המקדש אשה בחמץ משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדנייתא דשרירן ויבישין אין חוששין לקידושין דאיסורי הנאה נינהו. וניבטליה בארבע וניבטליה בחמש כיון דלאו זמן איסורא ולאו זמן ביעורא הוא דילמא מיפשע ולא מבטל ליה. כתב בתשובת רש"י מיד בלילה יבטל ויש שנוהגין לבטל בתחלת שעה ששית בשעת שריפה. ואומר אני ששניהם כאחד טובים מדאמר דלאו זמן איסורא ולאו זמן ביעורא משמע אי הוה בזמן איסוריה או בזמן ביעוריה שהוא זמן קבוע ולא פשע שפיר דמי וכן היה אומר ריצב"א והטעם לפי שרגילין לקנות פת ביום וגם בפת שיבטל בלילה הוא חוזר וזוכה וגם לא בטל בלילה אלא החמץ שלא ראה ושמא ישאר ממנו כזית. ומה שכתב בתשובת רש"י בתחלת שעה ששית רצונו לומר סוף חמישית קודם שיתחיל איסוריה. והא דתניא היה יושב בבהמ"ד ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט הך דשבת משכחת לה בי"ד שחל בשבת. והך דיו"ט בתלמיד היושב לפני רבו ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתייירא שמא תחמיץ דקדם ובטיל ליה מקמי דתחמיץ אבל לבתר דאחמיצה לא מצי מבטל לה:

הלכה י

אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיברך. דלא תימא אינה כל כך מצוה כיון דאינה אלא לבער את החמץ מן הבית. ומה שאין מברכין על ביעור בשעה חמישית בשעה שהוא מוציא החמץ מן הבית והוא מצוה מן התורה כדכתיב ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ודרשינן לעיל דביום הראשון היינו בי"ד. אומר אני דהוצאת חמץ מן הבית קודם זמן איסוריה לא נפיק מתשביתו דהא אמר רבי עקיבא לעיל (דף ה:) תשביתו היינו שריפה. ולא צותה תורה לשורפו אלא אחר שכבר נאסר. מידי דהוה אנותר. לקמן (דף כז:) אבל בעוד שהוא מותר באכילה לא ישרפנו ומה שמוציאין אותו מן הבית היינו שלא יעבור עליו בבל יראה ואין מפורש בו מצות עשה מן התורה שיהא מצוה לברך עליו. ומן הראוי שיברך קודם בדיקה על בדיקת חמץ ותקנו לומר על ביעור חמץ לפי שלאחר הבדיקה מיד הוא מבטל והיינו ביעור לחמץ שאינו ידוע לו ומצניע את הידוע לו ואוכל ממנו עד שעה חמישית ואז מבערו מן הבית ועל עסק זה נגררה הברכה של בדיקה שהיא תחלת הביעור ונגמר בשעה חמישית. והא דלא מברכין עלה שהחיינו אע"ג דבאה מזמן לזמן. נ"ל כיון דמצוה זו אינה אלא לצורך הרגל לתקן הבית ולבער החמץ מתוכו לצורך המועד סמכינן לה אזמן דרגל מידי דהוה אעושה סוכה ולולב לעצמו דמחויב לברך שהחיינו בעשייתו אלא סמכי' ליה אזמן דרגל (פ' לולב וערבה ס"ס לז). וי"א שאין לבודק לדבר עד שיגמור הבדיקה ויש מוסיפין עוד יותר ואומרים שאם סח

בדברים דעלמא שלא מעין הבדיקה שצריך לחזור (ולבדוק) ולברך וכל זה אין נראה לי אלא שיש ליזהר שלא יסיח בין ברכה לתחלת הבדיקה ואחר שהתחיל לא הויא שיחה הפסק מידי דהוה אישיבת סוכה וכאדם המדבר בתוך סעודתו דלא הויא שיחה הפסק להצריך לחזור ולברך על הסוכה וברכת המוציא דלא מצינו דשיחה הוי הפסק אלא בין תפילין לתפילין משום דברכה ראשונה קיימא נמי אהנחת תפילין של ראש ואם סח צריך לברך פעם אחרת להניח תפילין לפר"ת ולרש"י נמי כיון דתרי מצות נינהו ולא מעכבי אהדדי ואם לא סח אין צריך לברך על מצות תפילין א"כ הוי היסח הדעת. ומיהו לכתחלה טוב ליזהר שלא יעסוק בשיחה בטילה עד שיגמור כל הבדיקה כולה כדי שישים אל לבו לבדוק בחדרים ובעליות ובכל מקום שמכניסין בו חמץ. ואם בע"ה אינו יכול לטרוח לבדוק בכל המקומות שבבית יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך לבדוק ויתפזרו לבדוק איש איש למקומו על סמך הברכה שיברך בע"ה כדתניא בתוספתא דברכות (פ"ו) עשרה שעושין מצוה אחת מברך לכולם. מאי מברך רב פפי משמיה דרבא אמר על ביעור חמץ. רב פפא אמר לבער חמץ . והלכתא על ביעור חמץ פירוש גם על ביעור חמץ אע"ג דבלבער כ"ע מודו ובעל ביעור פליגי משום דאמר במס' ברכות (דף נ.) מברכותיו של אדם ניכר שתלמיד חכם הוא והמברך על ביעור ניכר שתלמיד חכם הוא ויודע דעל ביעור נמי להבא משמע כדאמר בפ' כיצד מברכין (ברכות דף לח:) משתבחין רבנן לר' זירא [את] בר רב זביד דאדם גדול הוא ובקי בברכות הוא אמר להם לכשיבא לידכם הביאוהו לידי כי אתא קריבו ליה תכא ואפיקו ליה ריפתא א"ל לטעום מר מידי אמר לו לישרי לן מר ופתח ואמר מוציא לחם מן הארץ אמר זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא בשלמא אי אמר לן המוציא אמר לן טעמא ואשמעינן הלכתא אלא אמר מוציא מאי קמ"ל במוציא כ"ע לא פליגי אלמא שצריך להשמיענו חדוש בברכותיו ולכך נהגו לברך על ביעור חמץ לאשמעינן דגם זה להבא משמע ושלא יטעו לומר דעל ביעור לשעבר ואם בירך כך לא יצא. ומה שחלקו במטבע ברכות יש מהן שתיקנו בעל ויש מהן שתיקנו בלמ"ד ר"ת ז"ל היה נותן טעם לדבר דכל מצות דנעשות מיד שייך לברך עליהן על כגון על מקרא מגילה על הטבילה על נטילת ידים על הפרשת תרומה על אכילת מצה על אכילת מרור אבל להניח תפילין להתעטף בציצית ולישב בסוכה יש בהן שיהוי והלשון מורה על כך להיות מעוטר בתפילין ולהיות עטוף בציצית ולישב בסוכה לאכול ולטייל כל היום ולהדליק נר חנוכה יש שיהוי במצותה כדאמרינן בבמה מדליקין (דף כא:) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. וכן לשמוע קול שופר יש שיהוי להפסקה בין התקיעות דעיקר מצות שופר על סדר הברכות. ומה

שאין מברכין על קריאת הלל ואנו מברכין על מקרא מגילה היינו טעמא לפי שקוראים את המגילה בלא הפסק אבל בקריאת ההלל מפסיקין והצבור עונין ראשי הפסוקים. ועוד דאמרינן בפסחים (דף קיז.) דעיקר קריאת הלל תקנו נביאים הראשונים לקרותו על כל צרה שלא תבא על הצבור לכשיגאלו גומרין את הלל הלכך שייך ביה האי לישנא לקרות את הלל דכל מצוה שאינה חובה תמיד לא שייך ביה על ומה שמברכין להכניסו וכו' משום דברכה זו לא נתקנה לגמרי על מצוה זו תדע דהא מברכין אותה לאחר המילה אלא נתקנה להודות ולהלל ולשבח להקב"ה שצוה לעשות מצוה זו בכל פעם שתבא לידינו. ומה שמברכין בתפילין של יד להניח ועל של ראש על מצות משום דלא רצו חכמים לתקן שתי ברכות זו אחר זו במצוה אחת שוות ותקנו בשל ראש על מצות שהיא גמר המצוה. וריב"א היה מחלק דמצוה דאפשר לעשות ע"י שליח מברך על אבל מצוה שהוא בעצמו צריך לעשותה צריך לברך בלמ"ד וזו היא קצת סברת הש"ס דלמול משמע דלא סגי דלאו איהו מהיל ועל שופר אנו מברכים לשמוע בקול שופר דלא סגי דלאו איהו שומע ולקרוא את הלל אע"פ דשומע כעונה כמו גבי מקרא מגילה מ"מ מצוה לענות בראשי הפרקי' אע"פ דשומע כעונה. ועל הטבילה אע"ג דטבילת טמאים א"א לעשות ע"י שליח כיון דטבילת כלים אפשר לקיים ע"י שליח לא פלוג. וגם משום דטבילת גרים שהיא לאחר הטבילה. ועל נטילת לולב לפי שפעמים מברך אחר שיצא בו שכבר נטל לא שייך לברך ליטול משום דלהבא משמע והיינו נמי טעמא דעל נט"י. ולהדליק נר של חנוכה אע"ג דאפשר לעשות ע"י שליח אורחא דמילתא הוא שכל אדם מדליק בביתו מפני חביבות הנס וכן נר של שבת ועל ספירת העומר לפי שנהגו שש"צ מברך להוציא את מי שאינו יודע לברך לכך מברכין על. ובתפילין נמצא בספרים מדויקים במצות תפילין וכן כתב רב אלפס ז"ל. ועל התורה מברכין באשכנז לעסוק בדברי תורה. ולפי טעם זה מברכין לאכול מצה ולאכול מרור: ומיבעי ליה לאיניש לברוכי ברישא והדר בדיק. דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. אמר רב חסדא חוץ מן הטבילה. מ"ט דאכתי גברא לא חזי. ת"ר טבל ועלה בעלייתו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו על הטבילה ומפרשי לה רבנן דבטבילת גר בלבד קאמר דלא מצי למימר קודם טבילה אקב"ו אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואח"כ טובלים דהא קי"ל נדה קוצה לה חלה ומחייבא לברוכי להפריש חלה. ותנן נמי (ברכות כו.) גבי זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה טעמא דראה קרי ופלטה שכבת זרע צריכין טבילה הא לא ראה קרי ולא פלטה ש"ז קורא ומתפלל ואין צריכין טבילה. ור"י מפרש דאין למחות בנשים שמברכות אחר טבילה ולא קודם כיון דאיכא גר דלא מצי לברך עד

לאחר הטבילה לא פלוג. והאי טעמא נמי שייך בנטילת ידים שנהגו לברך אחר הנטילה לפי שבבקר כשידיו מלוכלכות לא מצי לברוכי עד אחר הנטילה לכך נהגו לעשות כן אף בנטילה דסעודה. ועוד יש טעם אחר בנטילה כיון דמברך קודם ניגוב גם זו מצות נטילה כדאמרינן בסוטה (דף ד:) כל האוכל פת בלא ניגוב כאילו אוכל לחם טמא:

הלכה יא

בודקין את החמץ לאור הנר כו' מפני שאור הנר יפה לבדיקה. ת"ר אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר מפני שאור הנר יפה לבדיקה אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם ואומר ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא ואומר בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ואומר נר ה' נשמת אדם חופש. ואכסדרה דנפישא נהורא נבדקת לאורה אם היה טרוד ולא בדק בלילה כדאיתא בירושלמי (הל' א) וכי יש חמה בלילה תיפתר בשלא בדק כדתנן לא בדק אור ארבעה עשר בודק ארבעה עשר שחרית הדא אמר אפילו ביום צריך לבדוק לאור הנר ואפילו בבית שיש בו אורה. ולא לאור האבוקה ואע"ג דאבוקה נפיש נהורא דידה דאמר רבא אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר אפילו הכי אין בודקין לאורה מפני שאין יכול להכניסו לחורין ולסדקין וגם משום דבעית שמא ישרוף הבית ונהגו באשכנז שאין בודקין אלא בנר של שעוה אבל לא בנר של חלב שהוא ירא שמא יטיף על הכלים וגם לא בנר של שומן שהוא ירא שמא יטיף על כלי החלב וגם לא בנר של שמן שהוא מתייירא שמא יטיף על הבגדים ויטנפם וגם אין יכול להכניסו לחורין ולסדקין.

הלכה יב

כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה. תנו רבנן חורי הבית העליונים והתחתונים וגג היציע וגג המגדל ורפת ולולין ומתבן ואוצרות יין ואוצרות שמן אין צריכין בדיקה. והתניא אוצרות יין צריכין בדיקה הכא במאי עסקינן במסתפק מהן. תני ר' חייא עשו אוצרות שכר בבבל כאוצרות יין בארץ ישראל במסתפק. אמר רב חסדא בי דגים אין צריכין בדיקה והתניא צריכין בדיקה לא קשיא הא ברברבי הא בזוטרי. אמר רבה בר רב הונא בי מילחי ובי קירי צריכין בדיקה. אמר רב פפא בי תמרי ובי ציבי צריכין בדיקה.

הלכה יג

תניא חור שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו. תניא חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אומר כל עיקר אינו בודק מפני הסכנה שמא יאמר הנכרי כשפים

הוא עושה לי ואע"ג דשלוחי מצוה אין ניזוקין היכא דשכיחא היזיקא שאני וכיון דאיכא סכנה עבדינן כפלימו. אמר רבא חצר אינה צריכה בדיקה מפני שהעורבים מצויין שם.

הלכה יד

א בה"א שתי שורות החיצונות שהן העליונו'. אמר רב עליונה ושלמטה הימנה ושמואל אמר חיצונה ושלפנים הימנה תני ר' חייא כוותיה דרב וכולהו תנאי כוותיה דשמואל. יש מן הגאונים שפסקו כוותיה דשמואל כיון דכולהו תנאי תנו כוותיה והרמב"ם ז"ל (פ"ב מהל' חמץ ומצה) פסק כרב וכן פסק ה"ר יונה ז"ל דכל ברייתא דלא מתנייא בי רבי חייא ור' אושעיא לאו בר סמכא היא וכיון דרבי חייא תני כרב אין לחוש לאידך ברייתות דתנו כשמואל. ואפילו תימא רבי אושעיא היה בכללם מכל מקום הוה ליה רבי חייא ור' אושעיא חד לגבי חד וחזרינן לכללא דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי.

ב מתני' אין חוששין שמא גיררה חולדה ממקום למקום מבית לבית דא"כ מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף והיכא דבדק ובתר הכי חזי עכברא דעל בביתא ובפומה פיתא אע"ג דעל לההוא ביתא ומשכח פירורין כשיעור ההוא פיתא לא אמרינן מיכל אכלה לההוא פיתא והני פירורין דידה נינהו אלא אמרי' פירורין מעלמא נינהו ובעי למיבדק על ההוא פיתא דעכברא. דאמר רבא תינוק נכנס וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין אין צריך בדיקה שדרכו של תינוק לפרר. עכבר נכנס וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירורין צריך לבדוק שאין דרכו של עכבר לפרר. כל הני פסקי הלכות דצבורי חמץ והנך בעיות דעכבר נכנס וככר בשמי קורה ובפי נחש השמיטו רב אלפס ז"ל משום דמילי דלא שכיחי נינהו. רבי יהודה אומר בודקין אור ארבעה עשר ובי"ד שחרית ובשעת הביעור. וחכ"א אם לא בדק אור ארבעה עשר יבדוק בי"ד לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד ואם לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד. ומה שמשייר יניחנו בצינעה כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו פירוש בתוך המועד ולאחר המועד בתוך הפסח ולאחר הפסח. כדי שלא יהא צריך בדיקה. אחריו כגון שנטלו עכבר בפניו או שהניח עשר ומצא תשע אבל אם לא ידע כמה הניח אע"פ שלא הצניעו אין צריך לחזור ולבדוק דהא תנן אין חוששין שמא גיררה חולדה וכו': ירושלמי (הלכה ג) כיצד הוא עושה כופה עליו את הכלי. כפה ולא מצאו אני אומר יד נטלתו לא כפה ולא מצאו צריך. לבדוק את הבית. ר' מאיר אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש. ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש.

ג גמ' מ"ט אין אוכלין כל חמש גזירה משום יום המעונן וכיון דליכא חמה אתי למיטעי ומיחלף ליה בין חמש לשבע אי הכי ארבע נמי לא ליכול אמר רב פפא ארבע זמן

סעודה לכל היא ולא אתי למיטעי אר"נ אמר רב הל' כר' יהודה. ת"ר ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות תלויות טהורות וטמאות ומשיירין מזון שתי סעודות מן הטהורות עד ארבע שעות. דברי רבי אלעזר איש ברתותא שאמר משום רבי יהושע וכן הילכתא: הדרן עלך אור לארבעה עשר

פרק ב

הלכה א

א כל שעה שהוא מותר לאכול מאכיל לבהמה ולחיה ולעוף ומוכרו לנכרי ומותר בהנאתו. עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו תנור וכירים:

ב גמ' מתניתין דלא כר' יהודה דאי ר"י הא איכא חמש דאינו אוכל ומאכיל וכבר פסק רב לעיל (דף יג) הלכה כר' יהודה. הא דקתני במתני' מאכיל לבהמה ולחיה קא עביד צריכותא בגמ'. דאי תנא בהמה דאי משיירא קחזי ליה. אבל חיה דאי משיירא מצנע ליה אימא לא קמשמע לן דאפ"ה שרי. וקשה כיון דמצנע ליה היאך יכול להאכילה הא אמר לעיל (דף ט:) ומה שמשייר יניחנו בצינעה שלא תבא חולדה ותטול בפניו ויהא צריך בדיקה אחריו וכ"ש שלא יתן לה לאכול והיא תצניעהו. ודחק רבינו שמשון לפרש דמיירי בחיה שכפותה וה"ק דאי משיירא ליה בשאינה כפותה ה"א דנגזר כפותה אטו שאינה כפותה. והפי' הנכון נ"ל ומאכיל לבהמה ולחיה ולעוף והוא עומד עליהם עד שיאכלום ולא יעלים עיניו מהם עד שיאכלום ויבער המשוייר. ומתני' היתר הנאה אתא לאשמועי' ולעולם צריך ליזהר שלא יצניעו וה"פ דאי תנא בהמה דאי משיירא קחזי לה דאף אם מחמת טירדא יעלים עיניו מהם יחזור ויבער המשוייר דהא קא חזי ליה: ומותר בהנאתו פשיטא לא צריכא שחרכו קודם זמנו וכדרבא דאמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאתו אף לאחר זמנו. וכגון שנפסל מלאכול לכלב דומיא דפת שעיפשה. יש שרוצים לומר לאו דוקא הנאה דהוא הדין נמי אכילה דעפרא בעלמא הוא. ולא מסתבר דאע"פ דבטלה דעת האוכל אצל כל אדם מ"מ כיון דאיהו קאכיל ליה אסור. וכ"כ הרב הברצלוני ז"ל וז"ל והנ"מ דמותר בהנאה לאחר זמנו אבל באכילה לא ומהאי טעמא נמי אסור כותח הבבלי כי אכיל ליה דתנן (דף מב) אלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו'. ויש מי שאומרים המורייס שעושין האידנא שקורין אלמר"י שמשימין בו לחם קלוי שמותר אחר הפסח חדא שהחמץ ע"י תערובות שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ועוד שהרי חרכו קודם זמנו ומותר בהנאה אחר זמנו. ואנן חזינן לרבוותא דאסרין ליה לאחר הפסח. דלא שרי ר"ש אלא כגון דעריב שלא בכוונה אבל לערובי ולשהוויי לא ומשום שחרכו נמי לא אימור לא

חרכו יפה יפה דלא מסיק אדעתי' פסח בשעת עשייתו ועוד לא קאמרינן חרכו קודם זמנו מותר באכילתו לאחר זמנו אלא בהנאה קאמר. דלאו אורחא דארעא לאכול פת חרוך כל צרכו אבל גבי מורייס דאורחא למיכל הכי אסור:

הלכה ב

עבר זמנו אסור בהנאה פשיטא לא צריכא לשעות דרבנן. דא"ר גידל א"ר חייא ב"ר יוסף אמר רב המקדש מו' שעות ולמעלה אפי' בחיטי קורדנייתא אין חוששין לקדושין פירש"י מתחלת ו' שעות ולמעלה. ולישנא דמשש שעות משמע מסוף שש כדלעיל (דף ד.) דכ"ע חמץ משש שעות ולמעלה אסור. ומפרש ר"ת מסוף ו' שעות ולמעלה. ומשוה יחד שעות דאוריי' וחיטי קורדנייתא דהוי חמץ דרבנן. דחמץ נוקשה אינו אסור אלא מדרבנן מו' שעות ולמעלה דהא דמרבינן לקמן (ד' מג.) חמץ נוקשה מקרא היינו דוקא תוך זמנו אבל לפני זמנו לא אסור אלא מדרבנן הלכך מייתי מרב גידל ומדמי אהדדי שעות דאורייתא וחמץ דרבנן לשעות דרבנן וחמץ דאורייתא ובעל העיטור ז"ל כתב דהא דרב גידל מתחלת שעה שביעית מיירי ואליבא דרבי שמעון דאמר לקמן (דף כח:) מן התורה מותר בהנאה עד הלילה וקאמר רב גידל כיון דחכמים אסרוהו בהנאה משש שעות ולמעלה אין חוששין לקדושין. אבל בשעה ששית חוששין. ולא ידענא מנא ליה דלר"ש אסור בהנאה משש שעות ולמעלה מדרבנן. ור"י כתב דמותר בהנאה לר' שמעון עד הלילה אפילו מדרבנן. ובעל המאור ז"ל כתב אע"פ שהביאה רב אלפס להא דרב גידל בהלכותיו אין נראה לנו לסמוך עליה. דרב לטעמיה דסבירא ליה כר' יהודה לקמן (דף כט) דאמר חמץ מו' שעות ולמעלה עובר עליו מן התורה וחכמים עשו סייג ואסרו שעה ששית מדבריהם ולא קיי"ל הכי אלא כר"ש דאמר בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אין עובר עליו ולא כלום. אבל לכתחלה אין להשהותו מו' שעות ולמעלה. דלא פליג ר"ש אהא דדרשינן אך ביום הראשון תשביתו ואך חלק אי נמי לא תשחט על חמץ דם זבחי. אלא אם עבר וקידש כל היום חוששים לקדושיו. ואע"פ דסתם מתניתין מוקמינן הכא לשעות דרבנן וכדרב גידל. לא קיי"ל הכי דהא סיפא דמתניתין ולא יסיק בו תנור וכירים מוקמינן לה אליבא דר' יהודה ולית הילכתא כוותיה ולקמן נדקדק בפסק זה דיראה דאף על גב דרב פסק כרבי שמעון היינו דווקא לאחר זמנו אבל לפני זמנו קיי"ל כר' יהודה ואיתא לדרב גידל. אמר חזקיה מניין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה. א"ר יעקב אמר ר' יוחנן בכל מתרפאין במקום סכנה חוץ מעצי אשירה דתניא ר' אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאודך למה נאמר בכל נפשך. אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר

בכל מאדך. ואם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך. ובמס' ע"ז הארכתי בזה. כי אתא רבין אמר ר' יוחנן בכל מתרפאין במקום סכנה חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים. ע"ז הא דאמרן. גילוי עריות ושפיכות דמים מנא ליה. דתניא רבי אומר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה. וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה. אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד. מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו. ומקיש נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור ורוצח גופיה מנא ליה סברא הוא כי ההוא דאתא קמיה דרבא אמר ליה מרי דוראי א"ל זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך. אמר ליה ליקטלך ולא תיקטליה מאי חזית דדמא דידך סומקי טפי דילמא דמא דההוא גברא סומקי טפי. מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דקא שייף לברתיה בגרקי דערלה. אמר ליה אימור דאמרי רבנן בשעת הסכנה שלא בשעת הסכנה מי אמור. א"ל האי אשתא צמירתא כשעת הסכנה דמיא. ואיכא דאמרי הכי אמר ליה מידי דרך הנאתו קעבידנא וכיון דלאו דרך הנאתו קעבידנא לצורך רפואה מותר אע"ג דלית ביה סכנה. אבל שלא לצורך רפואה אפילו שלא כדרך הנאתו אסור מדקאמר ליה ר' יוחנן אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתו משמע מלקות הוא דליכא הא איסורא מיהא איכא ובכלאי הכרם ובבשר בחלב דלא כתיב בהו אכילה אפילו שלא כדרך הנאתן אסור שלא במקום סכנה: איתמר הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו. אביי אמר מותר. ורבא אמר אסור. אפשר וקמכוין. לא אפשר וקמכוין כ"ע לא פליגי דאסור לא אפשר ולא קמכוין כ"ע לא פליגי דשרי. ומיירי בדלא הוי פסיק רישיה כגון שיכיל לסתום נחיריו שלא יהנה מן הריח. דפסיק רישיה הוי כמתכוין בכל איסורי דאורייתא. כי פליגי באפשר ולא מכוין ולר' יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור כ"ע לא פליגי דאסור ואליבא דר' שמעון פליגי וכו'. וא"ד אפשר ולא מכוין היינו פלוגתייהו דר' יהודה ור"ש כי פליגי דלא אפשר וקמכוין אביי אמר מותר. ורבא אמר אסור וקי"ל כרבא: ולא יסיק בו תנור וכירים וכו'. תנו רבנן תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה וחכ"א הפת מותרת. בישלה על גבי גחלים דברי הכל הפת מותרת. והתניא בין חדש בין ישן יוצן. לא קשיא הא דתניא יותץ רבי אליעזר היא דאמר זה וזה גורם אסור. והא דתניא יוצן רבנן היא דאמרי זה וזה גורם מותר. והלכתא כרבנן דזה וזה גורם מותר. והכי מסקינן במס' ע"ז בפ' כל הצלמים (עבודה זרה דף מט.) בענין זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים דר' יוסי סבר זה וזה גורם מותר ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי ואמרי' התם ההיא גינתא דאיזדבלא בזבל ע"ז שלח רב עמרם קמיה

דרב יוסף כי האי גוונא מאי א"ל הכי א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי הלכך גם חדש יוצן ומסיקין אותו בעצים דהיתירא והוה ליה זה וזה גורם ושריא. ואע"ג דלכתחלה אסור לעשות זה וזה גורם כדמוכח בפרק כל הצלמים (עבודה זרה דף מח:) דתניא ר' יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב שהוא מותר וחשיב ליה התם זה וזה גורם. יש לומר דהתם דין הוא שלא יהנה לכתחלה מן האיסור עצמו. אבל הכא התנור אינו האיסור בעצמו אלא שהתנור נגמר בעצי איסור ואי אמרי' יותץ נמצא התנור מופסד והוה כדיעבד. ולענין אפה בו את הפת הלכה כרבי דאמר הפת אסורה משום דיש שבח עצים בפת. דהא אפיך שמואל ותני רבי אומר הפת מותרת וחכ"א הפת אסורה משום דבהא סבר שמואל הלכה כרבי ואפי' מחביריו ואפיך ותני לה בלשון רבנן כי היכי דתקום כרבנן לאיסור הלכך קערות וכוסות וצלוחיות שהסיקום בעצי ערלה אסירי וקדירה נמי אסירא דהא מקבלה בישולה מקמי דניתו עצים דהיתירא. כי פליגי בתנור דלמאן דאסר זה וזה גורם אסור. ולמאן דמתיר זוז"ג מותר. וקי"ל מותר כדפי'. ובבישלה ע"ג גחלים פליגי שמואל ור' יוחנן. ח"א לא שנו אלא גחלים עוממות אבל לוחשות אסורה. וח"א אפי' לוחשות מותרת. ועבדינן לחומרא. והא דשרי בעוממות לדברי הכל דוקא בקליפי ערלה ובקשין של כלאי הכרם משום דדינן בשריפה (תמורה לד.) וקי"ל כל הנשרפין אפרן מותר אבל בחמץ בפסח קי"ל כרבנן דאמרי מפרר וזורה לרוח והוו בכלל כל הנקברים שאפרן אסור וכל שכן הגחלים. ה"ר יונה ז"ל

הלכה ג

א מתני' רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה. וחכ"א מפרר וזורה לרוח: או מטיל לים.

ב גמ' איבעיא להו מפרר וזורה לרוח ומפרר ומטיל לים או דילמא מפרר וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה. ופליגי רבה ורב יוסף. רבה אמר חמץ לשאר נהרות בעי פירור. ורב יוסף אמר חמץ כיון דמאיס לא בעי פירור. והלכתא כרבה ורש"י פסק כר' יהודה משום דסתם לן תנא כוותיה בפרק בתרא דתמורה (דף לג:) דחשיב חמץ בכלל כל הנשרפין. ואע"ג דשתק ר' יהודה. אנן לא שתקינן. דלא איתותב אלא מדברי עצמו. וכן פסק בספר המצות (עשין לט) וכן פסק הרב הברצלוני ז"ל והביא ראיה מדאמר רבא לעיל (דף ה.) ש"מ אין ביעור חמץ אלא שריפה. והגאונים פסקו כחכמים וכן כתב בעל העיטור ז"ל וכן כתב ה"ר יונה ז"ל. ואי משום סתמא דתמורה קי"ל בתרי מסכתות אין סדר ואם כן הלכה כרבים ואי תיקשי לך רבנן גופייהו לילפו מנותר דלדידהו ליכא פירכא וי"ל דלדידהו

איכא לאקשויי מה לנותר שכן קדש לכך ראוי להחמיר ולשורפו ושריפה חמורה כדאי' בשילהי תמורה (שם) אם רצה להחמיר על עצמו לשרוף את הנקברין רשאי ולפירוש ר"ת ז"ל דמפרש (פ"ק דף יב) בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר היינו בשעה ששית דאז רגילין העולם לבערו אין נפקותא בפסק זה כולי האי דאין אדם משהה חמצו עד אחר חצות ואף לפירוש רש"י בשעה חמישית מודה שמבערו בכל דבר.

הלכה ד

א מתני' חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה שנא' לא יראה לך חמץ:

ב גמ' הא דקתני של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה לאו למימר דבאכילה אסור אלא משום דבעי למיתני של ישראל אסור בהנאה תנא נמי גבי נכרי מותר בהנאה אבל מותר אפי' באכילה ומתני' ר' שמעון היא דאמר חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום ובדין הוא דאפי' דישראל נמי לאחר הפסח מותר אלא הא דקתני של ישראל אסור קנסא הוא דקא קניס ר' שמעון הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא וכי קניס ר"ש בעיניה אבל ע"י תערובות לא קניס. הלכך של נכרי דלא עבר עליו בבל יראה ובל ימצא מותר ואפי' באכילה. ובירושלמי קאמר הא דתני מתני' חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה במקום שלא נהגו לאכול פת של נכרי. אבל במקום שנהגו לאכול מותר אפי' באכילה. ותניא בתוספתא ישראל ונכרי שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל הרי הוא מוכר לנכרי או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקח ממנו לאחר הפסח. ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה ורשאי ישראל שיאמר לנכרי עד שאתה לוקח במנה קח במאתים שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח. ונכרי שמביא לישראל דורון במוצאי פסח סמוך לערב ומניחו בביתו יאמר הישראל שאין רוצה שיקנה לו רשותו. וישראל שמצא חמץ בביתו אחר הפסח מן הדין הוא מותר דכיון דבטלו לא עבר על בל יראה וליכא למיקנסיה. ובירושלמי פליגי ביה דגרסינן התם הפקיר חמצו בי"ד. אחר הפסח מהו. ר' יוחנן אמר אסור וריש לקיש אמר מותר רבי יוחנן חייש להערמה ריש לקיש לא חייש להערמה. כלומר שמא לא יפקירנו ויאמר הפקרתיו. והא דקאמר רבי שמעון חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו בולא כלום משמע דאפילו באכילה מותר לפני זמנו ועד הלילה דומיא דלאחר זמנו. ועוד דהא לא מייתר ליה שום קרא לאסור לפני זמנו. ואי אפשר לומר כן מדקאמר סתמא דהש"ס ומשעה שאסור באכילה אסור בהנאה אתאן לת"ק ואי ר"ש שרי ליה עד הלילה א"כ אתי שפיר אף לר"ש מליל ט"ו ולא מיסתבר למימר דמלשון משעה קדייק דמשמע דהאיסור מתחיל בשעות ועוד דשילהי

מתני' דפ"ק [לעיל (כ:)] מוקמינן כר"ש וקתני דשורפין תרומה ואי שרי באכילה עד הלילה למה שורפין אותה אלא ודאי לר"ש נמי אסור באכילה ומפיק ליה מתשביתו ואך חלק ואע"פ דכשאוכלו משביתו תשביתו משמע שלא כדרך הנאתו אבל להסיקו תחת תבשילו ולמוכרו לנכרי מותר ואין צריך להשביתו מן העולם אלא מביתו ולאחר חצות מיד צוה הכתוב להשביתו. ולענין פסק דין אם הלכה כר"ש לפני זמנו נפל מחלוקת בין הגדולים הראב"ד ובעל המאור ובעל העיטור פסקו כר"ש אלא שבעל העיטור כתב דלר"ש אסור בהנאה מדרבנן ובעל המאור כתב דמותר באכילה עד הלילה דבאכילתו הוא משביתו. והרמב"ם ז"ל (פ"א מהלכות חמץ) כתב שלוקה עליו משש שעות ולמעלה וכן כתב הר"י אבן גיאות ז"ל וכן נ"ל דאע"ג דקי"ל כר' שמעון בלאחר זמנו. בלפני זמנו קי"ל כר' יהודה כסתם מתניתין בריש פרקין עבר זמנו אסור בהנאתו. וכן ר' עבד עובדא כוותיה בההיא דיוחנן חקוקאה לעיל (דף יג.) שצוה למכרו לנכרים בשעה חמישית. ומתני' דהכא דאוקימנא כר"ש בלאחר זמנו ורבא נמי לא אמר הלכה כר"ש דלהוי משמע בכל דבריו. אלא חמץ לאחר זמנו קאמר דשרי כר"ש ובהך קרא דמחמצת כדדריש ר' שמעון לנתחמץ מאליו קיימא לן כוותיה אבל בההוא דדריש לא יאכל כרבי יוסי הגלילי לסמוכין לא קי"ל כוותיה דלא אשכחן קרא דלא לכתוב אלא לסמוכין. דחד קרא דמייתר מוקמינן ליה לפני זמנו שצותה תורה להשביתו.

הלכה ה

אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור ומדלא קיהיב שיעורא שמע מינה דבמשהו קאמר ושלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש דר"ש לא קניס אלא היכא דאיתא בעיניה אבל ע"י תערובות לא קניס אפי' שהיה בעיניה ונתערב אחר הפסח. ומצאתי כתוב בשם ה"ר יונה ז"ל דאפילו אם ערבו במזיד מותר. ולא נהירא לי דרבא לא שרא אלא כשנתערב ממילא והוי בכלל שאר איסורים שאם בטלן במזיד אסורין. וחמץ משש שעות ולמעלה אע"פ שלוקין עליו מן התורה כיון שאין בו כרת הרי הוא כשאר איסורין ובטל בששים ומותר אף בפסח כיון שנתבטל קודם הפסח ודין תערובות חמץ במשהו אם אסור בהנאה ודין תערובת חמץ במצה יבש ביבש אם בטל ברוב ודין נותן טעם לפגם בפסח כתבתי בשילהי מסכת ע"ג.

הלכה ו

אמר רב קדירות בפסח ישברו ושמואל אמר אל ישברו אלא משהי לאחר הפסח ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו. וצריך לשומרן במקום שאין הרגל מצויה שלא יטעו להשתמש בהו בפסח.

הלכה ז

תניא אין לשין את העיסה בחלב. ואם לש כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה. כיוצא בו אין טשין התנור באליה. ואם טש כל הפת כולה אסורה עד שיסיק התנור ואי שני בהו ועבדינהו כעין תורא שרי. כיון דשני בהו מידע ידע דמשום היכירא הוא דעבד ליה הכי דלא ליתי בהן לידי תקלה לפיכך שריין והאי בוכיא דאפיה ביה חמירא כולי שתא אסירא למיפא ביה מצה בפסח משום דהסיקו מבחוץ. ואי מליא גומרי והסיקו מבפנים שפיר דמי. אבל קדירות אפי' מלינהו גומרי אסירי משום דחייס עלייהו דילמא פקעי ולא עביד להו היסיקא שפיר. אבל אם הוחזרו לכבשן ונתלבנו כתב רבינו אבי העזרי ז"ל יש אומר שאין מועיל לקדירות ליבון על ידי החזרת כבשונות דחייס עלייהו דילמא פקעי ולא מלבין להו שפיר וכן כתב זקני רבינו אב"ן ז"ל. ושגגה היא בידם דלא אמרו חכמים כן אלא היכא דמתלבן מבחוץ ולא מבפנים. אי נמי ע"י מילוי גומרי דחייש לפקיעה אבל כשמחזירן לכבשן מתלבן מבפנים ומבחוץ כי השלהבת עולה לו בכל צדדין ולא פקעה. וכן מוכח בפרק דם חטאת (זבחים דף צו.) דפריך וליהדרינהו לכבשונות ומשני אין עושין כבשונות בירושלים. ומשמע הא עושין כבשונות בירושלים שרי. והא דאמר רב קדירות בפסח ישברו ולא אמר תקנת ליבון בכבשן. משום דאי מלבן להו ה"ל פנים חדשות באו לכאן והראשון הוי כמו שבור. אבל בהיסק בלא כבשן אין כאן פנים חדשות באו לכאן ע"כ דבריו. וכן כתב בשאלתות פרשת ראשי המטות [סי' קלז] דכלי חרס שרי בהחזרת כבשונות וכן דעת התוס'. ויראה לי דדוקא החזרת כבשונות שמצרפין בהן כלי חרס חדשים כי ההיא דפרק דם חטאת כיון דהכניסו להיסק גדול כזה ודאי לא חייס עלייהו דילמא פקעי. אבל לתנורין שלנו לא דאיכא למיחש דחייס עלייהו ויוציאן מן התנור קודם שנתלבנו היטב. והני סכיני דפסחא מעייל בהו ולקתייהו ברותחין ובכלי ראשון. וקודם לכן צריך לשופו ולנקותו יפה דבענין אחר לא יפלוט. ותניא בסיפרי אך את הזהב ואת הכסף מכאן שצריך להעביר החלודה. הילכך סכינין שיש בהן גומות. ואין יכול לנקותן יפה בתוך הגומות לא מהני בהו הגעלה וצריכין ליבון. אמר רב הונא עץ פרור מגעילין ברותחין ובכלי ראשון. קסבר כבולעו כך פולטו. נקוט האי כללא בידך דמאני דאעא ודפרזלא ושאר מיני מתכות ובורמי דגללא דאישתמש בהו חמירא כולי שתא בכ"ר צריך למיעבד להו הגעלה בכ"ר ודאשתמש בהו בכלי שני עביד להו הגעלה בכ"ש. ומשהי להו בגווייהו עד דפלטו שפיר. דגמרינן מגעולי של נכרים שנאמר כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וגו'. ותנו רבנן (מסכת ע"ז דף עה:) הלוקח כלי תשמיש מן הנכרים דברים שלא נשתמשו בהן כל עיקר מטבילן והן טהורין. דברים

שנשתמשו בהן על ידי צונן כגון כוסות קתוניות וצלוחיות מדיחן ומטבילן והן טהורין דברים שנשתמשו בהו על ידי חמין כגון יורות וקומקמוסים ומחמי חמין מגעילן ומטבילן והן טהורין. דברים שנשתמשו בהן על האור כגון השפודין והאסכלאות מלבנן ומטבילן והן טהורין. ואמרינן כיצד מגעילן (שם דף עו) אמר רב הונא מכניס יורה קטנה בתוך יורה גדולה ויורה גדולה מאי. ת"ש דההוא דודא דהוה בי מר עוקבא ואהדר ליה לישה אפומא ומליא מיא וארתחוה. אמר רבא מאן חכים למיעבד הכי אלא מר עוקבא דגברא רבה הוא דקסבר כבולעו כך פולטו מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות. והני מילי בשאר ימות השנה אבל בפסח דאסור למיעבד לישה עביד ליה גדנפא דטינא ומרתח ליה פסק רשב"א שצריך להגעיל היורה הגדולה קודם שיגעילו הכלים. וכן הורו ריב"א ורבינו אברהם בן רבינו שמואל ז"ל בשפייר"א וכן הורה ה"ר יהודה במגנצ"א וכן נהג ר' אליעזר ז"ל בגרמייז"א וכן פסק רש"י. ומפרש יורה גדולה מאי כלומר כיצד יש להגעילה קודם שיגעיל בה שאר כלים ומפרש הש"ס ע"י גדנפא. ורבינו יואל ז"ל לא היה עושה גדנפא אלא לפיד אש או אבן רותחת היה משליך לתוך היורה בעודה רותחת והמים רותחין עולה על פני שפתה ועדיף טפי מהתזת הניצוצות וכן כתב אבי העזרי ז"ל. וכתב עוד יש מרבותינו חולקין על דבר זה ומפרשים יורה גדולה במאי איורה דעלמא קאי. והדין עמהן דמה תקנה יש בדבר זה. דא"ת בשביל שלא תאסר פליטתה את הכלים שמגעילין בה. אכתי איכא חשש דפליטת כלים הראשונים תאסור את הכלים שמגעילין בה אחר כך. ע"כ צריכין למימר בעוד שטרודין לפלוט לא בלעי. א"כ אפי' לא הכשירוה נמי עכ"ד. ואין דבריו נראים לי דפליטת כלים הראשונים אינה אוסרת את האחרונים דכל כלי וכלי שמכניסין בו פליטת איסירו בטל בס' במי היורה. אבל היורה הגדולה אין במים שבתוכה ס' לבטל את פליטתה דבכולה משערינן הלכך צריך להגעילה תחלה. וכן נמצא בתשובת הגאונים מדיח יורה גדולה ומגעילה ברותחין ומכשירה ושוטפה בצונן ומפליטתה מחמץ תחלה ואח"כ מרתיח בה מים רותחין בלי שיעור ומגעיל בה יורות קטנות סכינים ועץ פרור וכלים הצריכין הגעלה בכלי ראשון. ויזהר שלא ינוחו המים מן הרותחים שאם ינוחו המים מן הרותחים אסור להגעיל בהן כלים. ונוטלן ושוטפן בצונן ואח"כ ממלא היורה הגדולה וסובב שפתה בטיט ומגעילה כמשפט הראשון ושופכה ושוטפה. וכל זה מיירי כשהיורה הגדולה היא בת יומא אז צריך להכשירה תחלה וכן נמי כלי שהוא בן יומו אין להגעיל אלא אם כן יש במי יורה הגדולה ששים לבטל פליטת הכלי דהיינו כל עובי דופני הכלי דבכולי משערינן. דאם אין בו ששים כל הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו ושומן בחמין הוי טעם לשבח. דלא שרינן חמין של נכרים בפרק אין

מעמידין (עבודה זרה דף לח:) אלא משום דסתם כלים של נכרים אינן בני יומן. אבל אם אינן בני יומן מותר להגעילו אפילו אין במים ששים לבטל את הכלי. ואף על פי שטעם הפגום הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו והוה ליה כקודם הגעלה אין בו חשש דהוה כנותן טעם בר נותן טעם שנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בכלי וכולן היתר כיון שנפגם הטעם. וכן נמי אם היורה גדולה אינה בת יומא אינו צריך להכשירה מטעם שפירשתי. ולא גזרינן להגעיל בכלי שאין בת יומא אטו כלי שהיא בת יומא וכן להגעיל כלי שאין בן יומו אטו כלי שהוא בן יומו כי היכי דאסרינן לבשל בכלי שאין בן יומו אטו כלי שהוא בן יומו. דהתם ראוי לגזור שאם יבשל בכלי בן יומו התבשיל אסור מן התורה. וגם בישול תבשיל שעושין בני הבית בקל יטעו אם נתיר לכתחלה לבשל בכלי שאין בן יומו כך יבשלו בכלי שהוא בן יומו. אבל הכא אם יחזור ויבלע מעט מן הנפלט דבר מועט הוא ונותן טעם בר נותן טעם הוא. וגם הבא להכשיר כלי אינו רגיל לטעות. ובערב הפסח קודם שעה חמישית דשעת היתר הוא מותר להגעיל אפי' בן יומו משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם החמץ נותן טעם בכלי והכלי במים וחוזר ונבלע בכלי וכולהו היתר. והוי כמו דגים שעלו בקערה (חולין דף קיב) דמותר לאוכלן בכותח. ואפילו לדברי המפרשים עלו אין נתבשלו לא הכי שרי. דהתם הבשר הנבלע בדגים חשוב טעם כי נבלע אוכל באוכל שדגים ראויין לאכילה והבשר נותן בהם טעם לשבח הלכך אסור לאוכלן בכותח אם נתבשלו בקדירה אבל הכא טעם החמץ הנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בדופני הכלי אינו חשוב טעם כשיחזור ויפלוט בפסח לתוך התבשיל. ומחבת שמטגנין בה כתב אבי העזרי הוגד לי בשם אבא מורי אחר פטירתו שהיה מצריכה ליבון. דמדמי לה לתנור שאופין בו דבעי היסק. ולא זכיתי לדון לפניו. דנראה לי דסגי לה בהגעלה והכי נהוג עלמא. חדא דחזינא דלענין חיובי חלה יהיב הש"ס חד דינא לטיגון ולבשול. ותו דלא חלקו חכמים בין יורה ליורה אע"ג שיש יורה שמטגנין בה חלב. ותו דתניא בשילהי תוספתא [פ"ט דמסכת ע"ג] היורות ומחמי חמין וטיגון וקומקמוס מדיחן ברותחין ע"כ דבריו. וי"א דפעמים שמטגנין בה ונתייבש השמן ונאפה מה שבתוכה בלא שמן וה"ל כמאפה תנור ונבלע בתוכה ע"י האור בלא משקה ולכך צריכה ליבון כמו שפודין ואסכלאות. ולא נהירא לי דאם באנו לחוש לזה אם כן כל קדירות של מתכת פעמים מחסרים המרק ומקדיח והתבשיל נשרף ונדבק לדופני הקדירה וצריך ליבון ולא מצינו מי שחשש לזה אלא היינו טעמא דאע"פ שנשרף ונדבק לדופן הקדירה לחלוחית משקה יש בתבשיל אלא שהוא יבש אצל דופני הקדירה ולא מיקרי תשמישו ע"י האור להצריכו ליבון. ומחבת או יורה שיש בו טלאי אין מגעילין אותן לפי שהבלוע שתחת

הטלאי אינו נפלט על ידי הגעלה. ואין לומר דכל מה שעתיד לפלוט ע"י תשמישו (חמץ) יפלוט בהגעלה זו ומה שלא יפלוט עתה לא יפלוט לעולם דאת"ל כן א"כ תועיל הגעלה לכלי חרס אלא ודאי פולט תדיר מעט מעט ה"נ תחת הטלאי אינו נפלט בהגעלה ופולט תדיר מעט מעט.

הלכה ח

בעו מיניה מאמימר הני מאני דקוניא מהו לאישתמושי בהו בפסחא ירוקי לא תיבעי לך דודאי אסירי. כי תיבעי לך חיורי ואוכמי. היכא דאית בהו קרטופי לא תיבעי לך דודאי אסירי כי תיבעי לך דשיעי מאי. א"ל חזינא להו דמדייתי והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו לעולם. ומאי שנא גבי יין נסך דדריש מרימר קוניא בין ירוקי בין חיורי בין אוכמי בין אית בהו קרטופי בין דלית בהו קרטופי שרי אמר ליה זה תשמישו על ידי חמין וזה תשמישו על ידי צונן. הא דדריש מרימר לענין יין נסך ירוקי שריא לית הלכתא כוותיה. דקיימא לן כרב זביד דאמר ירוקי אסירי משום דמצריף. וכבר בארנו להו במסכת ע"ג (פרק אין מעמידין סי' כד) ודקא מקשינן הכא מאמימר לאו מירוקי מקשינן אלא מחוורי ואוכמי קא מקשינן פר"ת ז"ל מאני דקוניא היתוך זכוכית שמחפין בהן כלי חרס. ואע"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע כיון דמחופה על החרס ונצרף עמו בכבשן בלע טפי. כתב רבינו האי ז"ל כלי עץ המצופין בסמנין ומשתמשין בהן בחמץ ככלי חרס דמי ואין משתמשין בהן בפסח.

הלכה ט

אמר שמואל כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה. יש ספרים דגרסינן בצונן. ונראה דלא גרסינן בצונן אלא אפי' בחמין מותר להשתמש בהן במצה. כיון שכל השנה לא נשתמש בהן חמץ כי אם בצונן לא בלע ומותר להשתמש בהן מצה אפי' בחמין. חוץ מבית שאור דאע"פ שלא נשתמש בו אלא צונן הואיל וחימוצו קשה אסור להשתמש מצה בחמין. אבל בצונן מותר להניח במצה אפויה אבל ללוש בו מצה אסור אע"ג דצונן הוא דממהר להחמיץ. אמר אביי ובית חרוסת כבית שאור שחמוצו קשה דמי. תחלה פרש"י דמיירי הכא בלא הגעלה אבל ע"י הגעלה שרי ושוב חזר בו ואמר אע"פ שמדוכות של נכרים מותרות ע"י הגעלה הנהו דאסירי מחמת חמוצו קשה אינו יוצא אף ע"י הגעלה. וכן פרש"י דהגעלה לא מהניא ברחים של פילפל של עץ. דאגב חורפא של פלפל בלע טפי. וכן גדולי שפייר"א רבינו שמריה ורבינו אברהם ורבינו יהודה היו אוסרין בית שאור אפי' בהגעלה ואין נראה לר"י דבלוע על ידי צונן לא יפלוט בהגעלה. ולכאורה משמע דקאי אכלים שנשתמש בהם בצונן חמץ משתמש בהן מצה

בלא שום תקון חוץ מבית שאור שאין משתמש בו בלא הכשר אבל על ידי הכשר שרי. וכן פירש בערוך [ערך] בית שאור כיון דחריף הוא הוי כרותח ובלע ואין משתמש בו אלא בהגעלה. וכן כתב ה"ר אלעזר מגרמיזא ז"ל בחיבורו הנקרא ספר רוקח (סי' רנ"ז) בשם אביו הריב"ק. וכן כתב ה"ר יצחק אבן גיאת ז"ל ואבי העזרי וכן עמא דבר. וה"ר יהודה ב"ר יום טוב ז"ל כתב שקבל מרבותיו דוקא ללוש בה מצה קא אסר הכא לפי שכח התבלין גורם לעיסה להחמיץ כדאמרי' לקמן (דף מ) שחרוסת מחמיץ את הקמח. לפי זה גרסינן שפיר משתמש בהן מצה בצונן חוץ מבית שאור לאשמועינן דחוץ מבית שאור מיירי אפי' בצונן כגון ללוש בהן מצה. ורי"ף גורס כל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה בצונן חוץ מבית שאור וגם ר"ח גורס כן. אמר רבא הני אגני דמחוזא הואיל ורגילי למילש בהו חמירא ומשהי בהו חמירא כבית שאור שחימוצו קשה דמי. אע"ג דרויחן ושליט בהו אוירא אסירי. והאידנא נהוג עלמא דלא לשתמושי בפסח במאני דפחרא אלא בחדתי אבל בעתיקי לא.

הלכה י

מתני' נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה. וישראל שהלוה את הנכרי על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה. הך נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אוקימנא אליבא דרבא כשהרהינו אצלו ובדאמר ליה קני לך מעכשיו אם לא אפרע לך עד זמן פלוני והגיע זמן ולא פרעו נמצא שלמפרע היה של נכרי. אבל אי לא אמר ליה מעכשיו לא קני לה נכרי וקם ליה ברשותיה דישראל ואסור. וכן נמי אם לא הרהינו אצלו אע"ג דאמר ליה מעכשיו לא גרע מחמצו של נכרי ברשות ישראל. והאחריות על ישראל וכן כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ד מהלכות חמץ) והוא שיהיה הזמן שקבע לו קודם הפסח אבל אם הזמן לאחר הפסח אסור דהא הנכרי לא קני ליה קנין גמור עד אחר הפסח והכי תניא בתוספתא (פרק ב' דמכילתין) נכרי שהלוה את ישראל על חמצו ואמר לו אם לא באתי קודם הפסח וכו'. ולא נהירא לי דהא אמרינן לעיל אליבא דאביי אי אמרת בשלמא למפרע הוא גובה משום הכי מותר בהנאה דברשות דנכרי קאי אלמא אף על גב דבבית ישראל קאי אלא שאין האחריות על ישראל אמרינן כיון דלמפרע הוא גובה חזינן כאילו כבר קודם הפסח היה ברשות הנכרי. וכל שכן לרבא דאמר ליה בהדיא קני לך מעכשיו דאישתכח דלמפרע היה קנוי קנין גמור לנכרי וכן כתב הראב"ד ז"ל דאם הגיע זמנו קודם הפסח אפילו לא אמר מעכשיו קנאו שאין דין אסמכתא לנכרי וכן כתב בעל העיטור. ובריייתא דקתני קודם הפסח אאמר לו קאי אבל זמן הפירעון היה אחר הפסח. ואחר הפסח דמתני' היינו זמן הפרעון. וישראל שהלוה את הנכרי על חמצו אחר הפסח אסור

בהנאה מיירי נמי כשהרהינו אצלו ואמר לו מעכשיו דאי לאו הכי לא קני ליה ישראל דקיימי לן כתנא קמא דרבי מאיר דישראל מנכרי לא קני משכון הלכך אפילו הרהינו אצלו אי לא אמר ליה מעכשיו שרי. ומיירי שאין אחריות המשכון שבידו עליו דאם האחריות עליו אפילו לא היה המשכון שלו עובר. כתב בעל העיטור ודייקינן מהכא משכונו של נכרי ביד ישראל בריבית מותר למשכנו לישראל אחר באותו הריבית אף על פי שלא העמידו אצל הנכרי ולא אמרינן אישתכח ישראל הוא דשקיל ריבית דהא לא קניא ליה אלא היכא דאמר ליה מעכשיו דאז הוי דעתו לשקועיה. ומשכונו של ישראל ביד נכרי אסור להלות לנכרי עליו בריבית אלא היכא דאמר ליה ישראל לנכרי קני קנין גמור מעכשיו אם לא אתן עד יום פלוני. ובהא דמשכונו של ישראל ביד נכרי אין נראין לי דבריו דמאי נפקא מינה שאין המשכון של הנכרי וכי אסור להלות לנכרי בריבית על המשכון של ישראל ואפילו אם הלוה הנכרי לישראל בריבית מותר לישראל אחר להלוות לנכרי על אותו המשכון בריבית ולקבל הריבית מיד ישראל שחייב לנכרי שהרי ישראל השני לא הלוה לראשון כלום אלא לנכרי הלוה ובמקומו הוא מקבל הריבית מיד ישראל דאיסור ריבית בלוה ומלוה תלוי ולא במשכון:

הלכה יא

א חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו.

ב גמ' א"ר חסדא צריך שיבטלנו תניא כמה חפישת הכלב שלשה טפחים:

הלכה יב

א מתני' אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. בחיטין ובשעורין ובכוסמין ובשיבולת שועל ושיפון. יוצאין בדמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ובמעשר שני והקדש שנפדו והכהנים בחלה ובתרומה. אבל לא בטבל ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו אינו יוצא בהן למוכרן בשוק יוצא בהן.

ב גמ' תניא כוסמין מין חיטין. שיבולת שועל ושיפון מין שעורין. הני אין אורז ודוחן לא מנא הני מילי. אמר ר"ל וכן תנא דבי ר"א בן יעקב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יצאו אלו שאינן באין לידי חימוץ אלא לידי סרחון. ולית הלכתא כר' יוחנן בן נורי דאוסר באורז ודוחן מפני שקרוב להחמיץ דכל דבר שאין מחמשת המינין אין בא לידי חימוץ ומותר לעשות ממנו תבשיל בפסח.

הלכה יג

אמר ריש לקיש עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש אין חייבין על חימוצה כרת. ואסיקנא דטעמיה דריש לקיש משום דמי פירות אין מחמיצין. משמע דר"ל [כרת] הוא דלא מיחייב משום דלא הוי חמץ גמור אבל חמץ נוקשה מיהא הוי ולקי עליה והכי נמי אמרינן לקמן (דף לו.) אין לשין את העיסה ביין שמן ודבש ואם לש תשרף מיד וקשה דלקמן (דף מ.) גבי קמחין דאבישונא אמר רבא שרי משום דמי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין. וכן שרי לקמן (דף לט.) ותיקא במלחא ומשחא אלמא מי פירות אין מחמיצין. ופירש רבינו תם דמי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל. והא דקאמרינן הכא דחמץ נוקשה הוי וכן ההוא דלקמן אין לשין וכו' מיירי כשערב בו מים ואז ממהרת להחמיץ. וכן מוכח בפרק כל המנחות באות מצה (מנחות דף נז.) מדקאמר התם אשר תקריבו לרבות מנחת נסכים לחימוץ דברי רבי יוסי הגלילי ופריך מנחת נסכים מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין אמר ריש לקיש אומר היה רבי יוסי הגלילי מנחת נסכים מגבלה במים וכשירה. אלמא משמע בהדיא דמי פירות בלא מים אין מחמיצין ועל ידי מים מחמיצין והא דקאמרינן התם (דף נד.) תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה וחימצה דחמץ נוקשה הוי. התם כבר נילושה במים כי ההיא דריש לקיש דהכא אוקימנא בשעירב בו מים וקאמרינן דחמץ נוקשה הוי. ואין לומר דהך דריש לקיש אייריי בלא מים ואפ"ה סבר דחמץ נוקשה הוי ולית ליה הך דרבא לקמן דשרי קמחא דאבישונא. דא"כ אמאי איצטריך ליה לר"ל למימר דמנחת נסכים מגבלה במים בלא גיבול מים נמי אע"ג דלא הוי אלא חמץ נוקשה אצטריך קרא לאזהורי שלא תאפה חמץ דחמץ נוקשה פסול למנחות כדמוכח ההיא דתפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה. תניא אין לשין את העיסה ביין ושמן ודבש. ואם לש רבן (שמעון בן) גמליאל אומר תשרף מיד וחכמים אומרים תאפה מיד. אמר רבי עקיבא שבתי היתה אצל ר' אליעזר ורבי יהושע ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר. ואע"פ שאין לשין בהן מקטפין בהן. אתאן לתנא קמא. וחכמים אומרים את שלשין בו מקטפין בו ואת שאין לשין בו אין מקטפין בו. ושוין שאין לשין את העיסה בפושרין. הך מתניתא אוקימנא לה ביום שני. אבל ביום ראשון כלומר לילה הראשונה לא ואפילו לר' עקיבא משום דהויא מצה עשירה ומסתברא לן דהלכה כרבי עקיבא דשרי ביום שני. דהא ר' יהושע בן לוי כוותיה ס"ל דקאמר להו לבניו יומא קמא לא תלושו לי בדובשא מכאן ואילך לושו לי ובודאי הך מתני' בשמן על ידי מים היא שנויה דהא קיטוף שמן ע"י ידי מים הוא שלשין במים ואחר כך מקטפין ות"ק מאי דאסר בלישה שרי בקיטוף ורבנן אסרי בין בלישה בין בקיטוף. ואי לאו ר' יהושע בן לוי דהוא

אמורא ועבד עובדא כרבי עקיבא הוה אמרי' הלכה כרבנן דאסרי בלישה ובקיטוף. דהא קי"ל בכל דוכתא דלא איפסיקא הלכתא בהדיא דיחיד ורבים הלכה כרבים. אלא השתא כיון דאשכחן ריב"ל דהוא בתרא דעבד עובדא כרבי עקיבא שמע מינה דהלכה כרבי עקיבא. ולא מצית למימר דלית הלכתא כריב"ל. חדא דהא לא אשכחן אמורא דפליג עליה. ועוד דהא גמרא אייתי ראיה מיניה ואי לאו הלכתא כוותיה היכי מייתי ראיה מיניה אלא ודאי הלכתא היא. ואשכחן מקצת רבוותא דאסרי בין בלישה בין בקיטוף בין ביום ראשון בין ביום שני כרבנן. ואיכא מרבוותא אחריני דשרו. ואנן כתבינן מאי דסבירא לן ע"כ יסוד רב אלפס ז"ל והשתא לדבריו אפי' מי פירות בתערובת מים אין מחמיצין. וקשה לדבריו מההיא דלקמן (דל"ט:) דאמרי' ותיקא במיא ומילחא אסירי במשחא ומילחא שרי אלמא מוכח בהדיא דמי פירות עם המים מחמיצין. וכן ההיא דמנחת נסכים כדפרשתי לעיל. הלכך נראה לי כרבוותא דפסקי כחכמים. ועובדא דר' יהושע בן לוי איירי בלא מים ולא מסתייע מינה אלא דיש חילוק בין יום ראשון ליום שני. ועוד נראה לי דליתא להאי דיוקא שדקדק רב אלפס ז"ל דדומיא דשרי רבנן בקיטוף דהיינו ע"י מים אסרי בלישה. דאפשר דבלישה אסרי אפילו אין בו מים דסבירא להו דמי פירות מחמיצין אף בלא מים כדאמר אביי לקמן בפירקין. וקיטוף שרי אפילו על ידי מים משום דקיטוף דבר מועט הוא ואין מחמיצין. ור' עקיבא דשרי לא שרי אלא מי פירות לחודייהו בלא מים. ובירושלמי דשילהי פירקין משמע דמי פירות אפי' בפני עצמן מחמיצין. דגרסינן התם (הלכה ז) רב שמואל בר רב יצחק הוה ליה יין תוסס יהב ביה שערי בגין דיחמע. אתא שייל לרבי מנא. אמר ליה צריך אתה לבער. רבי חנינא בריה דר' פדאי הוה ליה דבש מזוייף בסולת. אתא שייל לרבי אמי. אמר ליה צריך אתה לבער. חדא מן אילין דרבי פדאי הוה ליה גרבא דמשחא גו אוצרא דחיטי. שייל לרבי בון. אמר ליה זיל גרוף תחותאי. ואפשר דכל הני אמוראי סברי כאביי דאסר חצבא דאבישונא דסבירא ליה דמי פירות מחמצין בפני עצמה. וקיימא לן כרבא דשרי. ורש"י נסתפק במי בצים אי חשיבי כמי פירות אי לא לפי שהוא נראה לעינים שהעיסה תופחת ונעשה עבה יותר מעל ידי המים. ורבינו תם היה נוהג בו היתר והיה נוהג לאכול בערב הפסח אחר ארבע שעות עיסה שנילושה בביצים. אף על גב דאמרינן האוכל מצה בערב הפסח כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו היינו דוקא בלחם עוני שיכול לצאת בה הלילה. ובפלוגתא דרבן גמליאל וחכמים היכא דלש ככר במי פירות עם מים פסק ה"ר יצחק אבן גאות ז"ל כחכמים דאמרי תאפה מיד. ובעל הלכות כתב דקמו רבנן בסיפא דברייתא את שאין לשין בו אין מקטפין בו ורבן גמליאל בחדא שיטתא ותישרף מיד. ודבריו נעלמים דלא

איירי חכמים אלא לכתחלה ובדיעבד פליגי בה ר"ג וחכמים והלכה כחכמים: תנו רבנן לחם עוני פרט לחלוט ואשישה. משמע הכא דחלוט הוי לחם אלא דלא הוי לחם עוני. וקשה דלקמן (דף לז.) אמרינן דחלוט של בעלי בתים פטור מן החלה אלמא לא הוי לחם כלל. וי"ל דהכא מיירי בבלילתו עבה. ומיהו קשה מההיא דאמרינן בפרק החולץ (יבמות דף מ.) גבי חלוט אע"ג דחלטיה מעיקרא כיון דהדר אפייה בתנור לחם קרינא ביה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. וי"ל דהתם מיירי בבלילתו רכה דקודם אפייתו בתנור אפי' לחם לא הוי ואחר אפייתו חשיב לחם וחשיב נמי לחם עוני כיון דבלילתו רכה. והכא איירי בבלילתו קשה דלחם הוי לענין חלה ולחם עוני לא הוי ל"ש אפייה בתר דחלטיה ול"ש לא אפייה. ורב האי פירש האי דחלוט הוא לחם העשוי בשמן כחלוט של בעלי בתים הלכך אין יוצאין בו בלילה הראשון לפי שהיא מצה עשירה וחלוט שחלטו ברותחין יוצאין בו אם חזר ואפאו. גם לפי' זה צ"ל דהכא איירי בבלילתו קשה ולקמן בבלילתו רכה דהכא קרי לחלוט של בעלי בתים לחם אלא דלא הוי לתם עוני ולקמן אפילו לחם לא הוי.

הלכה יד

יכול לא יצא ידי חובתו אלא בפת הדראה. ת"ל מצות ריבה הכתוב אפי' כמצות של שלמה. א"כ מה ת"ל לחם עוני פרט לחלוט ואשישה פת הדראה פת סובין וכן פירש"י פת הדראה שניטל ממנה הדרה. והרמב"ם ז"ל כתב אין יוצאין לא בפת סובין ולא בפת מורסן אלא לש הוא את העיסה בסובין ובמורסין שבו ויצא בו. וכן י"ל דעת רב אלפס שכתב פת סובין כלומר שלא הוציא ממנו הסובין דאילו פת סובין לא מיקרי לחם ופטור מחלה (כדתנן בפ"ב משנה ו' דחלה).

הלכה טו

תנא בית שמאי אומרים אין אופין פת עבה בי"ט. ובית הלל מתירין. והני מילי ביום טוב. אבל בימות הפסח אסור למילש ולמיפא יותר מחמשת רבעים קמח ועוד דהיינו שיעור חלה. והיינו דאמר רב לקמן דקמח. קבא מלוגנאה לפיסחא. זה לשון רב אלפס ולא ידעתי מה חידש דבאפיה פסח ויום טוב שוין ואין חילוק ביניהם אלא בלישה ומתניתין לא איירי בלישה אלא באפייה יותר מן הצריך ולא היה לו להזכיר ולמיפא דאפייה אין חילוק ביניהם. ת"ר יוצאין בפת נקייה ובפת הדראה ובסריקין המצויירין ואע"ג שאין עושין סריקין המצויירין בפסח. אמר ר' יהודה דבר זה שאל בייתוס בן זונין לחכמים מפני מה אין עושין סריקין המצויירין בפסח ואמרו לו מפני שהאשה שוהה עליהן ומחמצתן. אמר להו אפשר שיעשנה בדפוס ויקבענה כיון אמרו לו יאמרו כל

הסריקין אסורים וסריקי בייתוס מותרין. אמר רבי אלעזר בר צדוק פעם אחת נכנסתי אחר אבא לבית רבן גמליאל והביאו לפנינו סריקין המצויירין אמרתי לו אבא לא כך אמרו חכמים אין עושין סריקין המצויירין בפסח אמר לי בני לא של כל אדם אמרו אלא של נחתומין אמרו. ואיכא דאמרי לא של נחתומין אמרו אלא של כל אדם אמרו ופסק רב אלפס ז"ל כאיכא דאמרי והא דלא פסק כחכמים דלא מפלגי בין נחתומין לשאר כל אדם לפי שנראה לו לומר מעשה רב. ולכאורה היה נראה כחכמים דלעיל (סי' יג) לא פסק רב אלפס ז"ל כר"ע אע"פ שעשה מעשה אי לאו דמסייע ליה עובדא דריב"ל שהוא אמורא. תנן התם הדובשנין והסופגנין והאסקריטין וחלת המסרת והמדומע פטורין מן החלה. מאי חלת המסרת אריב"ל חלוט של בעלי בתים. אר"ל הללו מעשה אילפס הן ור' יוחנן אומר מעשה אילפס חייבים והללו שעשאן בחמה פטורין ובין לר' יוחנן ובין לר"ל הרתיח ולבסוף הדביק חייב בחלה דנהמא הוא. כ"פ כשהדביק ולבסוף הרתיח. ר"ל סבר כמעשה חמה ופטור. ור' יוחנן סבר כמעשה אילפס ול"ש הרתיח ולבסוף הדביק ול"ש הדביק ולבסוף הרתיח נהמא הוא וחייב בחלה ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח. ר"ח ז"ל פסק כר"ל משום דסוגיא דשמעתין כוותיה דקאמר סתמא דהש"ס לא דכ"ע מעשה אילפס פטורין. ועוד דהך סוגיא דיתיב רבה ורב יוסף אחוריה דרבי זירא אליבא דר"ל מיירי דלרבי יוחנן לא פטיר ליה אלא עשאו בחמה. ומיהו נראה דהלכה כר' יוחנן מדלא חשיב לה ביבמות (דף לו.) בהדי תלתא מילי דהלכה כר"ל. וכן פסק בשאלתות דרב אחאי בפרשת צו את אהרן [סי' ע"ז]. ועוד נראה דהא דמחייב רבי יוחנן במעשה אילפס היינו דוקא כשאפאו באילפס בלא משקין דומיא דתנור אבל אם בשלו במים או טיגנן בשמן מודה ר' יוחנן דלא הוי לחם כדמוכח בירושלמי בפ"ק דחלה דגרסינן התם אמר רבי יוחנן כל שהאור מהלך תחתיו חייב בחלה ואומר עליו המוציא ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח וריש לקיש אמר כל שהאור מהלך תחתיו אין חייב בחלה ואין אומרים עליו המוציא ואין אדם יוצא ידי חובתו בפסח אמר רבי יוחנן ובלבד על ידי משקין כלומר בהא מודינא לך:

הלכה טז

ועוד היה אומר ר"ת דבדבר שבלילתו רכה פליגי דרבי יוחנן סבר אפייתו באילפס עושה אותו לחם ור"ל סבר דוקא תנור אבל דבר שבלילתו קשה מודו כולי עלמא דמיחייב בחלה אפי' סופו לבשלו במים או לטגנו בשמן דמשעת גילגול אתי חיוב חלה כדמוכח בכמה דוכתי מההיא דתנן (פ"ג דחלה משנה ב) נולד לה ספק טומאה עד שלא גילגלה תעשה בטומאה משגילגלה תעשה בטהרה. ותנן נמי בפ"ק דחלה עיסה שתחלתה

סיפגנים וסופה סופגנים פטורה מן החלה תחלתה עיסה וסופה סופגנין תחלתה סופגנים וסופה עיסה חייבת. ועוד היה אומר ר"ת ז"ל דכי היכי דמחייבי בחלה ה"נ מברך עליו המוציא לאחר הבישול או לאחר הטיגון כדמוכח בברכות בכיצד מברכין (ברכות דף לז:) היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר שהחיינו נטלה לאוכלה אומר המוציא לחם מן הארץ. וקפסיק ותני לא שנא מנחת סולת ומאפה תנור ולא שנא מנחת מחבת ומרחשת אע"פ שמטגנים בשמן והוא הדין נמי במבושל במים דלא מסתבר לחלק בין מים לשמן אבל וורמז"ש שקורין לטרייי"א היה אומר ר"ת שאין מברכין עליו המוציא שאין בהן תוריתא דנהמא אע"פ שנתחייבה עיסתה בחלה. ורבי' שמשון ז"ל כתב במס' חלה שהלש עיסה גמורה ודעתו לבשלה במים או לטגנה בשמן פטורה מן החלה והביא ראיה מפרק כיצד מברכין (ברכות דף לז:) דתני ר' חייא לחם העשוי לכותח פטור מן החלה והתניא חייב ומשני התם כדקתני טעמא ר' יהודה אומר מעשיה מוכיחין עליה עשאה כעבין חייבת לימודין פטורה. ופירש"י התם לחם העשוי לכותח אין אופין אותו בתנור אלא מייבשין אותו בחמה אלמא אע"ג דמשעת גילגול קאתי חיוב החלה כיון דגלגלה אדעתא לאפותו בחמה מיפטר משום דסופו לבטלו מתורת לחם והא דמפליג בין כעבין ללמודין משום דכעבין מיחלפא בשאר עיסה שאינה עשויה לכותח אבל למודין מעשיה מוכיחין עליה ולא אתי לאיחלופי. ובירושלמי (מסכת חלה פ"א הל' ו') גרס עיסת כותח חייבת בחלה שמא תמלך ותעשה חררה לבנה וכדי שלא יקשה ההיא דירושלמי לגמ' דידן יש לפרש דההיא דירושלמי כגון שנטלה מן העיסה מעט לאפותה באור דחיישינן שמא תימלך ליקח כשיעור חלה. והיינו נמי דמפליג בגמ' דידן בין כעבין ללמודין דכעבין אתי למימלך אבל למודין לאו אורחיה למימלך. והך דתחלתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה היינו בנמלך אבל תחלתה עיסה לעשות סופה סופגנין פטורה. ואמר נמי בירושלמי חדא איתתא שיילה לר' מונא כגון אנא דבעינא למיעבד אצותי איטרא מהו דנסיבנא מינה ותהא פטורה מן החלה אמר לה אסור שמא תימלך לעשות עיסה. פי' אצותי היינו עיסה כדמתרגמינן ראשית עריסותיכם ריש אצוותכון. וההיא אשה היתה לשה לעשות אותה איטרא והוא כעין סופגנין ואיסקריטין ושאלה באותה מקצת שהיא רגילה לאפות שלא כדרך איטרא אם יכולה לאוכלה בלא חלה ואסר לה שמא תימלך על כולה או על כדי שיעור חלה וה"ה לעיסת כותח אם לקח ממנו מועט כדי לאפות נתחייב בכל העיסה. ועוד אמר בירושלמי נחתום העושה עיסה כדי לחלקה בצק פטורה מן החלה אלמא אע"פ שיש בה שיעור חלה בשעת גלגול כיון דדעתו לחלקה בפחות מכשיעור ולמוכרה בצק פטורה מן החלה וה"ה נמי העושה

עיסה ע"מ לעשות סופגנין. והא דאמרי' בכיצד מברכין (שם) דהאוכל מנחה מברך עליו המוציא לאו במנחת מחבת ומרחשת איירי דמטוגנות בשמן ובטלות מתורת לחם אלא במנחת מאפה תנור וסולת איירי. אי נמי בכל המנחות ושומנה מעט והוי כמו אפוי. ועוד ראיה מדאמרי' לקמן בפירקין (דף מא.) דלר' יוסי אין יוצאין ברקיק המבושל אע"פ שלא נימוח שהבישול מבטלו מתורת לחם ואע"ג דר"מ פליג עליה קי"ל כר' יוסי. וחביץ קידרא דפ' כיצד מברכין (ברכות דף לו:) בשלא נתבשל איירי והא דתניא התם הכוסס את החטה מברך עליה בפה"א טחנה אפאה ובישלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליהן המוציא ולבסוף מברך עליהן שלש ברכות. ההיא ר' מאיר היא דסבר דלא אתי בישול ומבטל לאפייה. ורבינו מאיר היה נוהג כשלשין עיסה בביתו כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן היה מצוה לאפות ממנה מעט ועל ידי כך נתחייבה העיסה כולה בחלה קודם שיקח ממנה מעט דחיישינן שמא תמלך וגם לא היה אוכל בלא המוציא אחר שנתבשלה או נטגנה וגם לא היה מברך עליה המוציא אלא מברך על לחם אחר ואח"כ אכלה.

הלכה יז

תניא יוצאין במצה הינא ובמצה העשויה באילפס. מאי מצה הינא אמר רב יהודה אמר שמואל כל שפורסה ואין חוטין נמשכין הימנה והיכא דאפייה למצה על ארעא וקא מינטר לה שפיר נפיק בה ידי חובתו בפסח. דגרסי' במסכת ברכות בכיצד מברכין (ברכות דף לח.) האי כובא דארעא מברכין עליה בורא מיני מזונות ואי קבע סעודתיה עילויה מברך עליה המוציא ולבסוף שלש ברכות. ואמרינן מר זוטרא קבע סעודתיה עילויה ובירך עליה המוציא ולבסוף שלש ברכות. ואמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח מאי טעמא לחם עוני קרינן ביה. והיכא דאיכא זקן או חולה ולא יכול למיכל מצה ביבשתא תרו ליה במיא עד דמרככא ואכיל ליה עד דלא מיתמחה דתניא יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נימוח דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אף על פי שלא נימוח מ"ט דבעינן טעם מצה וליכא והיכא דרמיא מצה בקדירה ובשלה נפקא לה מתורת מצה ולא נפק בה ידי חובתו בפסח כתב בעל הלכות ואי אפייה על טפחא או על ארעא נפיק בה ידי חובתו.

הלכה יח

והיכא דבעי לטגן העיסה במחבת בשמן בשאר ימות הפסח מותר והיכי עביד לה מרתיח את המחבת תחלה באש שתתלבן בשלהבת יפה ואחר כך נותן בה את העיסה ומטגנה בשמן ומותר לפי שאין פנאי להחמיץ אבל אם נתן את העיסה ואח"כ הרתיח את המחבת

אסור. וכן שדר רב כהן צדק ריש מתיבתא. אמר רב אסי מצה של מעשר שני לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח לדברי חכמים אדם יוצא ידי חובתו בפסח והא לא כתיב מצתכם אמר רב יימר אתיא לחם לחם כתיב הכא לחם עוני וכתיב התם והיה באכלכם מלחם הארץ מה להלן משלכם אף כאן משלכם משמע מהכא דאין יוצאין במצה גזולה דרבנן אית להו שפיר גזירה שוה דגזירה שוה זו מקובלת בפ' רבי ישמעאל (מנחות ד' ע:) על ההיא מתניתין דהחיטין והשעורין והכוסמין והשיבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבין בחלה וקאמרי עלה בגמרא מה"מ אמר ר"ל אתיא לחם לחם ממצה כתיב הכא והיה באכלכם מלחם הארץ וכתיב התם לחם עוני אלא דרבנן אית להו דמצת מע"ש הוי שלכם אבל גזולה דלאו לכם היא לא נפיק בה. וכן מוכח מסקנא דסוגיא דקאמר לימא מסייע ליה מדהכא פליג בהך נמי פליג שאני עיסה דכתיב עריסותיכם עריסותיכם תרי זימני וממעטינן מינייהו מעשר שני וגזול אבל הכא גבי אתרוג דלא כתב אלא חד לכם למעוטי שאול וגזול הוא דאתא אבל מעשר שני דאיתיהיב ליה לאכילה הכי נמי דנפיק ביה אלמא דלכולי עלמא גזול לא חשיב לכם. וכן כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ו מהל' מצה) דאין אדם יוצא במצה גזולה ובירושלמי (פ"ק דחלה הל' ט) גרס מצה גזולה אסור' לברך עליה אמר ר' אושעיא ע"ש שנא' ובוצע ברך נאץ ה'. הדא דתימר בתחלה אבל בסוף דמים הוא דחייב ליה אלמא משמע דאין בו איסור אלא משום ובוצע ברך נאץ וגו' אבל בדיעבד נפיק בה. ותו מסיק בה בירושל' רבי [יונה] אומר אין עבירה מצוה רבי יוסי אומר אין מצוה עבירה אמר רבי אילא אלה המצות אם עשאן כמצותן מצוה ואם לאו אינה מצוה. ואפשר דהני אמוראי פליגי ואית להו כיון דלא עשאן כמצותן אינה מצוה ולא יצא ידי חובתו.

הלכה יט

א מתני' אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בעולשין ובתמכא ובחרחבינא ובמרור יוצאין בהן בין לחין בין יבשין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין ומצטרפין לכזית יוצאין בקלח שלהן ובדמאי ובמעשר ראשון שניטלה תרומתו ובמע"ש והקדש שנפדו.

ב גמ' חזרת חסא. עולשין אלהנכי. תמכא אמר רבה בר בר חנה תמכא שמה וקורין לה בלשון ערבי של"ה חרחבינא אר"ל אצותא דדיקלא יש שפירשו אלקרצינע"ה ויש שפירשו אלהנדקו"ק רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא דקמהדר אמרריתא א"ל מאי דעתיך משום דמרירו טפי והא אנן חזרת תנן ורב ושמואל תנו חזרת וא"ר אושעיא מצוה בחזרת ואמר רבא מאי חסא דחס רחמנא עלן וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן למה

נמשלו מצרים למרור מה מרור תחלתו רך וסופו קשה אף מצריים תחלתן רך וסופן קשה תחלה בפה רך וסופן בעבודה קשה א"ל הדרא בי. יוצאין בהן בין לחין בין יבשין אמר רב חסדא לא שנו אלא קלח אבל עלין לחין אין יבשין לא.

הלכה כ

א מתני' אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין. כתב רב שרירא ז"ל אע"פ שחלוט אין בא לידי חימוץ ומוגלשין על גבי קמח הוא החלטות לא שמענו בשתי ישיבות שהתירו זה אלא לחיה ולחולה ע"פ בקיאין וכ"כ רב האי מצה חלוטה ברותחין מצה היא אבל דרבנן קמאי אמרו לא ידעינן חליטה היכן היא וכמה חולים טרחו להתיר להם מי שעורים בחליטה ולא התירו הגאונים אלא לחולה שהוקשה חליו על פי רופאים. כתב באבי העזרי מעשה היה ששרו מעט מורסן ושפשפו בהן אווז בפסח ואסרו אבא מרי משום דאית בעור נקבי נקבי פרצי ואמרינן בחולין (דף קיב.) ואי אית ביה פילי אסור ע"כ.

ב גמ' ת"ר אלו דברים שאין באין לידי חימוץ האפוי והמבושל וחלוט שחלטו ברותחין ואקשינן מבושל אדמבשל ליה איחמועי קא מחמע. אמר רב פפא אפוי שבשלו קאמר.

הלכה כא

תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר קמח שנפל עליו דלף אפילו כל היום כולו אין בא לידי חימוץ. אמר רב פפא והוא דעביד טיף טיף לגבי טיף טיף והוא שיאפנה מיד כשיפסוק הדלף. ואם ספק אם דלף טורד אם לאו ספק דאורייתא לחומרא אבי העזרי. האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ. אבל שפה היא על בשרה יבש אפי' היא נכנסת למרחץ ומזיעה. דלחלוחית הזיעה אינה מחמצת. ומ"ש בפירש"י אע"פ שהמים טופחים על בשרה נראה הזיעה קאמר ואין לומר מים ממש קאמר כגון אחר שנשתטפה בחמין או בצונן דהא נראה דודאי אסור כי נשארין בתוך המים ומחמיצין אלא ודאי מי זיעה קאמר וצריכה להעביר כל הסובין ממנה קודם שתשתטף בצונן לכן כתב הר"י ז"ל דהאידנא אין הנשים בקיאות בזה ויש למונעם מלתת מורסן על בשרם אפי' יבש.

הלכה כב

מתני' לא ילעוס אדם חיטין ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצות. וכתב ה"ר אלעזר מגרמייז"י בחיבורו הנקרא ספר הרוקח (סי' רצ) שק מלא קמח היה נתון אצל החומה ונתלחלח מזיעת החומה נראה אע"פ דתנן בפ"ב דמכשירין זיעת הבתים בורות שיחין ומערות וזיעת אדם טהורה פי' אין מכשירין מיהו מחמיצים מידי דהוה ארוק שאינ ומכשיר ואפ"ה תנן לא ילעוס הלכך אם נפל מים על קמח או נתלחלח השק ירקד הקמח

והשאר מותר. שק שיש בו קמח וישבו תרנגולים עליו ונתלחלח מצואת התרנגולים אמר במנחות (דף סט.) שעורים שנמצאו בגללי בהמה וכו' אי למנחות הקריבהו נא לפחתך ואינו אוסרו משום חימוץ מיהו ירקדו הבצק וישליכוהו לחוץ והשאר מותר ע"כ לא ידעתי למה דימה זיעת בתים לרוק ולא נדמה לזיעת אדם ששניהם אין מכשירין וגם מה שכתב דרוק אינו מכשיר הא ליתא דרוק מכשיר כדתנן במס' מכשירין [פ"ו מ"ה] וגם מה שכתב אם נפל מים על קמח שירקד הקמח והשאר מותר נ"ל דקולא גדולה היא לעשות כן בתוך הפסח דכיון דחמץ במשהו חיישינן שמא יעבור חמץ כל שהוא עם הקמח. וראיתי מורים הלכה למעשה שאוחז בידו כל מקום המלוחלח עד שיזרוק כל הקמח שבשק והוא עדיף טפי:

הלכה כג

גמ' אמרי דבי רב שילא ותיקא שרי. והא תניא ותיקא אסור לא קשיא הא במיא ומלחא והא במשחא ומלחא כיון דלית בה מיא אלא משחא מי פירות הן ומי פירות אין מחמיצין. ותיקא פי' קמח מבושל במים ומלח. לפי שיטת רב אלפס ז"ל שכתב לעיל דהלכה כר"ע דמי פירות אין מחמיצין אפי' יש בו מים צ"ל לפי דבריו הכא כיון דלית בה מים לחוד אלא משחא עם המים אין מחמיצין ובאשכנז נהגו שלא ליתן מלח בעיסת מצה ויש נותנים טעם למנהג מהא דאמרינן [שבת דף עט.] שלש עורות הן מצה דלא מליח ולאו ראיה היא דעור שאינו מתוקן כהלכתו קרי ליה מצה כעיסה שלא נגמרה בחימוץ. ויש אומרים משום דמליחה כרותח מידי דהוה אחמי חמה שאין לשין בהם גם הכא נמי המלח מחמם קצת ויש מביאין ראיה דמלח אינו גורם חימוץ מהכא ותיקא במילחא ומשחא שרי ולאו ראיה היא דמלח ממהר החימוץ כשנילושה במים אבל אם נילושה במי פירות המלח לבדו אינו גורם החימוץ. ויש מביאין ראיה מהא דתנן [לעיל (דף לה.)] חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן למכור בשוק יוצאין בהן אע"פ שבודאי יש מלח בהן כדכתיב על כל קרבנך תקריב מלח. וטעות הוא בידם דאין ניתנין מלח אלא בדבר הקרב על גבי המזבח כגון אברים ופדרים וקומץ. תניא בתוספתא יוצאין במצה המתובלת כתב בספר הרוקח [סי' רפג] גרסינן במנחות פרק הקומץ רבה (מנחות דף כג:) תבלה בקצח בשומשמין בכל מיני תבלין כשרה הואיל ויש בה טעם מצה מ"מ אין ליתן פלפלין במצה לפי שהוא חד ומחמץ העיסה.

הלכה כד

אמר מר זוטרא לא לימחי אינש קידרא בקמחא דאבישונא דילמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוץ. פי' קימחא דאבישונא שתיתא דשובלי רטיבתא. אמר אביי לא ליחריך

איניש תרתי שיבלי בהדי הדדי דילמא נפיק מהא מיא ובלע האי. א"ל רבא אי הכי אפילו חדא נמי לא דילמא נפיק מהאי רישא ובלע אידך רישא. אלא אמר רבא מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין וקי"ל כרבא.

הלכה כה

תנו רבנן אין לותתין את השעורין בפסח ואם לתתו נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות ר' יוסי אומר שורן בחומץ וחומץ צומתן אמר שמואל אין הלכה כרבי יוסי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל שאילו מניחן ע"פ חביות והן נתבקעות מאליהם. ר"ת גרס ע"פ האבוב. ושמואל אמר נתבקעו ממש עבד שמואל עובדא נתבקעו ממש. וכיון דלא אפסקא בהא הילכתא בהדיא לא כמר עוקבא ולא כשמואל עבדינן לחומרא כמר עוקבא דה"ל ספיקא דאורייתא והני מילי לענין מיכלינהו להנהו שערי בעינייהו אבל אי משתכחי בהדי בישולי ולא נתבקעו כיון דאיסור חמץ במשהו דרבנן הוא לא אסרינן להההוא בישולא דאשתכחן ביה תרי או תלתא שערי אא"כ נתבקעו כשמואל משום דה"ל ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא. וי"א דהלכה כשמואל משום דמר עוקבא תלמיד דשמואל הוה וקי"ל דאין הלכה כתלמיד במקום רבו. ועוד דהא עביד שמואל עובדא ואי לאו דקים ליה דהלכתא הכי לא עביד עובדא ונ"ל דכ"ש אם נמצאת בעיסה או במצה לאחר אפייתה שמותרת אם לא נתבקעו ואפילו אם נתבקעו נראה לי דשרי דנתבקע לאו חמץ גמור הוא אלא קרוב להחמיץ. מדקאמר ר' יוסי שורן בחומץ וחומץ צומתן וחטה זו בקמח היתה ודבר ידוע שהחטה שהיא קשה אינו ממהרת להחמיץ כמו העיסה וכיון שהעיסה לא החמיצה כל שכן החטה. ולא חיישינן שמא היתה החטה במים לפי שרגילין ישראל לשמור יפה המים השמורים לשום מצה מחימוץ. וראיתי קצת מן המורים שאסרו אותה מצה ויש שאסרו כל המצות הנאפות בתנור עמה. ולא נהירא לי דאפילו אם היתה החטה חמץ למה תאסור כל המצות דהא דאמרינן חמץ במשהו היינו דוקא ע"י בישול שמתפשט החמץ בכל הקדירה וכל היכא דשאר איסורין אוסרין בנתינת טעם חמץ אוסר במשהו. אבל כזית חלב שנמצא בחררה אחת דבר ידוע הוא שאין איסור החלב מפעפע בכל החררה דאפייה לא הוי כבישול להתפשט הטעם בכל החררה אלא כדי קליפה או כדי נטילה כדאמרינן לקמן (דף עה:) נטף מרוטבו על החרס וחזר עליו נוטל את מקומו וכ"ש חטה אחת שאין יכולה בפליטתה להתפשט בכל המצה. וכן כתב ה"ר אליעזר ממי"ץ ואם נמצאת חטה על בשר מלוח או על בשר צלי או בתוך מצה רותחת חותך מקום פעפועו לפי אומד הדעת ואם ביום טוב אחרון של פסח מותר להשהותו עד אחר הפסח שהרי הוא ספק

יו"ט ספק חול וכן יש בתשובות עד כאן. כתב בספר הרוקח [סימן רפ"א ע"ש] חטה שנמצאת בתרנגולת מלוחה ונמלחו עמה תרנגולת אחרות ושאלוני ולא אסרתי כי אם אותה שנמצאת עליה החטה כי נתרככה וחמץ במשהו. והוא הדין אם צלו תרנגולות הרבה בשפוד אחד ונמצאת חטה באחת מהן היא אסורה ושאר מותרות עד כאן. ואין דבריו נראין מה שאסר כל התרנגולת מלוחה שנמצאת בה החטה אלא כאשר כתב ה"ר אליעזר ממי"ץ שנוטל מקום פעפועו. אבל בתרנגולת צלויה שנמצאת בתוכה חטה בזה נראין דבריו שכולה אסורה לפי שכשמהפכין השפוד מתפשט הטעם בכל התרנגולת. ואם היה מעשה בא לידי הייתי אוסר כל התרנגולת שבשפוד הנוגעות זו בזו כי ע"י הפוך השפוד מתפשט מזו לזו וכי היכי דבשאר איסורין אם היה באיסור כדי ליתן טעם בכולן היינו אוסרין כולן הוא הדין נמי חמץ במשהו. אמר רבא בעל נפש לא ילתות כלומר מי שמדקדק עליו במצות לא ילתות ואפי' חיטין דשרירין. אמר רב נחמן מאן דציית ליה לאבא אכיל נהמא דעיפושא. דבי רב כהנא לתתי דבי רבה בר רב הונא לתתי. והאידנא שדרו ממתיבתא שאין אנו בקיאין בלתיתה הלכך לא שריא לן למילתתה. וחליטא ליכא בזמן הזה מאן דידע למיחלט הלכך אסור.

הלכה כו

אמר רב הונא בציקות של נכרים ממלא אדם את כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. פי' רש"י שמכיר שלא החמיצה שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פניו. יש תמהים על פרש"י דלא מסתבר להקל כולי האי להתיר בצק שלש הנכרי שלא בפנינו דחיישינן שמא לשו בחימוץ ומפרשינן כגון בצקות של נכרי שלשו הנכרי בפנינו. ולא נהירא לי דא"כ הוי ליה למימר קמח של נכרים שלשו בפנינו. הלכך נראה לי לפרש כפרש"י דכיון שאין אנו רואין בו לא שיאור ולא סידוק מותר. ואפילו הכי לא הדר ביה רבא דאמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי פי' עומרים הפיכו לשם מצוה. כלומר אפילו שנדחו דברי רבא דהוה בעי למימר דשימור דלישה לאו שימור הוא אפילו הכי לא הדר ביה ומחמיר על עצמו היה לשמור מצה של מצוה משעת קצירה. וכן משמע דחומרא בעלמא הוא מדקאמר מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה בארבי משמע דאיהו לבד היה מחמיר וכל שאר החכמים לא נהגו כן. וכן מדקאמר רב הונא בצקות של נכרי וכו' ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה משום דלא עביד ליה שימור משעת לישה משמע הא אם לקח קמח מן הנכרי ולש אותו אין צריך לאכול כזית מצה באחרונה ונהגו באשכנז וצרפת לשומרן משעת טחינה לפי שאז מקריבין אותן אל המים שטוחנן ברחים של מים. רב אלפס כתב ומיבעי ליה לנטורי קמחא דפסחא משעת קצירה דכתיב ושמרתם את

המצות. ובשאלתות [פ' צו סי' ע"ה] כתב לא נפק אינש ידי חובתו אלא במצה דמינטר ליה מחימוץ מן דנפלה מיא עילויה והיכא דאמטינהו לחיטין נכרי חרש שוטה וקטן לא נפיק ידי חובתו. אי נמי לשה לעיסה נכרי חרש שוטה וקטן דלאו בני שימור אינון ואף על פי דאפייה ישראל בר דיעה ועביד בהו שימור בשעת אפייה לא נפיק ידי חובתיה. ורב כהן צדק ז"ל כתב לצאת ידי חובה בלילה הראשונה אינה אלא במצה שאפאה ישראל לשם מצה שנאמר ושמרתם את המצות עד שתהא משומרת לשם מצה. ורב האי גאון ז"ל כתב מצה שאפאה נכרי לפני ישראל על ידי שימור כתקונה מותרת לישראל לאוכלה. ובעלי מעשה וחסידים והתמימים מחמירין על עצמן כגאונים המחמירין ולשין ואופין בעצמן כההיא דאמרינן מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה.

הלכה כז

ההוא ארבא דטבעא בחישתא שרי רבא לזבוני לנכרי. איתיביה רבה בר ליואי לרבא בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרנו לנכרי ולא יעשהו מרדעת לחמור אבל עושה אותו תכריכין למת. לנכרי מ"ט לא משום דהדר מזבנה לישראל. הדר אמר רבא ליזבנינהו קבא קבא לישראל כי היכי דניכל מקמי פסחא. והקשה רבינו אפרים ז"ל אמאי אסרינהו להנהו חיטי והרי לא נתבקעו ותירץ לתיתה דעסיק בהו בחיטי לא אתו לידי חימוץ עד שנתבקעו אבל הנך חיטי דשיעי כיון דמינח נייחו אתו לידי חימוץ.

הלכה כח

ת"ר אין מוללין את הקדירות בפסח והרוצה שימלול נותן את הקמח ואח"כ נותן את החומץ וי"א נותן את החומץ ואח"כ נותן את הקמח עולא אמר אחד זה ואחד זה אסור משום לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב אבל בחסיסי שרי דהא רבא גופיה מחו ליה בחסיסי פי' בחסיסי מיני אפייה שטוחנין אותה ומבשלין אותה במים ומוללין בה את הקדירה. ובערוך פירש קמח של עדשים שאינו בא לידי חמוץ ולא חיישינן דילמא אתי לאיחלופי בשאר קמח:

הלכה כט

א תני' אין נותנין את הקמח לא לתוך החרוסת ולא לתוך החרדל ואם נתן יאכל מיד. ור' מאיר אוסר. (ור' יהודה אומר ישרף מיד) אין מבשלין את הפסח לא במשקין ולא במי פירות אבל סכין ומטבילין אותו בהן מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצין. ההיא דאין נותנין את הקמח וכו' מיירי שיש מעט מים מעורב בהן אבל בלא מים מי פירות אין מחמיצין.

ב גמ' אמר רב כהנא מחלוקת לתוך החרדל אבל לתוך החרוסת דברי הכל ישרף מיד וחכמים אומרים יאכל מיד. אמר רב הונא בריה דרב יהודה אמר רב נחמן אמר שמואל הלכה כדברי חכמים. מי תשמישו של נחתום ישפכו. תנא חדא שופכן במקום מדרון ואין שופכן במקום האשבורן ותניא אידך שופכן במקום אשבורן. לא קשיא הא דנפישו וקוו והא דלא נפישו ולא קוו. רב אלפס ז"ל לא הביא אלא ברייתא קמייתא משום דלא בקיאין מהו נפישי:

הלכה ל

אמר רב יהודה האשה לא תלוש אלא במים שלנו. פרש"י משום שבימות ניסן המעיינות חמין שעדיין הוא ימות הגשמים וחמה מהלך בשיפולי רקיע הלכך ממלא מבערב ומצטנן עד למחר. כתב רבינו אבי העזרי לפי טעם זה השואב בבוקר ומניחן עד הערב שפיר דמי ואיכא למימר דהכי עביד בפפוניא. אי נמי שואבן מן הנהרות. אבל ה"ר אליעזר ממי"ץ היה מפרש הטעם לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ כחכמי או"ה ואמרינן לקמן (דף צד:) שנראין דבריהן הלכך אין להם תקנה אלא שלא יהו בלילה במחובר ולפי זה השואבן בתחלת הלילה מותרין מיד. ואסור לשואבן אחר תחלת הלילה. ומנהג כשר של הראשונים שהיו ממלאין אותן מן הנהרות בתחלת ליל ארבעה עשר שהמעיינות ובורות רותחין אבל לא נהרות דתניא בפרק מי שהיה טמא (שם) בארבעה שבילין החמה מהלכת ניסן ואייר וסיון החמה מהלכת בהרים וכו' אלמא שבניסן אינה מהלכת במים. וכתב בתשובת רש"י אין לשין אלא במים שלנו שחשו חכמים לרוב עיירות שאין להם אלא מי בורות ובארות הנובעין הן רותחין ומשמע מדבריו דבנהרות ליכא למיחש מידי. ומיהו אין לפרוץ גדר של הראשונים עכ"ל: דרש רבא אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמין ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין פי' רב אלפס מים שנשאבו באותו היום. ורש"י פירש הגרופין מן המוליירין דוד גדול שנחושתו עבה ואפי' כשאין שם אור מים שבשוליו חמין.

הלכה לא

ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור הפת כלומר שלא תתעסק בדבר אחר ותניח את העיסה וצריכה שני כלים אחד שמקטפת בו ואחד שמצננת בו את הידים. איבעיא להו עברה ולשה מאי מר זוטרא אמר מותר ורב אשי אמר אסור וקי"ל כרב אשי. ופרש"י עברה ולשה במים חמין ולאו דוקא במים חמין אלא אכל הני דדריש רבא קאי דכולן משום חמימות. ולפרש"י אם עברה ולשה במים שלא לנו מותר דבהא לא מיבעיא ליה. ובלישנא דרב יהודה משמע הכי דקאמר אשה לא תלוש אלא במים שלנו ולא קאמר לא

תלוש במים שלא לנו דהוה משמע לא תלוש בהן כלל אבל לא תלוש אלא במים שלנו משמע לכתחלה אם יש לה מים שלנו לא תלוש במים שלא לנו אבל אם אין לה מים שלנו ולשה במים שלא לנו מותר אבל רב אלפס ז"ל שפירש הגרופים שנשאבו בו ביום אז קאי הבעיא גם עלייהו. ויותר משמע כפירש"י דגרופין מלשון מולייר הגרוף (שבת דף מא.) אבל לרב אלפס אף אם לשון גרופים משמע שנגרפו ונשאבו מן הנהר אכתי ה"ל לפרושי בו ביום דעיקר האיסור תלוי בזמן הגריפה וזה לא פי'. כתב אבי העזרי דוקא עברה ולשה במזיד דומיא דעבר ואפה בפרק שני דמסכת יו"ט (די"ז.) ועבר ושהה בפרק כירה (שבת דף לח.) אבל בשוגג לא. ומלשון רש"י משמע דאפילו בשוגג שפירש עברה ולשה בחמין אסור דקרובה למזיד היא ולא דמי לבצקות של נכרים דאמר התם אדם ממלא כריסו מהן דהכא בעינן למיקנסא דעברה אדרבנן. וגם משמע מדבריו דאסור באכילה משום חימוץ אף אם יאכל כזית מצה באחרונה דגרע מבציקו של נכרי. אבל בעל העיטור כתב הני מילי למצה משומרת ומים שלנו נמי למצה משומרת אבל לאכילה שרי דהא קיימא לן בצקות של נכרי וכו' והוא שאין בו סדקין וכן כתב ה"ר יצחק גיאות ז"ל. ולא נהירא לי דכל היכא דאיכא למיחש משום חימוץ אין לחלק בין כזית מצה לשאר אכילה הלכך נראה כפרש"י. ולא מיבעי מיתב ומילש בשמשא הוא דאסור אלא אפילו למיתב תותי רקיע הוא אסור ביומא דעיבא אע"ג דלא נפלה שמשא בההוא דוכתא מאי טעמא יומא דעיבא כולי שמשא וכן יראה שאין נכון ללוש קרוב לתנור מפני חום האש. הדרן עלך פרק כל שעה

פרק ג

הלכה א

א אלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי וקולן של סופרים וזומן של צבעים ועמילן של טבחים. רבי אליעזר אומר אף טיפולי נשים. זה הכלל כל שהוא ממין דגן הרי זה עובר בפסח. הרי אלו באזהרה ואין בהם משום כרת. ורש"י פירש אלו עוברין בבל יראה ובבל ימצא וגם ריב"א דקדק כן מלשון דאלו עוברין דמשמע שעוברין מן העולם מדלא תנא עוברין עליהן. ולא נהירא לרבינו תם דהא קתני בסיפא הרי אלו באזהרה ואין בהן משום כרת משמע דלפרושי אלו עוברין דרישא אתי ואי בל יראה ובל ימצא קאמר צריכא למימר דליכא כרת. ועוד דתערובות חמץ דמתניתין מפקינן בגמרא מכל מחמצת לא תאכלו והיינו דוקא לאכילה דבאכילה איירי קרא. ואפילו באכילה לא הוי מיחייב אי לאו דרבוייא. וכי אתרבי נמי דוקא ללאו אתרבי

ולא לכרת וא"כ לבל יראה ובל ימצא דליכא קרא מנלן דמחייב. ופירש רבינו תם אלו עוברין בפסח האוכלין פי' עוברין מעל השולחן דאין נאכלין כעין פירש ריב"א שפירש שעוברין מן העולם. והשתא להך טעמא דמפרש לעיל בריש מכילתין דמה שצריך לבער את החמץ מן הבית ולא סגי ליה בביטול משום דחמץ לא בדילי אינשי מיניה אסור להשהות בבית כל הני דמתניתין אף לפירוש רבינו תם שאינו עובר עליהן בבל יראה דחיישינן דילמא אתי למיכל מינייהו אבל לאידך טעמא דפרשינן משום דההחמירה תורה לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא היכא דלא ביטלו החמירו חכמים לבדוק ולהוציא מן הבית אע"פ שבטלו היה מותר להשהות כל אלו בבית כיון דאין עובר עליהן בבל יראה לפירוש רבינו תם. ושכר של שעורין ושל חטין שעושין באשכנז ובצרפת היה אומר רבינו תם דאסור להשהותו בפסח דדוקא בשכר המדי הוא דשרו דעיקרו עשוי מתמרים או מדברים אחרים ולא היו נותנין בו אלא מעט שעורין להחמיצו כדמשמע בגמרא דרמו בי' שערי. אבל שכר שלנו שעקרו משעורין לא וכן משמע בגמרא דקאמר דלא פליגי רבנן עליה דר' אליעזר אלא בכותח הבבלי דליכא כזית בכדי אכילת פרס. ושכר העשוי משעורין איכא הרבה יותר מכזית בכדי אכילת פרס. והדתנן שכר המדי וחומץ האדומי בדאית ביה מיא עסקינן אבל לית ביה מיא לא דקי"ל מי פירות אין מחמיצין. ובגמרא דבני מערבא אמרינן נמי עלה וכולהו ע"י מים. ומה שפסק רב אלפס לעיל כרבי עקיבא דמי פירות אין מחמיצין אפילו על ידי מים היינו לענין לישת העיסה דאינה ממהרת להחמיץ ויכול לשומרה מחימוץ כמו שאר עיסה אבל בכי האי גוונא שנותנין שעורין בשכר או בחומץ להשהותן בתוכו מחמיצין אם יש בו מים:

ב גמ' כותח הבבלי משום קומניתא דאית ביה. חומץ האדומי דרמו ביה שערי. זיתום המצרי תני רב יוסף תילתא שערי ותילתא קורטמי ותילתא מילחא. וזומא של צבעים הכי תרגימו מיא דחיזרא. ועמילן של טבחים פת של תבואה שלא הביאה שליש שמניחין אותה על פי הקדירה ושואבת הזוהמא. וקולן של סופרים הכי תרגומו חרותא דאושכפי וסופרים נמי מדבקי בהו נייריהו. תנו רבנן כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי יכול יהא ענוש כרת תלמוד לומר כי כל אוכל חמץ ונכרתה על חמץ דגן ענוש כרת ועל ערובו בלאו דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים על חמץ דגן ענוש כרת ועל עירובו בולא כלום. ואע"ג דאמרי רבנן על עירובו בולא כלום מילקא הוא דלא לקי הא איסורא איכא וכי אמרי רבנן לא לקי הני מילי היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכיוצא בו אבל היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס אפילו לרבנן חייב. ומדפי' רב אלפס דברי חכמים מכלל דאית ליה

הלכה כחכמים. אף על גב דסתם מתני' דלא כרבנן לא חשיב ליה סתמא דתנן לקמן בפרקין שיאור ישרף והאוכלו פטור ור' מאיר פליג עלה בברייתא דקאמר דלוקה על שאור אבל במתני' לא פליג ואע"ג דרב אלפס פסק לקמן (סוף סימן י') כרבי מאיר משום דתנא למילתיה במתניתין בלשון חכמים מכל מקום בהא דאמר ר"מ בברייתא דלוקה על שאור בהא הלכה כרבי יהודה דאמר האוכלו פטור כיון דלא תני הא דרבי מאיר דאמר בברייתא דלוקה בלשון חכמים דמתניתין וא"כ רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה וסתמא דהכא הוי סתם ואחר כך מחלוקת לענין חמץ נוקשה הלכך גם לענין עירובו לא חשיבא סתמא זו סברת רב אלפס אלא שפסק כחכמים.

הלכה ב

א מתני' בצק שבסידקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער ואם לאו בטל במיעוטו. וכן לענין הטומאה אם מקפיד עליו חוצץ ואם רוצה בקיומו ה"ז כעריבה:

ב גמ' א"ר יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום שאינו עשוי לחזק אבל במקום העשוי לחזק אינו חייב לבער מכלל דפחות מכזית אפי' במקום שאינו עשוי לחזק אינו חייב לבער. איכא דמתני לה אסיפא פחות מכאן בטל במיעוטו א"ר יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לחזק אבל במקום שאין עשוי לחזק חייב לבער מכלל דכזית אפילו במקום העשוי לחזק חייב לבער ותניא כתרווייהו לישני. ופריך הש"ס קשיא אהדדי אמר רב הונא סמי קילתא מקמי חמירתא וכן פסק רב אלפס ז"ל כלישנא בתרא ואע"פ שאביי מתרץ שתי הברייתות אהדדי אין נראין לו דברי אביי ונתן בעל המאור טעם לדבריו משום דאביי מוקי תרתי ברייתות כרבי שמעון בן אלעזר ואמרי' בשמעתין דאין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. והוא כתב נראה לי לסמוך על ההיא דאביי דהא עדיפא דמתרץ תרתי הברייתות אהדדי וגם תרי לישני דרב יהודה ורב אשי פי' דבריו לא תימא שלא במקום לישה וכו'. וכן פסק רבינו חננאל כאביי מהאי טעמא. ולא הארכתי לבאר דברי אביי דהא במקום לישה והא שלא במקום לישה ולכתוב שיטת רש"י ור"י לפי שישראל קדושים הם וגוררין ומבערין כל חמץ הנמצא אפילו כל שהוא ואפילו אם נדבק בכותלי הבית. כתב זקיני רבינו אב"ן ז"ל בחיבורו ומה שנהגו לגרר הכותלים והכסאות שהגיע בהן חמץ קודם הפסח מצאתי לו סמך בירושלמי. רב אמר הניח בביתו בצק חייב לבער והא דאמר רבי שמעון בן אלעזר כופת שאור שייחדה לישיבה בטלה מוקי לה בכופת מאוס ע"כ. אמר רב נחמן אמר שמואל שני חצאי זיתים חמץ וחוט של בצק ביניהם רואין כל שאלו ינטל החוט וניטלין עמו חייב לבער ואם לאו אינו חייב לבער אמר עולא לא אמרן אלא בעריבה אבל בבית חייב לבער מ"ט זימני דמיכנשי ונפלי

אהדדי בעו במערבא בית ועלייה בית ואכסדרה שתי בתים זה לפנים מזה מהו תיקו. כתב בעל העיטור מבטלן ואין צריך לבער כיון דביטלן הוי דרבנן ואזלינן לקולא. ואבי העזרי כתב דאזלינן לחומרא ול"נ. והרמב"ם ז"ל (פ"ב מהל' חמץ) כתב הואיל ואלו חצאי זיתים דבוקים בכותלים או בקורות או בקרקעות אין חייב לבער אלא מבטלו בלבו ודיו ולאו דוקא דבוקים אלא אורחא דמילתא נקט.

הלכה ג

ת"ר עריבת העבדנין שנתן לתוכה קמח תוך שלשה ימים חייב לבער לאחר שלשה ימים אינו חייב לבער אמר רבי נתן במה דברים אמורים בשלא נתן לתוכה עורות אבל נתן לתוכה עורות אפילו תוך שלשה ימים אין חייב לבער אמר רבא הלכה כרבי נתן אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת. ת"ר הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול אדם והכלב יכול לאוכלה מטמאה טומאת אוכלין בכביצה ונשרפת עם הטמאה בפסח הא אם נפסלה מלאכול לכלב אינה צריכה שריפה ותנן נמי כל המיוחד לאכול לאדם טמא עד שיפסל מלאכול לכלב הא אם נפסל מלאכול לכלב נפיק מתורת אוכל והוה עפרא בעלמא והא דתניא לעיל הפת שעיפשה חייב לבער מפני שיכול לשוחקה ולחמע בה כמה עיסות אחרות ההיא איירי בראויה לכלב:

הלכה ד

תניא בתוספתא (פ"ג) הקילור והאיספלנית והרטייה שנתן לתוכה קמח א"צ לבער מלוגמא שהסריחה אינו צריך לבער. ירושלמי מלוגמא שנתחמצה ואח"כ נסרחה זקוק לבער כתב רבינו האי כיון דמלוגמא שהסריחה א"צ לבער כ"ש טריא"ק שמערבין בו חמץ יבש שחוק עם בשר אפעה שא"צ לבער. כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ד מהלכות חמץ הל' י"ב) דבר שנתערב בו חמץ ואין מאכל אדם כלל כגון הטריאק"א וכיוצא בו אע"פ שמותר לקיימו אסור לאוכלו עד לאחר הפסח אע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא:

הלכה ה

א ועוד כתב (שם הל' י"א) בגדים שכבסו אותם בחלב חטה וכן ניירות שדבקו אותם בחמץ וכן כל שהוא כיוצא בו מותר לקיימו בפסח ואין בו משום בל יראה שאין צורת החמץ עומדת. וכן העיד רבינו משולם ז"ל על רבינו אליעזר הגדול ז"ל שהיו בגדיו מכובסין במים וקמח בפסח. וכן נהג אחריו רבינו יצחק ב"ר יהודה ז"ל וזקיני אב"ן ז"ל כתב ספק בידי על הכרים והכסתות שטחין אותן במי סובין אם צריך לבער. ונראה דאין צריך לבער דאין שם אוכל עליו ומאוס ופסול מלאכול לכלב ועוד דמיוחד לשכיבה.

ואע"ג דאמרינן כופת שאור שמיוחד לישיבה צריך לבער אם לא שטח פניה בטיט משמע דלא מיפסל אלא ע"י הטיט הכא מאיס טפי.

ב מתני' בצק החרש אם יש כיוצא בזה שהחמיץ אסור:

ג גמ' אם אין שם כיוצא בו מהו. אמר ר' אבהו אמר רבי אלעזר כדי שיהלך אדם ממגדל נינוה לטבריא דהיינו מיל.

הלכה ו

א מתני' כיצד מפרישין חלה בטומאה ביום טוב. רבי אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה. בן בתירא אומר תטיל לצונץ. אמר רבי יהושע לא זהו חמץ שמוזהרין עליו בבל יראה ובבל ימצא אלא מפרישה ומניחתה עד הערב ואם החמיצה החמיצה. נראה דר' אליעזר ורבי יהושע לא פליגי אבן בתירא דלא מיסתבר דפליגי בהך סברא אם מחמצת בתוך המים. אלא דרבי אליעזר אשמעינן דמוזהר על חימוץ חלה ור' יהושע סבר דאינו מוזהר. אמנם בהא פליג רבי אליעזר אבן בתירא דסבר דטוב יותר שלא יקרא לה שם עד שתאפה אולי לא יזהר יפה בהטלתה לצונן ואם אירע שקרא לה שם היה אומר רבינו תם שתטיל לצונן.

ב גמ' תניא רבי אומר הלכה כרבי אליעזר. ורבי יצחק אומר הלכה כבן בתירא. והלכה כרבי אליעזר כדפסק רבי. דקיימא לן הלכה כרבי מחבירו. ועוד דהך דרבי אליעזר שייכא באידך דר' אליעזר דאמר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה וחד טעמא הוא וכבר פסק שמואל הלכה כר' אליעזר דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"א ואמר ר' חנינא אפי' כעבין דאין נושכות זו בזו הסל מצרפן לחלה. ומ"ש ועוד דהך דר"א שייכא באידך דר' אליעזר כו' לא בא לחזק מה שפסק כר"א דהכא מאידך דר"א כיון דהלכה כאידך דר' אליעזר הלכה נמי כר"א דהכא דמה עניינם זה לזה. אלא הכא קאמר אחר שפסק כר' אליעזר דהכא אמר ועוד הך דר' אליעזר שייכא באידך דר' אליעזר וכו'. כלומר אי אפשר לקיים הא דרבי אליעזר דהכא בלאו מילתא דר' אליעזר דהתם כיון דאינו מפריש מן העיסה במה יצטרפו לחלה. להכי הוצרך להביא ראיה דהלכה כרבי אליעזר דאידך ואחר אפייה יצרפם בסל. וכן פסק רש"י הלכה כר' אליעזר ויעשה עוגה קטנה אצל גדולה. משמע מדבריהם דאפילו היה שם מתחלה כדי חיוב חלה אפילו הכי בעי צירוף סל. ואינו נראה לריב"א דלא מייתי דר"א אלא אהני נשי דליישי קפיזא קפיזא דלא היה בו שיעור חלה אבל אם מתחלה היה בו שיעור חלה אין צריך צירוף סל אלא הקפה בעלמא כדי לתרום מן המוקף. וכן מוכח במילתיה דרבי אליעזר דקאי אארישא דקתני העושה עיסתו קבים פטור מן החלה עד שישוכו ר"א אומר אף הרודה ונותן לסל הסל

מצרפן לחלה. ועוד ראיה מדאמר רבי יהושע אף התנור מצרפו מסתמא בעודן בתנור אין נוטלין מהן חלה אלא התנור מצרפו להתחייב בחלה ואחר שהוציאה יפריש מהן חלה כל שכן אם לש בתחלה כשיעור חלה דלא צריך תו צירוף. ועוד מ"ש מתרומה ומעשר דלא צריך צירוף סל להפריש מזה על זה כיון שהכל מיחייב כן גבי חלה נמי היכא דכבר נתחייב לא צריך תו צירוף כלי אלא הקפה בעלמא ובמקום שיש כהן קטן שלא ראה קרי מימיו מותר לאפותה דחזיא ליה כדאמרי' בבכורות בפרק עד כמה (בכורות דף כז.) אין תרומת חוצה לארץ אסורה אלא במי שטומאה יוצאת עליו מגופו. וכן כתב בהלכות גדולות בשם רב כהן צדק ריש מתיבתא. ואף אם יש כהן גדול שיכול לטבול נראה דמותר לאפותה דחזיא ליה אע"ג דטומאה יוצאת עליו מגופו לא חמיר בתר דטביל טפי מטמא מת (שלא) שטבל דמסיק התם דאוכל בתרומת חוצה לארץ. ועוד דאפילו בלא טבילה חזי לבעל קרי על ידי ביטול כדאמרינן התם רבה מבטל לה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו: איתמר האופה מיום טוב לחול. רב חסדא אמר לוקה ורבה אמר אין לוקה. רב חסדא אמר לוקה לא אמרינן הואיל. ורבה אמר אין לוקה דאמרינן הואיל ואי מיקלעי ליה אורחים חזי ליה ואסיקנא דבפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע קא מיפלגי. דרבה דאמר אמרינן הואיל כרבי אליעזר. ורב חסדא דאמר לא אמרינן הואיל כרבי יהושע. דרבי אליעזר סבר הך חלה מוזהרין עליה בבל יראה ובבל ימצא מאי טעמא דאמרי' הואיל ואי בעי מיתשיל עלה ומשוי לה חול וחזיא ליה והדר מפריש אחריתי השתא נמי כדידיה דמי ומוזהר עליה בבל יראה ובבל ימצא. ור' יהושע סבר לא אמרי' הואיל הלכך לא זהו חמץ שמוזהרים עליו בבל יראה ובבל ימצא. ורבי פסק בהדיא כר' אליעזר הלכך הלכתא כרבה דקאי בר' אליעזר דהלכתא כוותיה.

ג מתני' רבן גמליאל אומר שלש נשים לשין כאחת ואופות בתנור אחד זו אחר זו. וחכ"א שלש נשים עוסקות בבצק. אחת לשה ואחת עורכת ואחת אופה. ר"ע אומר לא כל התנורים ולא כל הנשים ולא כל העצים שוין. זה הכלל תפח תלטוש בצונן.

ד גמ' מתני' בשלש בציקות דרבן גמליאל סבר שלש נשים מתחילות ולשות כאחת שלש בציקות וכשמגיעות לאפייה אופות זו אחר זו. ואע"ג שממתנת השלישית עד כדי שלש הסקות ושתי אפיות אין הבצק בא לידי חימוץ בשיעור הזה. וחכ"א שלש נשים עוסקות בבצק אחת לשה בתחלה וכשמתחלת לערוך מתחלת חבירתה ללוש וכשמתחלת הראשונה לאפות והשניה לערוך מתחלת השלישית ללוש נמצא שלשתן עוסקות בבצק בבת אחת. אחת אופה שלה ואחת עורכת שלה ואחת לשה שלה. והיינו דאמרי' תנא לשה מקטפת וחבירתה לשה תחתיה. מקטפת אופה וחבירתה מקטפת תחתיה. אופה

לשה וחבירתה אופה תחתיה. וחוזרות חלילה. כל זמן שעוסקות בבצק אינו בא לידי חימוץ. וכמה שיעור עיסה ללוש בפסח כי עיסה מרובה ממהרת להחמיץ יותר מן הקטנה. אמר רבה קבא מלוגנאה לפסחא. וכן לחלה. והאנן תנן חמשת רבעים קמח ועוד חייבין בחלה. ה"ק קבא מלוגנאה הוי כי האי שיעורא. כתוב בשם ה"ר יונה היכא דלש יותר מזה השיעור חכמי צרפת ז"ל אוסרין העיסה. ונ"ל להתיר דטעמא דהאי שיעורא משום דאמרי' כל זמן שעוסקין בבצק אין בא לידי חימוץ. ושיערו שבזה השיעור מועיל עסק הידים אפי' כל היום וביותר אין הידים מספיקות להתעסק בה מתוך גודלה ומ"מ כיון שאפי' אם לא נתעסקו בה כלל אינה אסורה אלא עד מיל זה העסק שמתעסקים בה אע"פ שאין כדאי לא גרע ממה שלא יתעסקו בה כלל. וכיון שאין שוהין בה יותר משיעור מיל מותר מיהו לדעת הגאונים שאמרו שלכתחלה אין להניח העיסה רגע אחד בלא עסק א"כ לכתחלה אין ללוש יותר מזה השיעור ע"כ ותמיהני על מי שעלה על דעתו לאסור הא תנן בפרק שתי הלחם (מנחות דף צד.) לחם הפנים נילושה אחת אחת וכתיב שני עשרונים יהיה החלה האחת. ונהי שהחמירו חכמים שלא ללוש אלא עשרון אחד מ"מ היאך עלה על דעתם לאסור בדיעבד. אמר רב יוסף הני נשי דידן נהוג למיפא קפיזא קפיזא בפיסחא. אמר ליה אביי מאי דעתיך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקמפקע לה מחלה. אמר ליה דעבידו כר' אליעזר דתניא ר' אליעזר אומר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה דכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה' ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"א. אמר ליה והא איתמר עלה א"ר יהושע בן לוי לא שנו אלא ככרות של בעל הבית שנושכות זו את זו אבל כעבין לא. הא איתמר עלה א"ר חנינא אפי' כעבין.

ה מתני' שיאור ישרף והאוכלו פטור סידוק ישרף והאוכלו חייב כרת. איזהו שיאור כקרני חגבים. סידוק כל שנתערבו סדקיו זה בזה דברי ר' יהודה וחכ"א זה וזה האוכלו חייב כרת ואיזהו שיאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו. הא דתנן וחכמים אומרים זה וזה האוכלו חייב כרת תני לה בתוספתא בשם רבי מאיר. ואעפ"כ הלכתא כוותיה משום דתנינן לה במתניתין בלשון חכמים:

ו גמ' אמר רבא מאי טעמא דרבי מאיר. אין לך סדק וסדק מלמעלה שאין בו כמה סדקין מלמטה. ואע"ג דהלכתא כר' מאיר בשיעור שיאור וסידוק הא דתניא לעיל (דף מג.) בברייתא דלרבי מאיר לוקה על שאור בהא הלכתא כר' יהודה דאמר האוכלו פטור. דכיון דלא תני הא דרבי מאיר לעיל כי הכא בלשון חכמים א"כ חזרנו לכללנו ר' מאיר ור' יהודה הל' כר"י.

ז מתני' ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין הכל מלפני השבת דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בזמנו. רבי אלעזר בר צדוק אומר תרומה לפני השבת וחולין בזמנן:

ח גמ' תניא אמר ר' אלעזר בר צדוק פעם אחת שבת אבא ביבנה בארבעה עשר שחל להיות בשבת ובא זונן ממונה של רבן גמליאל ואמר הגיע עת לבער את החמץ והלכתי אחר אבא וביערנו את החמץ. וקיימא לן כר' אלעזר בר צדוק דקאי כר"א איש ברתותא דהלכתא כוותיה לעיל (דף יג ע"א).

הלכה ז

ירושלמי (פ"י ה"א) ר' לוי אומר האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. ונראה דדוקא מזמן איסור חמץ ואילך.

הלכה ח

א מתני' ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ונזכר שיש חמץ בביתו. אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו. להציל מן הגייס ומן הנהר מן הדליקה מן המפולת יבטל בלבו לשבות שביתת הרשות יחזור מיד ועד כמה הוא חוזר חכמים אומרים עד כביצה רש"י פי' דסבירא ליה מערבין לדבר הרשות. ולא נהירא דא"כ הוי סתם משנה דלא כהלכתא דקיי"ל דאין מערבין אלא לדבר מצוה. ובירושלמי (פרק י' הל' ז') מפרש מהו שביתת הרשות ההולך אצל רבו או אצל מי שגדול ממנו בחכמה. כאן שנה רבי המעשה גדול מן התלמוד דקרי ליה רשות גבי שחיטת פסחו ומל בנו וסעודת אירוסין.

ב גמ' תניא אמר רבי יהודה אני לא שמעתי אלא סעודת אירוסין בלבד. א"ר יוסי אני שמעתי סעודת אירוסין וסבלונות. הרב הברצלוני ז"ל פסק כר' יוסי וכן בעל העיטור וסעודת האירוסין דמתניתין שתיהן בכלל.

הלכה ט

תניא ר"ש בן אלעזר אומר כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה כגון מאי אמר רבי יוחנן כגון בת כהן לישראל ובת תלמיד חכם לעם הארץ דא"ר יוחנן בת כהן לישראל אין זיווגן עולה יפה. מאי היא אמר רב חסדא או אלמנה או גרושה או זרע אין לה במתניתא תנא או קוברה או קוברתו או זרע אין לה או מביאתו לידי עניות. איני והא אמר רבי יוחנן הרוצה שיתעשר ידבק בזרעו של אהרן וכל שכן תורה וכהונה מעשרתן לא קשיא הא בת"ח והא בעם הארץ. ת"ר ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו ולמודו משתכח ומחלוקות רבות באות עליו ודבריו אין נשמעין ומחלל שם שמים ושם אביו ושם רבו וגורם שם רע

לבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות מאי היא אמר אביי קרי ליה בר מיחם תנורא. רבא אמר מרקד בי כובא. רב פפא אמר בר מלחך פינכי. רב שמעיה אמר בר מך רבע. וגרסי' בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נב:) א"ר אליעזר למה ת"ח דומה לפני עם הארץ. בתחלה דומה לקיתון של זהב. סיפר עמו דומה לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לקיתון של חרס שכיון שנשבר שוב אין לו תקנה.

הלכה י

ת"ר לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח שאם מת או גולה מובטח לו שבניו תלמידי חכמים. ואל ישא בת עם הארץ שאם מת או גולה בניו עמי הארץ. תנו רבנן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם. וישיא בתו לתלמיד חכם. משל לענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל. ואל ישיא בת תלמיד חכם לעם הארץ משל לענבי הגפן בענבי הסנה דבר כעור ואינו מתקבל. תנו רבנן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם. לא מצא בת תלמיד חכם ישא בת גדולי הדור. לא מצא בת גדולי הדור ישא בת ראשי כנסיות. לא מצא בת ראשי כנסיות ישא בת גבאי צדקה. לא מצא בת גבאי צדקה ישא בת מלמדי תינוקות. ואל ישא בת יהודי ע"ה מפני שהן שקץ ונשותיהן שרץ. ועל בנותיהם נאמר ארור שוכב עם בהמה. תניא רבי אומר ע"ה אסור לאכול בשר שנאמר זאת תורת הבהמה כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר ושאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר. אמר רבי אלעזר יהודי עם הארץ מותר לנוחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת. אמרו לו תלמידיו רבי אמור לשוחטו. אמר להן זה טעון ברכה וזה לא טעון ברכה. ואמר רבי עקיבא עם הארץ אסור להתלוות עמו בדרך שנאמר כי הוא חייך ואורך ימיך על חייו לא חס על חיי חבירו לא כל שכן אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן עם הארץ מותר לקרעו כדג אמר שמואל ומגבו. תניא אמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ הייתי אומר מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור. אמרו לו תלמידיו רבי אמור ככלב. אמר להם זה נושך ושובר העצם וזה נושך ואין שובר העצם. תניא היה ר"מ אומר כל המשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה ומניחתה לפני הארי מה ארי דורס ואוכל אף עם הארץ מכה ובועל ואין לו בושת פנים. תניא אידך אלמלא צריכין אנו להם למשא ולמתן היו הורגין אותנו. תניא א"ר אלעזר כל העוסק בתורה בפני עם הארץ כאלו בועל ארוסתו בפניו שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב אל תקרי מורשה אלא מאורסה. גדולה שנאה ששונאין עמי הארצות את תלמידי חכמים משנאה ששונאים עובדי כוכבים את ישראל ונשותיהם יותר מהן. תנא שנה ופירש יותר מהם. תנא ששה דברים נאמרו בעם הארץ אין מוסרין לו עדות. ואין מקבלין ממנו עדות. ואין מגלין לו

את הסוד ואין ממנין אותו אפוטרופוס על היתומים ואין מוסרין לו קופה של צדקה. ואין מתלוין עמו בדרך. וי"א אף אין מכריזין על אבידתו. ותנא קמא אמאי לא תני על אבידתו. סבר זימנין דנפיק מיניה זרעא מעליא ואכיל ליה ומקיים ביה יכין רשע וצדיק ילבש. ואי קשיא לך הא דאמרן (חגיגה דף כב.) כמאן מקבלין סהדותא מעם הארץ כמאן כר' יוסי. ההוא ע"ה דהתם לאו כעם הארץ דהכא. דאלו התם ליתא במקרא ובמשנה אבל בדרך ארץ ובמצות איתיה כגון דלא חשיד אשבועתא ואגזלנותא ולא אחד מאנפי פסלנותא. אבל עם הארץ דהכא דחשיד אכל הני דאמרן הוא דחשיד על השבועה ועל הגניבה לפיכך אין ממנין אותו אפוטרופוס. וחשוד נמי אשפיכות דמים ולפיכך אין מתלוין עמו בדרך. ועוד שהוא חשוד על העריות כדאמר רבי אלעזר מותר לנוחרו ביום הכפורים כגון שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה המאורסה ביום הכפורים שמותר להציל בנפשו כדתנן (סנהדרין דף עג:) ואלו שמצילין אותן בנפשותיהן. ולא ידענא מה היה קשה לו לרב אלפס מההוא דחגיגה דקאמר כמאן מקבלינן סהדותא מעם הארץ דאדרבה מהתם מוכח שפסול לעדות כדאמר הכא דאין מקבלין ממנו עדות אלא שצריכין אנו להכשירן ולקבל מהן עדות שאם היינו מרחקים אותן ביותר היו עושין דת לעצמם וממנין להם דיינים מתוכם. כדאמר רבי יוסי התם (חגיגה שם) מפני מה אמרו הכל נאמנים על טהרת יין ושמן כל השנה כולה כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו ושורף פרה אדומה לעצמו. ואהא קאמר רב פפא כמאן מקבלין סהדותא האידנא מע"ה כרבי יוסי. משמע אע"פ שמן הדין לא היה לנו לקבל עדות מע"ה צריכין למיחש למאי דחייש רבי יוסי. ואי מיירי התם בעם הארץ שאין בו שום פסול כמו שכתב רב אלפס ז"ל למה יהא פסול לעדות. אלא ודאי פסול הוא וצריכין להכשירו משום דרבי יוסי. ועוד תימה הוא מה שכתב דהא דאמר רבי אלעזר דמותר לנוחרו ביום הכפורים מיירי כגון שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה המאורסה ביום הכפורים דמותר להצילו בנפשו וא"כ הוא כדבריו מאי איריא עם הארץ אפי' תלמיד חכם נמי. אלא כדפר"י דעם הארץ דלעיל מיירי במכיר וכופר כדי להכעיס והוא רע לשמים ורע לבריות דהויא הריגתו פיקוח נפש כי הוא לסטים וחשוד על שפיכות דמים והריגתו בכל עת מצוה היא והצלת נפשות כיון שהוא רגיל בכך אע"פ שאין עושה כלום באותה שעה. ועם הארץ דהכא דקאמרינן עלה דאין מכריזין על אבידתו משמע דוקא על אבידתו אין מכריזין אבל אסור לגזול ממונו לא מיירי באותו עם הארץ דאיירי בו ר' אלעזר כיון דמותר לאבד גופו כ"ש ממונו כל כמה דלא ידע יכין רשע וצדיק ילבש כדפירש בב"ק (דף קיט) ובע"ז (דף כו:) למאן דלית ליה זימנין דנפיק מיניה זרעא מעליא השתא גופו מותר ממונו לא כל שכן. אלא בעם הארץ

אחר איירי. דכמה מיני עם הארץ יש כדאיתא בפ' שלשה שאכלו (ברכות דף מז:) ומ"מ אע"פ שאין חשוד בודאי על שפיכות דמים אין טוב להתלוות עמו. והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון זה אור שהיה יקר וחמוד הוא בעוה"ז וקפאון הן לעוה"ב. ר' יוחנן אמר אלו נגעים ואהלות שיקרות הן בעולם הזה וקפאון הן לעולם הבא. ריש לקיש אמר אלו בני אדם שיקרין הן בעוה"ז וקפאון הן לעולם הבא. כי הא דר' יוסי בריה דריב"ל חלש ואינגיד אמר ליה מאי חזית. אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה. אמר ליה בני עולם ברור ראית ואנן היכי הויין. כי היכי דחשבינן הכא חשבינן נמי התם. ומה שמעת להו דאמרי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. ושמעתי שהיו אומרים הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. מאן נינהו. אילימא ר"ע וחביריו משום הרוגי מלכות ותו לא. אלא הרוגי לוד: הדרן עלך פרק אלו עוברין

פרק ד

הלכה א

א מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין. מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנין לו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם ואל ישנה אדם מפני המחלוקת. עד חצות תליא במנהגא מכאן ואילך בכל מקום אסור והיה ריב"א אומר דבירושל' (הלכה א') מפרש טעמא משום דאף יחיד בשאר ימות השנה אסור לעשות מלאכה ביום שמביא קרבן ודייק התם א"כ כל היום אסור כמו יחיד שמקריב קרבן. ומפרש התם משום דיחיד שמקריב קרבן ראוי להקריב כל היום. אבל פסח זמנו מחצות ואילך. והשתא נמי אע"פ שאין הפסח קרב כיון דבזמן הפסח היה אסור השתא נמי אסור כדאיתא במגילת תענית (פרק ה) ומייתי לה בשילהי בכל מערבין (דף מא.) אר"א בר צדוק אני ממשפחת סנאב בן בנימין ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ונדחה עד לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שי"ט שלנו היה פירוש שאבותיו היו מקריבין קרבן עצים בו ביום כדאיתא בפרק בתרא דתענית (דף כו.) בעשרה באב בני סנאב בן בנימין ורבי אלעזר ב"ר צדוק אחר חורבן היה אלא כיון שאבותיו היו מקריבין קרבן בו ביום ועשו בו יום טוב כל משפחותיו נוהגין בו יו"ט לעולם.

ב גמ' מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי דתניא כל העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אין רואה סימן ברכה לעולם. התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה שרי הכא מחצות. אי נמי התם סימן

ברכה הוא דלא חזי שמותי לא משמתינן ליה. הכא שמותי נמי משמתינן ליה. תניא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה במוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים ובכל מקום שיש בו נדנוד עבירה לאיתויי ת"צ אין רואה סימן ברכה לעולם. גרסי' בירושלמי (הל' א') הני נשי דנהיגי דלא למיעבד עבידתא בריש ירחא מנהגא באפוקי שבתא לא מנהגא עד דתתפני סידרא מנהגא פירוש עד שישלימו סדר תפלה. כתב רבינו אבי העזרי ז"ל דוקא העושה מלאכה להשתכר אבל מתקן הוא כליו ובגדיו לשבת ויום טוב וכן מי שכותב לעצמו ספרים דרך לימודו מותר כל היום:

הלכה ב

רבא רמי כתיב כי גדול מעל שמים חסדך וכתיב כי גדול עד שמים חסדך הא כיצד כאן לעושין לשמה כאן לעושין שלא לשמה כדרב דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה והא דאמר רבא גופיה בפרק שני דברכות (דף יז.) כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. התם מיירי שלומד להתיהר ולהתפאר ולקנתר חביריו ולקפחם בהלכות ואין לומד על מנת לעשות והכא מיירי דומיא דאיירי ביה לעיל שפל ונשכר דלא עביד כולא שבתא ולא עביד במעלי שבתא שעושה מצוה (שלא) בכוונה שלא לשמה וכה"ג אמרי' בירושלמי (משנה ד' פ"ק דברכות) לא מודי רבי שמעון בן יוחי שמפסיקין לעשות סוכה לעשות לולב ולית ליה לר' שמעון בן יוחי המלמד שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו. ולא יצא לאויר העולם.

הלכה ג

בני בישן נהוגין דלא אזלי מצור לצידן במעלי שבתא אתו בנייהו לקמיה דרבי יוחנן אמרו אנן מאי אבהתנא הוה אפשר להו אנן לא אפשר לן אמר להו כבר קבלו עליהם אבותיכם וכתיב שמע בני מוסר אביך וגו'. תניא דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם. אמר רב חסדא בכותאי משום דמסרכי ומדמי מילתא למילתא ואתו למישרי איסורא דאורייתא ולא כותאי בלחוד הוא דאסור למישרי להו אלא בכ"מ שאינן בני תורה כדתניא רוחצין שני אחין כא' ואין רוחצין ב' אחין כא' בכבול. ומעשה ביהודה והלל בני רבן גמליאל שרחצו שניהם כאחת בכבול ולעזו עליהם בני מדינה ואמרו מימינו לא ראינו כך ונשמט הלל ויצא לבית החיצון ולא אמר להם מותרין אתם. תניא עם כל אדם רוחצין חוץ מבאביו וחמיו ובעל אחותו. ר' יהודה מתיר באביו משום כבוד אביו. וק' היאך התיר ר' בית שאן בפ"ק דחולין (דף ו:) משום שהעיד על ר' מאיר שאכל שם עלה של ירק בלא מעשר מכל מקום בני המקום נהגו בו איסור.

ופי' רבינו נסים במגילת סתרים דוקא דברים שידוע להן שהן מותרין ונוהגין בהן איסור לפי שרוצים להחמיר על עצמן אי אתה רשאי להתירן בפניהם אבל אם נוהגין מחמת טעות שסבורין שהוא אסור והוא מותר יכול להתירן לפניהם. ולפי זה ניחא הך עובדא דבית שאן דטעות היה שהיו סבורין שהוא א"י. והכי איתא בהדיא בירושלמי (הל' א') ר' יוסי ב"ר בון אמר כל דבר שאין ידוע בו שהוא מותר והוא טועה ונוהג בו איסור נשאל ומתירין לו וכל דבר שידוע בו שהוא מותר (והוא טועה) ונוהג בו איסור נשאל ואין מתירין לו. כלומר אם בא לחכם לישאל אם יכול לזלזל במנהג שנהגו בו אבותיו כההיא דבני בישן לא יתיר לו החכם וכן נמי אדם שנהג איסור בדבר המותר לסייג ולפרישות לא יתיר לו החכם המנהג ההוא ממילא דהוי כמו נדר כדאיתא בפ"ב דנדרים (ד' טו:) תניא דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור אי אתה רשאי להתירן לפניהם משום שנאמר לא יחל דברו אבל החכם יכול להתיר להם בחרטה כמו שאר דברים ויפתח בחרטה שהם מתחרטים שנהגו כן לשם נדר. והא דאמר הכא דדוקא בכותאי או בני מדינה אי אתה רשאי להתירן בפניהם אבל שלא בפניהם או בפני ת"ח אתה רשאי לנהוג בו היתר קשיא אמאי והאנן תנן נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם והוי ליה לאקשויי ממתניתין אהך ברייתא כדפריך לקמן ממתני' ארבה בר בר חנה דאכל תרבא דאייתרא. הילכך צריך לומר שיש חילוק במנהגים דמתניתין איירי במנהג חשוב שנהגו בני המקום על פי ת"ח ותלמיד חכם נהג עמהם. אבל מנהג גרוע של בני המדינה שנהגו מעצמם דבר אחד מותר להתירן שלא בפניהם כגון כל הני דחשיב בברייתא רחיצת שני אחין ויציאת קונדיקיסון וישיבת ספסלי נכרים בשבת. ודאייתרא מנהג חשוב הוה ע"פ תלמיד חכם.

הלכה ד

כי אתא רבה בר בר חנה אכל תרבא דאייתרא פירוש שני מקומות הן בחלב שעל גבי הקיבה אחת כקשת ואחת כיתר שעל גבי הקשת אסור ושעל היתר (מותר) איכא מאן דנהיג ביה איסורא ואיכא מאן דנהיג ביה היתרא ובבבל נהגו בו איסור וכי אתא רבה בר בר חנה מארץ ישראל לבבל נהג בו היתר כמנהג מקומו. עול לגביה רב עויא ורבה בריה דרב הונא כיון דחזינהו כסייה אתו ואמרו ליה לאביי אמר שוינכו ככותאי. ורבה בר בר חנה לית ליה נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם אמר אביי הני מילי מבבל לבבל ומארץ ישראל לארץ ישראל אי נמי מבבל לא"י אבל מארץ ישראל לבבל כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותייהו. רב אשי אמר אפילו תימא מארץ ישראל לבבל ורבה בר בר חנה דעתו לחזור הוה. וקי"ל כרב אשי דהוא בתראה ויש לאדם לילך אחר מנהג המקום שדעתו להשתקע שם בין לקולא בין לחומרא כי

הא דר' זירא אכל מגרומתא דרב ושמואל בעלותו לא"י כי לא היה דעתו לחזור לבבל הילכך לא נהג חומרי המקום שיצא משם וכן רבה בר בר חנה אכל תרבא דאייתרא בבבל משום שהיה דעתו לחזור לארץ ישראל ולהכי לא נהג חומרי המקום שהלך לשם. ודוקא בצינעא שלא ישנה מפני המחלוקת ולהכי כסייה. אבל בפרהסיא לא. ולא מיבעי כי ההיא דאייתרא שיש לו לנהוג כחומרי המקום שהלך לשם ולא יקל מפני המחלוקת אלא אפי' ההולך ממקום שמחמירין למקום שמקילין ואפי' דעתו לחזור יש לנהוג כקולי המקום שהלך לשם ואל יחמיר כמנהג מקומו מפני המחלוקת בדבר שניכר בו שינוי מנהג. כדמוכח לקמן דקאמרינן ממקום שאין עושין למקום שעושין ואל ישנה אדם מפני המחלוקת ונעביד והא אמרת נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ומשני רבא אין בזה משום שינוי מחלוקת כלומר ודאי לא יעשה כי צריך לנהוג חומרי המקום שיצא משם ואין בזה משום מחלוקת דמימר אמרינן מלאכה הוא דלית ליה פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא. משמע הא לא אפשר בלא מחלוקת היה לו לעשות מלאכה עמהם דגדול השלום ויש לו לעבור על מנהג מקומו כיון דלית ביה איסורא דאורייתא אלא שנהגו בו איסור להחמיר עליהן.

הלכה ה

רב נתן אתא מבירים לפומבדיתא ביו"ט שני של עצרת נגדיה רב יוסף אמר ליה אביי לשמתיה מר. דהא רב ושמואל דאמרי תרווייהו מנדין על שני ימים טובים של גליות. אמר ליה הני מילי בשאר אינשי אבל הכא צורבא מדרבנן הוא ודטבא ליה עבדי ליה דבמערבא מימנו אנגידא דצורבא מדרבנן ולא מימנו אשמתא דרבנן. פירוש מימנו אנגידא מתקבצים אצל הרב ואין מלקין אותו עד שיסכימו כולם להלקותו. ולא מימנו אשמתא משום דאין משמתין אלא על דבר חמור ובדבר חמור אין חולקין כבוד לרב אלא משמתין אותו מיד. לפי זה השמתא חמורה היא מן המלקות. וגרסינן בפרק אלו מגלחין (מועד קטן דף יז.) מאי שמתא אמר רב שם מיתה.

הלכה ו

א מתני' מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסח אוכלין מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין. מקום שנהגו להדליק ביום הכפורים מדליקין מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין ומדליקין בבתי כנסיות ובתי מדרשות ובמבואות האפלין ועל גב החולין.

ב גמ' אמר רב יהודה אמר רב אסור שיאמר אדם בשר זה לפסח מפני שנראה כמקדיש בהמה ונראה כאוכל קדשים בחוץ ואפילו בשר שחוטה לפי שהשומע שאומר בשר לפסח הוא יחשוב שהקדישו מחיים ונמצא אוכל קדשים בחוץ. ודוקא גדי או טלה

הראוין לפסח. ובאשכנז רגילין למלוח בשר לצורך הפסח ולייבשו ונזהרין מלהזכיר עליו פסח אלא אומר בשר זה ליו"ט. ונהגו כן על פי פירש"י שפי' שיהו סבורין שהקדישו לדמי פסח והילכך אפי' בשר בהמה נמי. אמר רב פפא ודוקא בשר אבל חיטי ושערי לא דעבידי אינשי דמינטרי להו לפסחא. וגדי מקולס אע"ג שלא פריש ואמר בשר זה לפסח אסור דתניא רבי יוסי אומר תודוס איש רומי הנהיג בני רומי לאכול גדיים מקולסין בלילי פסח שלחו לו אלמלא תודוס אתה גזרנו עליך נידוי מפני שאתה מאכיל לישראל קדשים בחוץ ואפילו במקום שנהגו לאכול צלי גדי מקולס אסור. תודוס איש רומי גברא רבה היה ועוד היה מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים.

הלכה ז

א ואמר רבי כל המטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף. גרסינן בסוף שני דייני גזירות כתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא כל המשיא בתו לת"ח וכל העושה פרקמטיא לת"ח ומהנה לת"ח מנכסיו כאלו נדבק בשכינה. ת"ר איזהו גדי מקולס כל שצלאו כולו כאחד. נחתך ממנו אבר או שנשלק ממנו אבר אין זה מקולס. מקום שנהגו להדליק וכו' תניא בין שאמר להדליק בין שאמר שלא להדליק שניהם לא נתכוונו אלא לדבר אחד פי' תשמיש המטה.

ב מתני' מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין. ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים בו. אמר רשב"ג לעולם יעשה כל אדם עצמו כת"ח.

הלכה ח

א וחכמים אומרים ביהודה היו עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות ובגליל לא היו עושין כל עיקר. הלילה ב"ש אוסרים וב"ה מתירין עד הנץ החמה.

ב גמ' מעיקרא תנא מנהגא לבסוף תני איסורא. א"ר יוחנן לא קשיא הא רבי מאיר הא רבי יהודה. דתניא א"ר יהודה ביהודה היו עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות ובגליל לא היו עושין כל עיקר אמר לו רבי מאיר וכי מה ראיה יהודה וגליל לכאן אלא מקום שנהגו לעשות עושין ומקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ומתני' דריש פירקין רבי מאיר ומתני' דהכא ר' יהודה ופלוגתא דב"ש וב"ה בלילה ובגליל ואליבא דר' יהודה ולר' מאיר לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה דליכא אסורא אלא מנהגא ובמנהגא לא שייך פלוגתא דליחזי היכי נהוג. ואע"ג דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. יראה דהלכה כרבי מאיר בהא דסתם משנה דריש פרקין עדיף מדברי חכמים.

ג מתני' ר' מאיר אומר כל מלאכה שהתחיל בה קודם ארבעה עשר גומרה בארבעה עשר אבל לא יתחיל בה בתחלה בארבעה עשר ואע"פ שהוא יכול לגומרה. וחכ"א שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות החייטין והספרין והכובסין ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אף הרצענין.

ד גמ' תניא ר' מאיר אומר כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה בי"ד ושאינה לצורך המועד לא יגמור. עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות במקום שנהגו. נהגו אין לא נהגו לא ויראה דהך דשרי ר' מאיר לגמור במקום שלא נהגו היינו עד חצות דוקא דאין לך צורך המועד יותר מלספר ולכבס ולכך התירו ואפילו להתחיל ואפי' הכי לא התירו אלא עד חצות. ובשם הר"י ז"ל כתבו דכל היום שרי מדקתני בסיפא דהך ברייתא עד חצות מכלל דרישא לצורך המועד גומר כל היום ואין נראה לי הראיה דלא מצי למיתני בענין אחר כיון דקתני עושין מלאכה בערבי פסחים הוצרך לשנות עד חצות.

הלכה ט

א מתני' מושיבין שובכין לתרנגולים בארבעה עשר. תרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה מתה מושיבין אחרת תחתיה:

ב גמ' השתא אותובי מותבינן אהדורי מבעי אמר אביי סיפא אתאן לחולו של מועד אמר רב הונא לא שנו אלא תוך ג' למרדה דאכתי לא פרח צימרא מינה ואין טורח כל כך בחזירתה. ואחר ג' לישיבתה דפסדי ביעי לגמרי. דאיכא תרתי לטיבותא דזוטר טירחא ונפיש פסידא. אבל לאחר שלשה למרדה דפרח צימרא מינה אפי' לאחר ג' לישיבתה אסור ותוך ג' לישיבתה דאכתי לא פסדי ביעי לגמרי אפי' תוך שלשה למרדה לא מהדרינן. ורבי אמי אמר אפי' תוך שלשה לישיבתה מהדרינן. במאי קא מיפלגי מר סבר להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו ומ"ס להפסד מועט נמי חששו ונראה דבהפסד מועט תוך שלשה פליג רבי אמי אבל בטירחא דבתר שלשה למרדה לא פליג ארב הונא. יש פוסקים כרב הונא לחומרא. אבל למאי דפסיק ר"ת וריב"א (מ"ק סי' א') דאיסור מלאכה בחול המועד דרבנן א"כ אזלינן בה לקולא.

ג מתני' גורפין זבל מתחת רגלי הבהמה בארבעה עשר ובמועד מסלקין לצדדין.

ד גמ' תנו רבנן הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין. ואם נעשית החצר כרפת בקר מוציאין אותו לאשפה.

ה מתני' מוליכין ומביאין כלים מבית האומן אע"פ שאינו לצורך המועד.

ו גמ' אמר רב פפא בדיק לן רבא תנן מוליכין ומביאין כלים מבית האומן ואע"פ שאין לצורך המועד והא אנן תנן אין מביאין כלים מבית האומן ואם חושש להם שמא יגנבו

מפנן לחצר אחרת ומשנינן ל"ק הא בארבעה עשר והא בחולו של מועד בי"ד מביאין ובחולו של מועד אין מביאין אא"כ לצורך המועד. וכן הלכתא. הדרן עלך פרק מקום שנהגו

פרק י

הלכה א

ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ואפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי. הא דקתני סמוך למנחה לא יאכל הא מקמי [הכי] אכיל ומי מצי אכיל. חמץ מו' שעות ולמעלה הא אסור מדאורייתא. מצה נמי לא אכיל דאמר בירושלמי (פרק זה הלכה א) האוכל מצה בערב הפסח כאלו בא על ארוסתו בבית חמיו ואי מיני תרגימא הא אמרי' לקמן (דף קז.) דשרי. וצ"ל מצה עשירה דמצי אכיל. דהא דאמרינן דאסור לאכול מצה בערב פסח היינו במצה שראויה לצאת בה ידי חובתו בלילה. וכן נוהג ר"ת בערב הפסח שחל להיות בשבת שהיה עושה סעודה שלישית במצה עשירה.

הלכה ב

א עד שתחשך תימה אמאי תנא עד שתחשך טפי מבערבי שבתות ובערבי ימים טובים דלא קתני אלא לא יאכל מן המנחה ולמעלה ותו לא וי"ל דאתא לאשמעינן אף על גב דבשבתות ובשאר ימים טובים יכול להוסיף מן החול על הקדש ולאכול קודם שתחשך כדאמרינן פרק תפלת השחר (ברכות דף כז:) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס בערב הפסח לא מצי אכיל עד שתחשך. וכן משמע (בירושלמי) [בתוספתא שילהי פ"ב] דקאמר פסח מצה ומרור אוכלין בבת אחת ומאימתי אוכלן משתחשך ותניא נמי לקמן (דף קכ:) הפסח אינו נאכל אלא בלילה. ומצה איתקש לפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו פירוש סמוך למנחה מתשע שעות ולמעלה דמנחה גופה מט' שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה ט' שעות.

ב גמ' תניא לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מט' שעות ומחצה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך. וקי"ל הלכה כר' יוסי מחבירו. ומתניתין דערבי פסחים ד"ה היא דמודה ר' יוסי בערב הפסח שלא יתחיל הסעודה מט' שעות (ומחצה) ומעלה משום חיובא דמצה ובערבי שבתות ובעי"ט היכא דאתחיל ליה מקמי ט' שעות ואימשיך ליה בסעודתיה עד דקדיש ליה יומא פריס ליה למפה על השלחן ומקדש והדר גמר ליה לסעודתיה. דתניא מפסיקין

לשבת דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אין מפסיקין. ומעשה ברבן שמעון בן גמליאל ורבי יהודה ורבי יוסי שהיו מסובין בעכו וקדש עליהן היום ואמר רבן שמעון בן גמליאל לר' יוסי רצונך שנפסיק וניחוש לדברי רבי יהודה חברנו. אמר לו בכל יום אתה מחבב דברי בפני רבי יהודה ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה בפני. הגם לכבוש את המלכה עמי בבית. [א"ל א"כ] לא נפסיק שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כרבי יוסי. תימה הוא על לשון רי"ף שכתב שמודה רבי יוסי בערב הפסח שלא יתחיל בסעודה מתשע שעות ולמעלה אלמא דסבירא לרבי יוסי דבערב שבת שרי אף להתחיל ופסק הלכה כמותו. והדר תו קאמר וערבי שבתות וימים טובים היכא דאתחיל ליה מקמי תשע שעות ואימשיך ליה וכו' אמאי נקט מקמי תשע שעות. והרמב"ן כתב שמצא בהלכות רב אלפס ז"ל מדוייקת היכא דאתחיל מקמי דקדיש יומא. אבל בהלכות גדולות כתב מן תשע שעות דמעלי שבתא ומעלי יומא טבא לא מתבעי ליה לאיניש מיתחיל בסעודתא דתניא לא יאכל אדם וכו' ואפילו רבי יוסי לא אמר אלא דאי אתחיל לא מפסיק אבל לכתחלה לא יתחיל. והא ליתא דהא אמרינן בשמעתין אלא הא דקתני ושוין שמתחילין אימתי אי בערבי שבתות וימים טובים הא מיפליג פליגי אלמא דרבי יוסי שרי אף להתחיל. וה"ר ישעיה מטראני הביא ראיה לדברי הלכות גדולות מדאיצטריך ליה לרבי יוחנן לפסוק הלכה כר' יוסי בערב שבת להפסקה מכלל דלא סבירא ליה כוותיה בהתחלה. דאי סבר כוותיה השתא להתחיל שרי כל שכן שאין צריך להפסיק אלא שמע מינה דוקא בהפסקה פסק כוותיה ולא בהתחלה. והא ליתא דא"כ תיקשי לך לרבי יוסי גופיה מאי איצטריך ליה לאשמועינן דאין מפסיקין השתא אתחולי מתחלינן איפסוקי מיבעי אלא ודאי כמו שפירש ר"י דתרי מילי נינהו דאפשר דאע"ג דשרי רבי יוסי להתחיל ולא חייש ליכנס כשהוא תאב מכל מקום לכשתחשך צריך להפסיק מפני כבוד השבת הלכך אע"ג דרבי יוחנן סבר כרבי יוסי בהתחלה הוצרך לפסוק כמותו בהפסקה וכן פסקו רשב"ם ור"י דמותר להתחיל בסעודה בערב שבת עד שתחשך. וכן מוכחת סתם מתני' מדתני ערבי פסחים עד שתחשך מכלל דבערב שבת וי"ט שרי. אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כרבי יהודה דאמר אדם מפסיק סעודתו ועוקר את השלחן ומברך ברכת המזון ומקדש ואח"כ גומר סעודתו. ולא כרבי יוסי דאמר גומר סעודתו ואחר כך מקדש. אלא פורס מפה ומקדש ואחר כך שרי המוציא וגומר לסעודתיה ומברך ברכת המזון. מדלא הביא רב אלפס דברי רבי יוחנן ורבי יוסי בר חנינא דאמרי הלכה כרבי יהודה בערב הפסח ואוקימנא לה להפסקה מכלל דאיהו לא מפליג בהפסקה בין פסח ובין שבתות וימים טובים ובכולהו פסיק כשמואל דפורס מפה

ומקדש. ומה שכתב לעיל בערבי שבתות ובערבי ימים טובים היכא דאתחיל וכו' פריס מפה וכו' ולא הזכיר ערב הפסח משום דהוי בכלל ערבי ימים טובים דלענין הפסקה אין טעם לחלק ביניהם דבשלמא לענין התחלה משום חיובא דמצה ראוי לחלק ביניהם כדי שיאכל מצה לתיאבון. אבל בהפסקה שהוא משום כבוד שבת ויום טוב אין טעם לחלק ביניהם. ואם תאמר כיון דחזינן דר' יוסי בר חנינא ור' יוחנן מפלגי בהפסקה בין פסח לשבת היכי שבקינהו רב אלפס ופסק כשמואל. ונראה לי דרב אלפס סבר כשינויא דרב פפא דהוא בתראה דמוקי מתני' כרבי יהודה ורבי יוסי פליג אף בערב הפסח ורבי יוחנן ורבי יוסי בר חנינא בהתחלה איירי ולא בהפסקה ובריייתא בתרייתא משבש לה מן קדם קמייתא ואע"ג דרב פנחס בריה דרב אמי קבלה ומשום הכי קאמר הש"ס אלא מחוורתא כדרב הונא מסתברא ליה לרב אלפס לשבש בתרייתא ולאוקמי לשינויא דרב פפא כדי שלא נצטרך לחלק בהפסקה בין שבת לפסח דיותר מסתבר להחמיר בהפסקה שהיא משום כבוד שבת מבפסח ושינויא דחיקא הוא דשני רב נחמן בר יצחק כדי להעמיד דברי רב הונא ולא אזלינן בתריה אלא אמרינן מחמת קושיא זו דפריך הש"ס לרב הונא מדרבי יוחנן ורבי יוסי בר חנינא הדר ביה הש"ס מהאי דקאמר אלא מחוורתא כדרב הונא ומוקמינא לשינויא דרב פפא ומשבישנא לברייתא בתרייתא ורב פנחס שקבלה לא הוי שמיע ליה הך קמייתא. אומר אני שזו היא סברת רב אלפס וסברא נכונה היא ולא כמו שפסק רשב"ם לענין הפסקה הלכה כרבי יוחנן בערב הפסח וכשמואל בערבי שבתות וימים טובים. כך דנתי דעת רב אלפס. אלא שנסתכלתי בראשית דבריו שכתב ומתניתין דערב הפסח דברי הכל היא דמודה רבי יוסי בערב הפסח שלא יתחיל וכו' נמצא דסבר כאוקימתא דרב הונא ולפי זה לא יכולתי לתרץ דע"כ לדבריו דרב הונא צ"ל דר' יוחנן ור' יוסי בר חנינא בהפסקה איירי ולמה לא הביא דבריהם לפסוק כמותם בהפסקה דערב הפסח. ומכל מקום מה שכתבתי דברים נכוחים הם ויש לסמוך עליהם דאף בערב הפסח סגי בפריסת מפה וכן פסק הר"ז הלוי והרמב"ן ז"ל. ומה שכתב רב אלפס והדר שרי המוציא וגומר סעודתו הקשה עליו הר"ז הלוי אילו היה צריך לברך המוציא הוה טעון ברכת המזון אסעודה הראשונה שלא מצינו ברכת המזון אחת לשתי ברכות של המוציא ועוד דחזינן לקמן גבי חברים שהיו מסובין דתפלה לא הוה הפסק להצריך המוציא וכ"ש קידוש ולא קשיא מידי דאף על פי שטעון המוציא אין צריך לברך ברכת המזון על מה שאכל כדאיתא בפרק כל הבשר (חולין דף קז:) השמש מברך על כל פרוסה ופרוסה משום דהוי כנמלך שאינו יודע אם יתנו לו יותר וצריך לברך המוציא על כל פרוסה ואינו צריך לברך ברכת המזון על מה שאכל מדלא קאמר מברך אחר כל פרוסה ופרוסה. ומה

שהקשה מתפלה תירץ ה"ר יונה דלא דמי דהכא כיון שקדש היום נאסרה עליו אכילה הלכך כמי שנגמרה אכילה הראשונה דמי וכשאכל אחר הקידוש הוי התחלת אכילה אחרת וצריך לחזור ולברך ומיהו קשה לרב אלפס מהא דאמרינן בירושלמי (פ"ק דברכות הל' ו') גבי הא דאמר ברכה הסמוכה לחבירתה אינה פותחת בברוך ופריך והרי קידוש פי' דסמוכה לבפה"ג ופותחת בברוך ומשני שניא שאם היה אוכל מבעוד יום ומשך סעודתו עד שיקדש היום אינו אומר בורא פרי הגפן. ואילו היה קידוש הפסק להצריך המוציא משום דנאסרה עליו האכילה הוא הדין דנאסרה עליו השתיה וצריך לברך בורא פרי הגפן קודם קידוש. ונראה לי דלא קשה דודאי האיסור אכילה גורם לקידוש דהוי הפסק להצריך המוציא אבל בורא פרי הגפן שהוא קודם הקידוש בשביל איסור השתיה לא הוי הפסק. וכן כתב ה"ר יצחק גיאות ז"ל יש מי שסובר דקידוש לא הוי הפסק דלא עקר דעתיה מאכילה ולא דייק. וכן כתב בהלכות גדולות דצריך לברך המוציא.

הלכה ג

תניא כוותיה דשמואל ושוין שאין מביאין את השלחן אלא אם כן קידש ואם הביא פורס מפה ומקדש. והא דתניא בפ' כל כתבי הקודש (דף קיט:) שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מצא נר דלוק ושלחן ערוך כו'. לא קשיא דערוך ומסודר היה במקום אחר כדי להביאו אחר הקידוש. ובימיהם היה להם שולחנות קטנים והיו מסובין על המטה וכל אחד שולחנו לפניו כדמוכח בפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מו:) ואין טורח והפסק להביא השלחן אחר הקידוש. אבל לדידן שהשולחנות שלנו גדולים וטורח להביאם אחר הקידוש להפסיק כל כך בין קידוש לסעודה נהגו להביא השלחן קודם קידוש ולפרוס מפה ומקדש. ובירושלמי דקאמר דפורסין מפה כדי שלא יראה הפת בושתו שהוא מוקדם בפסוק ודין הוא שיקדים בברכה ומקדימין ברכת היין. וקשה מאחר דברייתא איירי בכל ערב שבת מאי מייתי ראיה מינה ליושב וחשכה לו שדי לו בפריסת מפה. ופירש הר' יחיאל מפרי"ש דהכי מייתי ראיה דכי היכי דאהני פריסת מפה כאילו לא הביא השלחן הכי נמי אהני כאילו עקר את השלחן. והני מילי לקידוש אבל להבדלה אינו מפסיק כדבעינן למימר לקמן. והא דאמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל כשם שמפסיקין לקידוש כך מפסיקין להבדלה לומר שפורס מפה ומבדיל ואחר כך גומר סעודתו כדרך שהוא עושה בקידוש ליתא.

הלכה ד

אותן בני אדם שקדשו בבית הכנסת אמר רב ידי קידוש יצאו ידי יין לא יצאו. ואע"פ ששתה וגם דעתו לשתות יין בביתו אפי' הכי צריך לברך בביתו בורא פרי הגפן דשינוי

מקום חשוב כהיסח הדעת. ודוקא משום שנוי מקום. אבל אם קדש בביתו יצא ידי יין ואין צריך לברך על היין שבתוך המזון. והוא הדין נמי אם הבדיל על הכוס במקום סעודה בין שהבדיל קודם שנטל ידיו בין שהבדיל לאחר שנטל ידיו א"צ לברך על היין שבתוך המזון. דהא רב סבירא ליה דיש קידוש שלא במקום סעודה. וא"כ אין חילוק בין קידוש להבדלה. וראיה מהא דאמרי' בפ' כיצד מברכין (ברכות דף מב.) בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון שהיו רגילין לקבוע עצמן בשתיה קודם נט"י וכן אחר שגמרו סעודתן קודם בהמ"ז וכל שכן שפוטר את היין שבתוך המזון. שאפי' מ"ד התם דיין שבתוך המזון אינו פוטר את היין שלאחר המזון. היינו משום דיין שבתוך המזון בא לשרות ואינו חשוב כיין שלאחר המזון שבא לשתות. אבל יין שלפני המזון שבא לשתות דעדיף מלשרות פשיטא שפוטר יין שבתוך המזון הבא לשרות. ועוד דאם צריך לברך על היין שבתוך המזון היכא שבירך על היין שלפני המזון א"כ מאי קאמר התם יין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון תיפוק לי דיין שבתוך המזון פוטר יין שלאחר המזון. ודוחק הוא לומר דמיירי בלא שתו יין בתוך הסעודה. אלא על כרחך יין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון ואע"ג דהתם מוקי לה בשבתות וימים טובים והקזת דם שאדם קובע סעודתו על היין. הוא הדין בחול נמי אם היה לפניו יין דעתו לשתות בתוך המזון ולא נקט שבתות וימים טובים אלא דאז הוא רגילות לקבוע סעודתו על היין. תדע דבימים טובים נמי אם לא היה בדעתו לשתות אחר המזון ואחר כך נמלך ושתה צריך לברך כי הכל תלוי בדעתו. וכן כתב שם הראב"ד ז"ל דוקא במקום שאין היין מצוי להם אבל במקום שהיין מצוי כגון במקומות הללו אין הפרש בין שבתות לימי החול. ואף אם נאמר דדוקא נקט שבתות וימים טובים. היינו דוקא לפטור את היין שלאחר המזון לפי שאינו רגילות כל כך לקבוע לשתות יין לאחר המזון אבל בתוך המזון שכל אדם רגיל לשתות פשיטא דאפילו בימות החול פטר ליה יין שלפני המזון באקראי. הלכך נראה דיין קידוש והבדלה שעל שולחנו או בשאר פעמים כשמברך על היין לפני המזון באקראי בעלמא ואפילו בחול ודעתו לשתות יין בתוך הסעודה אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה. וגם אין צריך לברך ברכה אחרונה על מה ששתה.

הלכה ה

ושמואל אמר אף ידי קידוש נמי לא יצאו ולרב למה ליה לקדושיה בביתיה. כדי להוציא בניו ובני ביתו. ואע"פ שכבר יצא יכול להוציאם כדאמר בראש השנה (דף כט.) כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא. ואע"ג דאמר התם חוץ מברכת היין. כיון דהאי בפה"ג לחובת הקידוש כקידוש דמי ויכול להוציאם אע"פ שכבר יצא ושמואל למה לי

לקדושי בבי כנישתא. להוציא אורחים ידי חובתן דאכלי ושתו בבי כנישתא. ואזדא שמואל לטעמיה דאמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב וקראת לשבת עונג במקום עונג שם תהא קריאה. סבור מינה ה"מ מבית לבית אבל ממקום למקום לא. אמר להו רב ענן בר תחליפא זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דשמואל ואפי' מאיגרא לארעא הוה מקדש. וה"ה מחדר לחדר. אבל מפנה לפנה בבית אחד אפי' טרקלין גדולים א"צ לברך. והכי אמרי' בשמעתין דמפנה לפנה לא חשיב שינוי מקום. והכא גרסינן ממקום למקום ולקמן גרסי' מפנה לפנה. ומבית לבית דלקמן היינו ממקום למקום דהכא. ואף רב הונא סבר אין קידוש אלא במקום סעודה. ואף רבה סבר דאין קידוש אלא במקום סעודה דאמר אביי כי הוינן בי מר הוה מקדש לן ואמר לן טעימו מידי דילמא אדעייליתו לביתייכו מתעקרא לכון שרגא ובקידושא דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא. במקום סעודה. האי טעימו מידי דקאמר היינו אכלו לחם כדאמרינן בפ' שלישי דשבועות (דף כב:) כדאמרי אינשי נטעום מידי ואכלו ושתו. ובפרק קמא דשבת (דף יא.) עביד ליה עגלא תילתא אמר ליה לטעום מר מידי אמר ליה בתעניתא יתיבנא. אפי' אם יועיל מיני תרגימא להשלים סעודה שלישית מסתברא דלענין עיקר סעודת שחרית וערבית אינו מועיל. יש רוצים להביא ראיה מכאן שאין מקדשין אלא לאור הנר ומפרשי מתעקרא לכון שרגא ולא תוכלו לקדש בלא נר. וליתא דה"פ ולא תאכלו בלא נר אבל אם היו רוצים לאכול בלא נר היו יכולים לקדש ועל מה שלא היו אוכלים לא היה מקפיד לפי שיכולין לקיים שלש סעודות למחר. וקי"ל כשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה. ואע"ג דקי"ל כרב באיסורי וגם רבי יוחנן סבר כרב דאמר אף ידי יין נמי יצאו ונהי דאיתותב ביין בקידוש לא איתותב. מכל מקום הלכה כשמואל כיון דהנהו אמוראי סברי כוותיה. והמקדש שרוצה לאכול במקום אחר יכול לקדש לאוכלים שם דלדידהו הוי מקום סעודה. וכן משמע הכא דמסתמא אחד מבני העיר מקדש בבית הכנסת להוציא האורחין. והמקדש כיון שדעתו לקדש בביתו אין לו לשתות כי אסור לו לטעום עד שיקדש. אע"ג דרב דאמר ידי יין לא יצאו מיירי כששתה מן הקידוש שקידש בבית הכנסת דאם לא שתה פשיטא שלא יצא כיון דאיכא הפסק בין ברכה לשתיה. מ"מ לשמואל דאמר ידי קידוש לא יצאו מיירי בלא שתה דכיון דצריך לקדש בביתו אי אפשר לו לשתות. וכיון דהלכתא כשמואל המקדש בבית הכנסת אי ליכא אורחין נראה דהויא ברכה לבטלה. ורבינו נסים ז"ל כתב במגילת סתרים דהא דאמרינן דאין קידוש אלא במקום סעודה היינו היכא שהיה בדעתו מתחלה לאכול במקום הקידוש ושוב נמלך ואכל במקום אחר אבל אם מתחלה קידש אדעתא דהכי לאכול במקום אחר יצא ידי

קידוש. והביא ראיה מהא דאמר בירושלמי בסוף כיצד מברכין מי שסוכתו עריבה עליו ליל י"ט האחרון מקדש בביתו ועולה ואוכל בסוכתו. ולכאורה נראה דהירושלמי פליג אגמרא דידן דלפי הירושלמי מאי קאמר לשמואל למה ליה לקדושי בבי כנישתא לימא להוציא כל בני העיר שדעתם לאכול בביתם. אלא שיש לפרש דה"ק ולשמואל למה לי לקדושי בבי כנישתא וכו' דאתי למיטעי ונפק מיניה חורבה דמאן דחזי סבר שיש קידוש שלא במקום סעודה שלא יעלה על לבם לומר להוציא את מי שדעתו לאכול בביתו שהרי אין אדם סומך על זה הקדוש והכל מקדשין בביתן. ומשני דלא אתי למיטעי שיבינו הכל שהוא להוציא האורחים שבבית הכנסת ומיהו בהא פליגי אגמרא דידן דמשמע התם דרב ושמואל לא פליגי אהדדי. דגרסינן התם סוכה שבעה כיצד גמר לאכול לא יתיר סוכתו אלא מוריד הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יו"ט האחרון. ריב"ל אמר צריך לברך תוך ביתו. רבי אחא בר יעקב בשם שמואל אמר אם קדש בבית זה ונמלך לאכול בבית אחר צריך לקדש ור' חנינא בשם רבי אושעיא אמר רב מי שסוכתו עריבה עליו ליל י"ט [האחרון] מקדש בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו. אמר רבי אבא ולא פליגי דהא דאמר רבי אושעיא אמר רב כשהיה דעתו לילך לבית אחר ודקאמר שמואל בשלא היה דעתו לאכול בבית אחר. מיהו יש לתרץ דלא פליג אגמרא דידן והא דמשמע בירושלמי דמועיל תנאי לשמואל היינו ממקום למקום כמו מארעא לאיגרא דהכי איירי בירושלמי מבית לסוכה. אבל מבית לבית ודאי פליגי כדמפרש בגמרא דידן שקדשו בבית הכנסת ולשמואל לא מהני תנאי ולרב מהני תנאי אפילו מבית לבית. והשתא פריך שפיר לשמואל למה ליה לקדושי בבי כנישתא אם אין תנאי מועיל לצאת בביתו. ומהשתא הוי ברכה לבטלה אם אין שם אורחין וה"ר יונה פירש דאינה ברכה לבטלה דהא דאמרינן דאין קידוש אלא במקום סעודה היינו מדרבנן ואסמכוה רבנן אקראי וקראת לשבת עונג. ועיקר הקידוש מן התורה הוא כדכתיב זכרהו על היין בכניסה. הלכך כיון שיש בני אדם שאינם יודעים לקדש נהגו לקדש בבית הכנסת כדי שיצאו ידי קידוש מן התורה. והא דקאמר אין קידוש אלא במקום סעודה לא משמע כפירושו דמשמע שאינו קידוש כלל. וכן הא דאמר רבה ובקדושא דהכא לא נפקיתו. ועוד קשה מאי קאמר לשמואל למה לי לקדושי בבי כנישתא נימא להוציא מי שאינו יודע לקדש בביתו. ובין רב ושמואל תרווייהו סבירא להו ידי יין לא יצאו ותניא כוותייהו דתניא שינוי יין אין צריך לברך שינוי מקום צריך לברך. וכן הלכתא.

הלכה ו

אמר רב יוסף בר אבא אמר רב (ברכות דף נט:) אע"פ שאמרו שינוי יין אין צריך לברך אבל מברך הוא הטוב והמטיב פי' רשב"ם דוקא כשהשני משובח מן הראשון. ודבר זה בארתי יפה בפרק הרואה (סימן טו). יתיב רב אידי בר אבין קמיה דרב חסדא ויתיב ר"ח וקאמר [משמיה דרב הונא] הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא מבית לבית אבל מפנה לפנה לא. אמר ליה רב אידי בר אבין הכי תנינן לה במתניתא דבי בר הינק כוותיך. ותו יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן כגון פירות ויין. אבל דברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן כגון פת ומיני דגן אין צריך לברך המוציא. מ"ט לקבעיה הדר. כלומר כיון שאם לא היה אוכל כאן היה צריך לחזור למקומו ולברך הוי כאילו הוא עדיין במקומו וגומר סעודתו כאן ומברך כאן בהמ"ז. ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך. מיתיבי בני חבורה שהיו מסובין ועקרו רגליהן לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה בד"א בזמן שהניחו שם זקן או חולה. אבל לא הניחו שם זקן או חולה כשהן יוצאים טעונים ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה. וקשה לרב חסדא. אמר רב נחמן בר יצחק מאן תנא עקירות רבי יהודה וכו'. ותניא כוותיה דרב חסדא חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו רגליהן וחזרו אין צריך לברך. כתב רב אלפס ז"ל וקאמרי רבוותא הלכתא כרב ששת דתניא כוותיה ואע"ג דשנייה ר"נ בר יצחק לא סמכינן אשינויא. ורשב"ם פסק כרב חסדא משום דתניא כוותיה ונראה כדבריו. ולא ידענא למה כתב רב אלפס לא סמכינן אשינויא דרב נחמן בר יצחק אין שינויא מבורר בגמרא יותר מזה דכיון דמצא ברייתא דעקירות רבי יהודה ופליג אתנא קמא דבמה דברים אמורים דברייתא דברי הכל פליג אתנא קמא ואם כן ברייתא קמייתא דפריך מינה לרב חסדא יחידאה הוא ואמאי פסיק כיחידאה. ועוד דתניא כוותיה דרב חסדא ויש ספרים שכתבו בהן תניא כוותיה דרבי יוחנן וכן כתוב במגילת סתרים דרבינו נסים ולא נהירא לי גירסא זו דאין זו שיטת הש"ס דבתר דמסיק דברי האמוראים בתיובתא דלימא בתר הכי תניא כוותיה. והא דאמרינן שינוי מקום צריך לברך היינו ברכה ראשונה להבא. אבל ברכה אחרונה למפרע אין צריך לברך דשינוי מקום הוה כהיסח הדעת. ואמרינן בפרק כל הבשר (חולין דף קז:) גבי היסח הדעת השמש מברך על כל פרוסה ופרוסה לפי שהסיח דעתו ואינו יודע אם יתנו לו יותר הלכך צריך לברך ודבר זה ביארתי יפה בפרק כיסוי הדם (סימן ה').

הלכה ז

תנו רבנן בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום מביאים כוס ראשון ואומר עליו קידוש היום והשני אומר עליו ברכת המזון דברי רבי יהודה. ורבי יוסי אומר אוכלין ושותין עד שתחשך. גמרו כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון והשני אומר עליו קידוש היום. הא מתניתא כבר אדחיה לה דאמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי אלא פורס מפה ומקדש. ומיהו אע"ג דאדחי לה גמרינן מינה דהיכא דגמר סעודתיה מקמי דקדיש יומא ואדמשו ידייהו קדיש יומא מקדמינן ומברכינן ברכת המזון על כוס ראשון ואחר כך אומר קידוש היום על הכוס שני כרבי יוסי דאמר גמרו כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון והשני אומר עליו קידוש היום. ויש להסתפק אם צריך להזכיר של שבת בברכת המזון אף על גב דקתני בתוספתא (ברכות פ"דבדברי) רבי יוסי כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון ומזכיר של שבת בברכת המזון מכל מקום איכא למימר שאני התם שאכל משתחשך הלכך דין שיזכיר של שבת אבל הכא שגמר סעודתו מבעוד יום לא. או דלמא כיון שקידש היום צריך לברך ברכת המזון של שבת מידי דהוה אמי שלא התפלל בערב שבת מנחה מתפלל שתים של שבת וכן נראה. ותמיה לי לדברי רב אלפס דע"כ צריך לאכול מיד אחר הקידוש אליבא דשמואל דאמר אין קידוש אלא במקום סעודה דסעודה שאכל אינה מועלת להחשיב קידוש במקום סעודה וכיון דצריך לאכול מיד ברכת המזון למה לי לפרוס מפה ולקדש אע"ג דמשו ידייהו ואיתסר להו למיכל. הא קי"ל דהב לן ונבריך אין צריך לברך בהמ"ז וסגי בפריסת מפה וקידוש והמוציא ואם הוא סובר דחשיב קידוש במקום סעודה כיון שהיתה הקריאה במקום עונג ואע"ג דלא היתה לכבוד שבת לא מסתבר לי טעמיה בהאי וה"ר ישעיה מטרני כתב דודאי לרבי יוסי דאמר גומר סעודתו ומתיר לאכול ולשתות קודם קידוש לדידיה מברכין ברכת המזון קודם קידוש. אבל לשמואל דמצריך להפסיק בפריסת מפה ואוסר לאכול ולשתות קודם שיקדש אם כן היאך ישתה כוס של ברכת המזון קודם קידוש ודברים של טעם הם הלכך נראה לי לפרש דאין חילוק בין גמר קודם חשיכה ובין לא גמר אלא לעולם פורס מפה ומקדש.

הלכה ח

ואמאי ונימרינהו תרווייהו אחד כסא אמר רב הונא ב"ר יהודה א"ר ששת לפי שאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד. מאי טעמא. א"ר נחמן בר יצחק לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות. ואי קשיא לך יום טוב שלאחר שבת דאמר רבא יקנה"ז אלמא אומרים שתי קדושות על כוס אחד התם לאו שתי קדושות הן דקדושא ואבדלתא חדא

מילתא היא דגם בהבדלה הוא מזכיר י"ט אבל ברכת המזון וקידוש תרתי מילי נינהו ומטעם זה נהגו בחופה שאין אומרים שש ברכות על כוס של ברכת המזון אלא מביאין כוס אחר ואומרים עליו שש ברכות ואחר כך חוזר ולוקח כוס של ברכת המזון ומברך עליו בורא פרי הגפן ואל תתמה שמביאין כוס לשש ברכות ואין אומרים עליו בורא פה"ג דכי האי גוונא אמרינן לקמן (דף קג.) רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא וברכת אירוסין ונשואין הנהיג רבינו משולם לעשות על כוס אחד ולא דמי להא דאמר דברכת המזון וקידוש תרתי מילי נינהו דהתם זה בא אחר הסעודה וזה בא לקדש היום ור"ת אומר שצריך שתי כוסות לפי שאומרים ברכת אירוסין בבית האירוסין וגם לפעמים אדם מקדש אשה ונושאה לאחר זמן מרובה ויש מקומות שנהגו לקרות הכתובה בינתים הלכך צריך שתי כוסות.

הלכה ט

יו"ט שחל להיות אחר השבת רב אמר יקנ"ה ושמואל אמר ינה"ק היכא דאמר זמן היכי עביד אביי אמר יקזנ"ה ורבא אמר יקנה"ז והלכתא כרבא אבל בשמים לא מדכרי כל הני אמוראי ופירש רשב"ם ז"ל משום דביום טוב נמי איכא נשמה יתירא וקשה דא"כ במוצאי יום טוב יברכו על הבשמים אלא היינו טעמא דמחמת שמחת יו"ט ותענוג אין אדם מרגיש בחסרון נשמה רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא אייתי לקמיה מאור ובשמים פתח רבא בריך אבשמים ברישא והדר אמאור אמר ליה רב הונא והא בין ב"ש וב"ה מאור ואחר כך בשמים דתנן ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה וב"ה אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה עני רבא בתריה זו דברי ר"מ אבל ר' יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהוא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים ובה"א בשמים ואח"כ מאור ואמר רבי יוחנן נהגו העם כב"ה ואליבא דר' יהודה.

הלכה י

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא. אמימר בריך אכל כסא וכסא. ומר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא בתרא ורב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך אמר רב אחא בריה דרבא אנן כמאן נעביד אמימר אמר אנא נמלך אנא ומר זוטרא אמר אנא דעבדי כתלמידי דרב דרב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבו בסעודתא וקאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב לן ונברך והדר אמרו ליה הב לן ונשתי אמר להו הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן וניברך איתסר לכו למישתי. פירוש משום דעקריתו דעתייכו ממישתא הלכך אי בעיתו למישתי צריכיתו לברך בורא פרי הגפן

ורשב"ם פירש איתסר לכו למישתי עד דברכיתו בהמ"ז וכמו שפי' רב אלפס עיקר וזה ביארתי בפ' כיסוי הדם (סי' ה'). והלכתא כמר זוטרא דתלמידי דרב קיימי כוותיה דאפי' הב לן ונבריך הוי כהיסח הדעת להצריך בפה"ג כ"ש בהמ"ז. ומהאי טעמא (נמי) נשתנה בהמ"ז מכל דברים האחרים הטעונים כוס כגון קידוש והבדלה ברכת חתנים וברכת מילה שכולן בורא פרי הגפן קודמתן וכאן מברך בורא פרי הגפן באחרונה. ואין לומר משום דא"א לברך בורא פרי הגפן תחלה שהרי אם היה רוצה לשתות היה שותה בלא בפה"ג ואיך יתכן שיברך בורא פרי הגפן דהא ליתא דהא מכי אמר הב לן ונבריך אסור לשתות בלא בפה"ג. כל שכן שנטל הכוס בידו לברך. אלא היינו טעמא לפי שבברכת המזון הוא מודה ומשבח לבורא על מה שאכל ושתה והוה היסח הדעת והפסק על מה שעשה ואפילו על בפה"ג שבירך והכוס בידו והלכך צריך לברך תכף לשתייתו. ומה שאין מברכין ברכה אחרונה על היין שבתוך המזון אפילו אם לא נשאר לו כוס לברכת המזון. פי' רשב"ם משום דברכת המזון פוטרת מקל וחומר השתא ברכה מעין שלש פוטרת שלש מיבעי. והאי קל וחומר פריכא הוא דדברים הבאים שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה יוכיחו שטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם ואין ברכת המזון פוטרתן. אלא היינו טעמא משום דהיין בא לשרות האכילה ואי אפשר לאכילה בלא שתיה והוי כדברים הבאים תוך הסעודה מחמת הסעודה שאינן טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. ומהאי טעמא פריך התם יין נמי ליפטריה פת שלא יברך עליו בפה"ג ומשני דמחמת חשיבותו גורם ברכה לעצמו. אבל לאחריו ודאי נפטר מהאי טעמא. ובהלכות גדולות כתב דכוס של ברכת המזון אין צריך לברך לאחריה. ודבר תימה הוא ושמא חשבו כבא מחמת הסעודה אע"פ שהפסיק בברכת המזון. והעולם לא נהגו כן. ורב אשי אמר לית הלכתא כתלמידי דרב דהא יום טוב אחר השבת וקאמר רב יקנ"ה והנה הברכה אינה מפסקת וכל שכן אי אמר הב לן ונבריך. ולא היא התם כי אמר הב לן ונבריך עקר דעתא ממישתא ומיכלא. והכא איתא לכסא בידיה ודעתיה למישתייה וברכות דקא מסדר עלה כחדא ברכה דמיין וקי"ל כמר זוטרא וכתלמידי דרב. ובנמלך קי"ל כאמימר דאי בריך אחד כסא אדעתא דלא לישתי אלא ההוא כסא בלחוד והדר אימליך למישתא כסא אחריתי בעי לברוכי בורא פרי הגפן והדר שתי אבל ברכה אחרונה לא בעי דהיסח הדעת לא מצריך ברכה אלא להבא.

הלכה יא

וכי מטא לאבדולי קם שמעיה אדליק אבוקה משרגא א"ל למה ליה למר למיעבד כולי האי הא מנחא שרגא. א"ל ולא סבר מר אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר. פתח ואמר

המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. אמר למה ליה למר למימר כולי האי והא אמר רב יהודה אמר שמואל המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלתו של רבי יהודה הנשיא. אמר ליה אנא כי הא סבירא לי דאמר רבי אלעזר אמר ר"י הפוחת אל יפחות משלש והמוסיף אל יוסיף על שבע אמר ליה והא מר לא תלת ולא שבע אמר. א"ל איברא בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה הוא. דאמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל כל הברכות כולן צריך לומר מעין חתימתן סמוך לחתימתן ובפומבדיתא אמרי מעין פתיחה סמוך לחתימתה. וקי"ל כשמואל הלכך יום טוב שחל אחר השבת בעי למימר מעין חתימתה סמוך לחתימתה בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת ומה שנהגו העם להוסיף ואת יום השביעי ששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך תמה רבינו אפרים מהיכן בא להם תוספת זה וגם אינו. לא מעין חתימה ולא מעין פתיחה. והשיב לו ר"ת משום דאמר המוסיף אל יוסיף על שבע רצו לפעמים להזכיר שבע הבדלות והוסיפו בהבדלת יו"ט במוצאי שבת לפי שהן מענין יו"ט. ואלו הן בין קדש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים הרי ג' בין יום השביעי לששת ימי המעשה אגב דאמר ליה בעלמא אחר השלש אמר ליה נמי הכא ואינו מן המנין. בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת היינו אוכל נפש דשרי בי"ט. ואת יום השביעי ששת ימי המעשה קדשת היינו י"ט אחרון של חג שהוא חלוק ששת ימי חול המועד שלפניו והבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך היינו שתי הבדלות בין כהנים ולוים וישראלים. והיינו מעין חתימה המבדיל בין קדש לקדש ורמז בעלמא הוא לשבע הבדלות דמקצתן אינן כתובות בתורה. הלכתא אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר. והמבדיל לא יפחות משלש ולא יוסיף על שבע ואע"ג דאמר רב יהודה אמר שמואל המבדיל בין קודש לחול זו הבדלתו של ר' יהודה הנשיא ועולא נמי עביד כוותיה ואמרי' נמי בשבת בפ' שואל (שבת דף קנ:) אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמרי' המבדיל בין קודש לחול וסלתינן סילתי. אפילו הכי נהגו העם לומר שלש וקי"ל כה"ג דמנהגא מילתא היא הלכך צריך למימר שלש הבדלות בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים. ובין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא ואינה מן המנין. והא דרב אשי לאו בהבדלה על הכוס איירי אלא ברוצה לעשות חפציו קודם שיבדיל על הכוס דבעי למימר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול. אבל על הכוס מודה הוא למיעבד כברייתא. מיחתם מאי חתים רב אמר מקדש ישראל. ושמואל אמר המבדיל בין קודש לחול. והלכתא כשמואל. דהא אביי ואיתימא רב יוסף לייט אהא דרב והלכתא אומרים הבדלות במוצאי שבת ובמוצאי

יום טוב ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי יו"ט חולו של מועד ובמוצאי שבת ליום טוב אבל לא במוצאי י"ט לשבת. גרסי' בסוף פרק קמא דחולין (דף כו:) אמר רבא יום טוב שחל להיות באמצע השבת אומרים המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך ובין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה. מ"ט סדר הבדלות הוא מונה. תניא לילי שבת ולילי יו"ט יש בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון שבת וי"ט אין בהם קדושה על הכוס ויש בהם אזכרה בברכת המזון. רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא והוה קאי עלייהו רב ייבא סבא. אמרו ליה זיל עיין אי נגהי יומא ונפסוק וניקבעיה לשבת. פי' נפסוק בעקירת שולחן. אמר להו לא צריכתו דהא קבעה נפשה כלומר ודי בפריסת מפה. דהכי אמר רב כשם ששבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש פי' כל דבר שאוכל ממנו בחול עראי ועדיין לא הוציא ממנו המעשר אסור לאכול ממנו בשבת אא"כ עישר. מ"ט כיון דכתיב וקראת לשבת עונג ובעי לענוגי לשבת במאכל ובמשתה איסתלקו להו כולי פרי מתורת עראי והוו להו לשבת כמאן דאזמינהו למיכל מינייהו בשבת בתורת קבע ואי לא עשרינהו מבעוד יום אסור למעשרינהו משחשיכה ואי עשרינהו מבעוד יום מצי למיכל מינייהו בשבת. ואפילו ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי ובאותה שבת קבעתן השבת למעשר ואסור לאכול מהם באותה שבת מפני שנקבעו למעשר. וכן ספק חשיכה ספק אינה חשיכה קובעת השבת לעצמה לקידוש ולא צריכתו למידק אי חשיכה אי לא חשיכה למיקבעה משום דהיא קבעה נפשה הואיל וספק חשיכה וספק אינו חשיכה הוא. פרוסו מפה וקידשו ותיהדרו לסעודתייכו. וקא קשה לי לפירוש זה מה אייתי ראיה מקביעת שבת למעשר לענין ספק חשיכה היכא אשכחן דספק חשיכה קובעת לענין איסור אכילת עראי עיקר הראיה דמייתי היינו מהא דספק חשיכה אין מעשרין את הודאי. אין זה נכלל במלת שבת קובעת למעשר. וגם בספרים שלנו כתיב פוק חזי אי קדיש יומא. והר"ז הלוי ז"ל פירש שרצו לעקר משעה שקידש היום שהוא משתשקע החמה ואמר להו לא צריכיתו למהר כל כך שהיא קובעת עצמה בעיצומה של שבת והוא בצאת הכוכבים דהכי תני גבי מעשר היה אוכל באשכול וחשיכה לילי שבת ר"א אומר יגמור ור' יהושע אומר לא יגמור אלמא אין השבת קובעת למעשר עד שתחשך לגמרי וכן פריסת מפה:

הלכה יב

סבור מינה כשם שקובעת לקידוש ובעו למיפסק סעודה ולקדושי כך קובעת להבדלה ובעו למיפסק סעודה ולאבדוליה אמר להו רב עמרם הכי אמר רב להבדלה אינה קובעת והני מילי לענין מיפסיק דלא פסיק לסעודתיה אבל אתחולי בסעודה לא מתחלינן.

ומיפסק נמי לא אמרן אלא באכילה אבל בשתיה פוסק ושתיה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושכרא אבל מיא ליא לן בה. דהא רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא. ופליג רב אדשמואל דאמר כשם שמפסיקין לקידוש כך מפסיקין להבדלה וקי"ל כרב באיסורי. ובעל העיטור פירש דלא פליגי רב ושמואל והא דאמר להבדלה אינה קובעת קאי אמאי דקאמר להו שבת קבעה נפשה מספק וצריכין להפסיק אע"פ שעדיין לא חשיכה והיו סבורין לומר דה"ה להבדלה צריך להפסיק בספק חשיכה ואמר להו דלהבדלה אין צריך להפסיק מספק לסעודת שבת עד שתחשך ודאי. ואינן דברים של טעם. ורחוק מן הדעת הוא לומר דשקלא וטריא דהש"ס דמפליג בין הפסקה דקידוש להבדלה ובין שתיה לאכילה ובין חמרא ומיא איירי בספק חשיכה דוקא.

הלכה יג

הני מילי דקביעי ואכלי מעיקרא משמע הכא שהיו רגילין לאכול בשבת סמוך לחשיכה והאידנא יש שנזהרין שלא לקבוע סעודה בין מנחה למעריב בשבת. וגם רבינו תם כעס על רבינו משה שהנהיג לאכול בין מנחה למעריב בשבת משום דאמרינן במדרש השותה מים בשבת בין השמשות גוזל את המתים וכתב שפעם אחת אירע בלותיר ובא לידי סכנה. וגם רב שלום ממתא מחסיא כתב שתקנו לומר צידוק הדין על שמת משה רבינו באותה שעה. וגם נהגו שלא לקבוע מדרש בין שתי תפלות משום דחכם שמת בתי מדרשות בטלים ומנהג אבותינו תורה היא והא דמשמע בשמעתין שהיו אוכלין סמוך לחשיכה מיירי שהתחילו מבעוד יום והשיב לו שמצא במדרש השותה מים בע"ש בין השמשות וגם מה שכתב שמת משה רבינו ע"ה בשבת ליתא דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ודרשו רבותינו (ר"ה דף יא.) היום מלאו ימי ושנותי ואמרינן (במדרש רבה פ' וילך) בו ביום כתב י"ג ספרי תורה ובשבת היאך היה כותב ועוד מוכח בסדר עולם (פי"א) דבערב שבת נפטר דקתני אחר הפסח בכ"ב בניסן סבבו את העיר ונאמר ויהי ביום השביעי ותפול החומה רבי יוסי אומר שבת היה וכ"ח בניסן היה נמצא ר"ח באחד בשבת ור"ח אדר בשבת וא"כ בשבעה באדר שמת בו משה רבינו היה בערב שבת ומה שאומרים צדקתך על המתים שיחזרו לדינם. בעי מיניה רבינא מרב נחמן בר יצחק מי שלא קדש בע"ש מהו שיקדש כל היום כולו א"ל מדאמרי בני רבי חייא מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולו הוא הדין מי שלא קדש בע"ש מקדש והולך כל היום כולו (ומי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה). וכן אמר רבא לקמן (קז.) הלכתא טעם מקדש טעם מבדיל. מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו ומי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה. ועד

כמה ר' זירא אמר עד רביעי בשבת. כי הא דיתיב ר' זירא קמיה דרב אסי ואמרי לה רב אסי קמיה דרבי יוחנן ויתיב וקאמר לענין גיטין חדא בשבתא תרי ותלתא בתר שבתא ארבע וחמשא ומעלי שבתא קמיה שבתא. אמר ר' יעקב בר אידי אבל לא על האור. וכן תני שילא מרי אבל לא על המאור. ת"ר כבוד יום וכבוד לילה כבוד יום קודם לכבוד לילה. קידוש לילה קודם לכבוד יום ולכבוד לילה.

הלכה יד

תניא הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים. ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשל כולו לאחריו. ש"מ מהא מתניתא תמני. שמע מינה המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס ושמע מינה טעם מבדיל ושמע מינה ברכה טעונה כוס ושמע מינה המברך צריך שיטעום ושמע מינה טעמו פגמו ושמע מינה כוס של ברכה צריך שיעור ושמע מינה אומרים שתי קדושות על כוס אחד ושמע מינה בית שמאי היא ואליבא דרבי יהודה. משמע מהכא דברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד דהא נכנס לביתו קתני משמע שהוא יחיד. מיהו יש לדחות הנכנס לביתו היינו בעל הבית ויש לו בני בית ויכול לזמן. ועוד יש להביא ראיה מהא דלקמן (דף קיז:) גבי הא דתנן כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון ואמרינן עלה בגמרא שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס וד' כוסות תקנו אפילו ליחיד. גם זה יש לדחות משום דברכת המזון טעונה כוס בשלשה תקנו עליו כוס אחד אפילו ליחיד. ואם לא היה צריך כוס בשום פעם גם עתה לא היו מתקנין כוס אחד לברכת המזון. ונראה לה"ר יחיאל מפריש"ש להביא ראיה מכאן דאם לא היה צריך כוס אפילו ביחיד יבדיל על הכוס ויאכל כל אחד לבדו דרשאין לחלק כל זמן שלא התחילו לאכול ביחד אלא ודאי אף ביחיד טעונה כוס. [רבי יעקב בר אידי] קפיד אחצבא [פנימא]. פי' רשב"ם דוקא לכתחלה אבל אם אין לו אלא כוס פגום יברך עליו. ותימה היאך התירו לאכול בלא הבדלה משום קפידא דפגימא כיון דבדיעבד יכול לברך על הכוס פגום. ובירושלמי משמע דכוס פגום מרבה עליו כל שהוא ומכשירו ואפילו במים יכול לתקנו. דגרסינן התם רבי יונה טעם כסא ומתקנא ליה. פי' היה שותה מכוס של קידוש או מכוס של ברכת המזון ונותן בו מעט מים ומניחו עד למחר. ופריך עליה והא תניא השותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה דמו בראשו. אמר רבי יוחנן והוא שלנו בכלי מתכות. ותימה אם כן הכא למה לא יבדיל על הכוס ויתקנו במים ויכשירנו בברכת המזון ויש לומר דמיירי שכבר היה מזוג כדינו ואם היה משים בו מים יותר היה מקלקלו ולא היה ראוי לשתיה:

הלכה טו

ת"ר זכור את יום השבת לקדשו זוכרהו על היין. רמז לדבר שהרי מצינו זכירה על היין דכתיב זכרו כיין לבנון. נזכירה דודיך מיין. אין לי אלא ביום בלילה מנין. תלמוד לומר את יום. תנא מהדר אלילה ונסיב ליה קרא דיממא. ותו עיקר קידוש בלילה הוא אלא זכור את יום השבת לקדשו זוכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא בלילה ביום מנין תלמוד לומר את יום. וזכירה דהכא היינו קידוש. אבל ויכולו לא מצינו שתקנו לומר על הכוס אלא דקאמר הש"ס (בפרק כל כתבי הקדש דף קיט:) כל האומר ויכולו בערב שבת כאילו מעיד על הקב"ה שברא עולמו בששה ימים ושבת ביום השביעי. ומה שאומרים אותו בשעת קידוש אע"פ שכבר אמר בבית הכנסת היינו כדי להוציא בניו ובני ביתו. ומה שאומר אחר התפלה אע"פ שכבר אמרה בתוך התפלה היינו משום דכשחל להיות י"ט בשבת אומרים אתה בחרתנו ולא אמרינן בתוך התפלה וצריך לומר לאחר התפלה לכך נהגו לומר כן בכל שבתות השנה. ביום מאי מברך אמר רב יהודה בורא פה"ג.

הלכה טז

רב אשי איקלע למחוזא אמרו ליה לימא לן מר קידושא רבא אמר מאי קידושא רבא כל היכא דאיתא בורא פרי הגפן בעי לברוכי ברישא. בריך בפ"ג ואגיד ביה. חזיה להההוא סבא דהוה גחין ושתי. קרי אנפשיה החכם עיניו בראשו. וא"ת וההוא סבא היאך שתה קודם המברך הא אמרינן בפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מז.) אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ויש לומר שפשט ידו ליקח הכוס לפי שהיה מאריך אבל עדיין לא שתה. ויש מפרשים היינו דוקא גבי המוציא שצריך המברך לטעום כדאמרינן בפ' ראוהו ב"ד (ראש השנה דף כט.) לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אא"כ אוכל עמהם הלכך לא יטעום אחר לפניו. אבל גבי קידוש דאין חובה רק שיטעום אחד יכול אחר לטעום לפניו. מיהו בירושלמי (פ' כיצד מברכין) משמע דאין חילוק. דגרסינן התם א"ר אבא בשם רבינו אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך. ר' יהודה בן לקיש אומר שותין אע"פ שלא שתה הוא. ולא פליגי מה דאמר רבי אבא כשהיו כולן זקוקים לכוס אחד. ומה דאמר ר' יהודה בן לקיש כשיש לכל אחד ואחד כוסו בידו והשתא ניחא הכא כשהיה כוסו בידו. וצריך לומר כי כוסות שלהן לא היו פגומים שהיו ראויין לברכה שאנו רואין כאלו כל אחד קדש על כוסו ואע"פ שאין צריכין לשתות לכתחלה מיהו מצוה לשתות. וכן בשבת אם רצה כל א' לאכול מככרו צריך שיהא לפניו שתים משום לחם משנה. ויש שנוהגין לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות והכא משמע דלא צריך דההוא סבא שתה מכוסו אע"פ שלא שתה מברך ושפך (מברך) מכוס ברכה

לשלו. ונ"ל דאין ראיה מהכא דאיכא למימר דגחין והגביה כוסו להושיט למברך שישפוך לכוסו. וגחין ושתי דקאמר פי' גחין ליתן כוסו כדי לתקנו לשתות. אמר רב ברונא [אמר רב] הנוטל ידיו לא יקדש שאם היה מקדש היה הקידוש הפסק והסח הדעת בין נטילה לברכת המוציא והיה צריך ליטול ידיו ולברך פעם אחרת על הנטילה נמצא ברכה שבירך על הנטילה הראשונה היא לבטלה הלכך לא יקדש הוא אלא יתן לאחר שלא נטל ידיו לקדש ויצא הוא בשמיעה ולא הוה הפסק. ורב לטעמיה דאמר יש קידוש שלא במקום סעודה ולא שייך הקידוש לסעודה הלכך הוי הפסק. אבל לשמואל דסבר אין קידוש אלא במקום סעודה הוי קידוש אתחלתא דסעודה ולא הוי הפסק. וכן אמר רב אדא בר אהבה הנוטל ידיו לא יקדש אמר ליה רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב ושכחינה לשמעתיה. זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב זימנין דחביבא ליה ריפתא ומקדש אריפתא וזימנין דחביבא ליה חמרא וקדיש אחמרא. אלמא בחביבותא תליא מילתא ולא בנטילותא תליא מילתא וכן הלכתא. פירש רשב"ם זימנין דחביבא ליה ריפתא ומקדש אריפתא אלמא לא בעי נטילה אחריתי אלא מעיקרא משי ואכיל נהמא דקדושא אלמא קידוש שלאחר נטילה לא הוי היסח הדעת. וכן הלכה דמי שנטל ידיו קודם קידוש אין צריך לחזור וליטול אחר קדוש. ולא פליגי רבנן בין מקדש אחמרא למקדש אריפתא מדלא מהדרו ליה לרב יצחק בר שמואל מידי מיהו לכתחלה מוזגין ואח"כ נוטלין לידים כבית (שמאי) [הלל] במס' ברכות (דף נא:) ור"י חילק משום דמזיגה שהיא בחמין צריך דקדוק גדול. שלא יחסר ושלא יותיר ואיכא היסח הדעת טפי. ור"ת תירץ דהתם מיירי בחול ואם יטול ידיו תחלה לפעמים יתעסק בשאר צרכים ולא יאכל לאלתר ואתי לאסוחי דעתיה אבל בשבת השלחן ערוך ליכא למיחש להכי.

הלכה יז

כתב רשב"ם ומדרב שמעינן שמקדשין על הפת ואומרים ויכולו ומברך ברכת המוציא ואינו פורס עד שיקדש אח"כ ודוקא קידוש אבל הבדלה אינה אלא על הכוס. דעל הכוס של יין תקנוה. כדאמרינן (ברכות דף לג.) העשירו קבעוה על הכוס ומי שאין לו כוס במקום שרגילין לשתות יין אל יבדיל ודי לו בהבדלת תפלה. בסדר רב עמרם. והקשה רבינו תם מאי מייתי ראיה ממקדש אריפתא למקדש אחמרא בקידש על הפת ודאי לא הוי היסח הדעת שהרי אחר נטילה בירך מיד ברכת המוציא והקידוש לאחר המוציא הוי כמו גביל לתורי דלא הוי הפסק בין ברכה לאכילה. אבל אם נטל ידיו לאכילה ואחר כך קידש אחמרא הוי היסח הדעת בין נטילה לברכת המוציא. והיה אומר רבינו תם דאין מקדשין על הפת כלל. דקידוש חמור מהבדלה דאמרינן לעיל (דף קה.) דקידוש קובעת

והבדלה אינה קובעת ואמרינן נמי לקמן בשמעתין סבר מיניה קידושי לא מקדשי הא אבדולי מבדלינן והבדלה אינה על הפת כדאמרינן לקמן אמימר בת טוות וכ"ש קידוש. וכן משמע בירושלמי דברכות גבי פלוגתא דבית שמאי ובית הלל דמברך על היום ואחר כך מברך על היין. אמר רבי זירא מדברי שניהם נלמוד מבדילין בלא יין ואין מקדשין בלא יין. ואמר רבי אסי בר בון נהיגין תמן במקום שאין יין שליח ציבור עובר לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין ז' משמע דהיינו לפי שאין מקדשין על הפת. ועוד ראיה דבעי בפ' במה מדליקין (שבת דף כג:) נר [חנוכה] וקידוש היום איזה מהן עדיף ואי מצי לקדושי אריפתא פשיטא שיש לו ליקח נר ולקדש אריפתא הלכך היה אומר רבינו תם שאין מקדשין על הפת כלל וה"פ דשמעתין הנוטל ידיו לא יקדש רב לטעמיה דסבירא ליה דיש קידוש שלא במקום סעודה וחיישינן שמא [לא] יאכל מיד אחר הקידוש. אמר להו רב נחמן וכו' זימנין דחביבא ליה ריפתא וכו' כלומר זימנין שהיה רעב והיה רוצה לאכול מיד ומקדש אריפתא כלומר מקדש אחמרא אדעתא לאכול פת מיד בלא נטילת ידים בינתים. וזימנין דחביבא ליה חמרא ומקדש אדעתא דחמרא כדי לשתות יין דיש קידוש שלא במקום סעודה. ונהגו העם לקדש על הפת וכן הסכימו כל הגאונים ומה שהביא ראיה רבינו תם דקידוש חמור מהבדלה משום דקובעת לקידוש ואינה קובעת להבדלה אינה ראיה דלאו משום חומרא דקידוש הוא אלא טעם יש לדבר דדין הוא שתקבע לקידוש משום כבוד שבת שלא יאכל עד שיקדש ויקבע סעודתו לכבוד שבת אבל הבדלה אינה כבוד שבת שיצטרך להפסיק סעודתו כדי להבדיל והבדלה דין הוא שלא יבדיל על הפת דאי בעי לא אכיל במוצאי שבת הלכך אינה אלא על היין שאומרים עליו כל דברי שירה והודאה או על דבר שהוא חמר מדינה אבל קידוש ראוי להיות על הפת כיון דהסעודה היא חובת שבת ומה שהביא ראיה מהירושלמי איכא למימר הכי פירושו מבדילין בלא יין על דבר שהוא חמר מדינה ואין מקדשין עליו ונהגו במקום שאין יין שהיו רגילין [לקדש] בבית הכנסת להוציא האורחים דאי אפשר לקדש בפת בבית הכנסת אומר שליח ציבור מעין שבע והאי דנר ביתו לאו ראיה היא דס"ד אמינא כיון דעיקר מצותו על היין ידחה נר ביתו. אמרו ליה מר קשישא ומר ינוקא בני דרב חסדא לרב אשי זימנא חדא איקלע אמימר לאתרין ולא ה"ל חמרא ואייתינן ליה שיכרא ובת טוות למחר טרחינן ואייתינן ליה חמרא ואבדיל וטעים מידי. והא דאמרינן לעיל ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון אלמא מותר לאכול קודם הבדלה אוקמא רבינו נסים ביושב על שלחנו וחשכה לו וס"ל דהבדלה אינה קובעת ור"י תירץ דודאי אם אין לו כוס ומצפה למחר למצוא כוס לא יאכל הלילה אלא ימתין עד למחר שיבדיל על הכוס.

אבל אם יש לו כוס ואינו מצפה שימצא למחר יין יותר מוטב שיאכל קודם שיבדיל ויברך בהמ"ז והבדלה על אותו כוס ממה שיבדיל על הכוס ויברך ברכת המזון בלא כוס. [לשנה אחרת תו] אמימר איקלע לאתרין לא הוה לן חמרא ואייתינן ליה שיכרא אמר חמר מדינה הוא אבדיל וטעים מידי פירש רשב"ם האי חמר מדינה הוא אין יין בעיר הזאת כי אם שכר הלכך מבדילין בו וכן הלכה ואין מבדילין על המים היכא דליכא לא יין ולא שכר וי"מ כשאין יין גדל בתוך מהלך יום סביב העיר. בעי מיניה רב חסדא מרב הונא מהו לקדושי אשיכרא פי' רשב"ם היכא דהוה חמר מדינה ומסיק דאין מקדשין ואין מבדילין עליו ואין להביא ראיה מכאן דאין מקדשין על השכר היכא דהוי חמר מדינה דאפשר למימר כי היכי דלא קי"ל כוותיה במאי דאמר אין מבדילין עליו הכי נמי בקידוש לא קי"ל כוותיה אלא כמו שמבדילין עליו כך מקדשין עליו וכ"ש אי מפרשינן מהו לקידושי אשיכרא היכא דלא הוי חמר מדינה והשתא ניחא טפי דלא פליג רב הונא אאמימר וא"כ אפשר נמי דלרב הונא מקדשין עליו היכא דהוי חמר מדינה והא דאמר בירושלמי דאין מקדשין בלא יין. מיירי היכא דלא הוי חמר מדינה ואפילו הכי מבדיל עליו כדאמרינן הכא סבור מינה קדושי לא מקדשי אבדולי מבדלי ואי מקדשין על השכר ניחא שיעשה יקנה"ז על השכר אבל אם אין מקדשין על השכר היאך יעשה חצי יקנה"ז על הפת וחצי על השכר ומיהו בסדר רב עמרם כתוב גבי יקנה"ז אע"פ דאין מבדילין בעלמא על הפת ביו"ט שחל להיות במוצאי שבת מבדילין עליו כיון דקידושא עיקר ומקדשין על הפת נעשית ההבדלה טפלה ומבדיל על הפת עם הקידוש ונראה שדעת ר"י נוטה שמקדשין על השכר היכא דהוי חמר מדינה וכ"כ רבינו אב"ן דמקדשין על השכר אם הוא חמר מדינה ויראה לי אע"פ שיכול לקדש על השכר אם הוא חמר מדינה טוב הוא יותר לקדש על הפת כיון שהסעודה באה לכבוד שבת אבל בבקר יראה שיברך על השכר קודם ברכת המוציא. דאל"כ בטלה קידוש של היום דרבינן ליה מקרא כמו קידוש הלילה ולמה נבטלנו כיון דאפשר לקיימו על השכר ויקנה"ז יעשה על השכר וזה טוב יותר ממה שיעשה הבדלה שלא כהלכתא. מכח טפלה. ורב עמרם שכתב שיעשה יקנה"ז על הפת דילמא ס"ל דאין מקדשין על השכר כלל ורוב הגאונים הסכימו שמקדשין על השכר היכא דהוי חמר מדינה. ת"ר אין מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על היין אטו אשיכרא ואמיא לא מברכין שהכל אלא אמר אביי ה"ק אין אומר הבא כוס של ברכה אלא על היין אבל אשיכרא לא והני מילי דלא קבע עילויה אבל קבע עילויה לית לן בה. רבינו שמואל ב"ר מאיר לא גריס דלא קבע עילויה וכו' דסבירא ליה כיון דברכת המזון טעונה כוס מה תלוי בקביעת סעודה מיהו היכא דהוה חמר מדינה נראה דמברכין עליו

דהא הבדלה דלכולי עלמא טעונה כוס מבדילין עליו וכ"ש בהמ"ז דאיכא למ"ד בפרק אלו דברים (ברכות דף נב.) דאינה טעונה כוס.

הלכה יח

אמר רב הונא וכן תנא רב גידל דמן נרש טעם מלא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא לאו מלא לוגמיו ממש אלא כדמפרש ביומא (דף פ.) כמלא לוגמיו כדמפרש התם כל שאילו מסלקו לצד אחד ויראה מלא לוגמא והוא פחות מרביעית כדאמרינן התם והכי נמי אמרינן לקמן (דף קח:) גבי ד' כוסות והוא דשתי רובא דכסא אבל מלא לוגמא הוי יותר מרביעית כדאיתא התם ודלא כרב עמרם וכרב צמח גאון שכתבו אם קידש ולא טעם רביעית לא יצא דאמר מר המקדש אם טעם וכו' ואם לא טעם המקדש וטעם אחר מלא לוגמא יצא וכו' כדאיתא בעירובין (דף מ:). ויראה שהאחד מן המסובין צריך לשתות מלא לוגמא. ואין שתית שנים מצטרפין למלא לוגמא דלא מיקרי שתיה של הנאה בפחות ממלא לוגמא ואנן בעינן שיהנה האדם מכוס של ברכה ויין שראוי לקדש עליו בארתי בפ' המוכר פירות (סי' י'):

הלכה יט

לא יאכל סמוך למנחה וכו' אסיקנא סמוך למנחה קטנה תנן ומשום דילמא אכיל מצה אכילה גסה אבל קודם לכן מותר והכל לפי מה שהוא אדם דהא אמרינן רב ששת הוה יתיב בתעניתא כולי מעלי יומא דפסחא משום דאיסתניס הוה ואי הוה טעים מידי ביממא באורחא לא הוה מצי אכיל ואמרינן נמי בירושלמי דהך פרקין רבי לא אכל חמץ ולא מצה ובעי למימר משום דרבי בכור הוה ומסיק דרבי איסתניס הוה ואי הוה אכיל ביממא לא הוה אכיל בליליא ומכאן יש סעד למה שנהגו הבכורות להתענות בערב פסח למאי דאמר רבי בכור הוה וכן יש במסכת סופרים (פ' כ"א הל' ג') הבכורות מתענין בע"פ אמר רב אשי אמר רב אבל מטבל הוא במיני תרגימא פי' מטבל כלומר מעביר פתו במיני תרגימא כגון פירות וכיוצא בהן ר' צדוק מטבל בירקי וכן פי' רשב"ם מיני תרגימא כגון פירות ובשר ולא נהירא דהא אמרינן בתוספתא דברכות (פרק כיצד מברכין) מברכין על מיני תרגימא בורא מיני מזונות ואמרינן התם דאין מברכין בורא מיני מזונות אלא על חמשת המינים בלבד ועוד דאמרינן בפ' בתרא [דיומא] (דף עט:) דפרי לא בעי סוכה לימא מסייע ליה ואם השלים במיני תרגימא יצא ואי ס"ד פרי בעי סוכה ישלים בפירות אלמא דמיני תרגימא לאו פירות נינהו. תניא נמי הכי השמש מטבל בבני מעיים ונותנן לפני האורחין ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר נירו לכם ניר וגו'. רבא הוה שתי חמרא מעלי יומא דפסחא כי היכי דניגרריה ליביה ליכול מצה טפי.

הלכה כ

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב איתמר מצה צריכה הסיבה מרור א"צ הסיבה יין אתמר משמיה דרב נחמן צריך הסיבה ואיתמר משמיה דר"נ לא צריך הסיבה ולא פליגי הא בתרי כסי קמאי הא בתרי כסי בתראי אמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא [אמרי לה להאי גיסא] תרי כסי בתראי בעי הסיבה דהויא ליה חירות תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה דאכתי לא הויא חירות דאכתי עבדים היינו קאמרינן ואמרי לה להאי גיסא תרי כסי קמאי בעי הסיבה דההוא שעתא ה"ל חירות תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה דמאי דהוה הוה השתא (דאמרינן) דאיתמר הכי ואתמר הכי כולהו בעו הסיבה ומצה בעי הסיבה בכזית ראשון וכזית של אפיקומן ואם אכל בלא הסיבה לא יצא כדאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא משמע מיסב אין לא מיסב לא ואם אכל בלא הסיבה יחזור ויאכל בהסיבה וכן בכוס ראשון ושני אם לא שתה בהסיבה יחזור וישתה בהסיבה אבל בכוס שלישי או רביעי אם ישתה יותר נראה כמוסיף על הכוסות ומיהו איכא למימר כיון ששתה שלא כתיקונו הוברר הדבר שלא ממנין הכוסות היה ומה ששותה עתה הוא כוס של חובה ואם שתה כוס רביעי בלא הסיבה צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס שישתה אחר כך שיהיה בהסיבה שהרי כששתה כוס רביעי בלא הסיבה ולא נזכר להסיב הסיח דעתו לשתות יותר. פרקדן לא שמיה הסיבה הסיבת ימין לא שמיה הסיבה ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ואתי לידי סכנה פירש רשב"ם שהרי בימינו צריך לאכול ולפי זה אטר בימינו מיסב בימינו ולאידך פירושא שמא יקדים קנה לוושט קאי אהסיבת ימין אין חילוק בין אטר לאחר. אשה לא בעי הסיבה פירש רשב"ם מפני אימת בעלה שכפופה לו ולפי זה אלמנה וגרושה בעו הסיבה ובשאילתות דרב אחאי כתב דלאו דרכם דנשי למיזגי ולפי זה אפילו אלמנה וגרושה נמי אבל אשה חשובה אורחא למיזגי. בן אצל אביו צריך הסיבה אפילו הוא רבו דסתם בן אביו מלמדו תורה תלמיד אצל רבו מאי ת"ש דאמר אביי כי הוינן בי מר מזגינן אבירכי דהדדי כי הוינן בי רב יוסף אמר לא צריכתו מורא רבך כמורא שמים ואפי' אינו רבו מובהק מדלא משכח לאוקמי ברייתא דאפילו תלמיד בפני רבו אלא בשוליא דנגרי. איבעיא להו שמש מאי ואסיקנא דבעי הסיבה אמר ריב"ל נשים חייבות בארבע כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס.

הלכה כא

אמר רב יהודה אמר שמואל ארבע כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה שתאן חי יצא ידי ארבע כוסות ידי חירות לא יצא. שתאן בבת אחת פירוש שלא על

הסדר אלא מזג ארבע כוסות זה אחר זה ידי יין יצא ידי ד' כוסות לא יצא השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא אמר רב נחמן בר יצחק והוא דשתי רובא דכסא ובני ביתו שותין המיעוט הנשאר משמע דלכתחלה א"צ להשקותם אלא הוא שותה כל הכוס והם יוצאין בשמיעה תדע דהא נמי כששתו לא יצאו אלא בשמיעה דהא בעינן רובא דכסא והם לא שתו אלא המיעוט. ומיהו יש לדחות דמיירי כשיש לכל אחד כוס לפניו כמו שהן נוהגין והוא שפך לתוכן ולשון המשנה משמע שאין ארבע כוסות כי אם לו מדקתני ולא יפחתו לו מארבע כוסות דמשמע דוקא לו צריך ולא לבני ביתו לכל אחד ואחד ומיהו בברייתא דמייתי בתר הכי משמע דצריך לכל אחד ואחד כוסו דקתני אחד נשים ואחד אנשים ואחד תינוקות א"ר יהודה מה תועלת יש לתינוקות ביין משמע דלתנא קמא צריך כוס ונהגו ליתן לפני כל אחד ואחד כוסו וכן נכון לעשות. תנו רבנן ד' כוסות הללו צריך שיהא בו כדי רביעית אחד אנשים ואחד נשים ואחד תנוקות אמר רבי יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין אלא מחלק להם קליות ואגוזים כדי שישאלו ותניא אמרו עליו על רבי טרפון שהיה מחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שישאלו.

הלכה כב

תניא רבי אליעזר אומר חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל התינוקות כדי שלא יישנו אמרו עליו על ר"ע מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מלילי פסחים ועיה"כ לילי פסחים בשביל התינוקות שלא יישנו עיה"כ כדי שיאכילו בניהם. ת"ר חייב אדם לשמח את בני ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו' במה משמחן ביין רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להם. אנשים בראוי להם ביין ונשים בראוי להם במאי תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין ובא"י בבגדי פשתן המגוהצים.

הלכה כג

אמר רב חסדא רביעית של תורה אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע בגודל דתניא ורחץ במים במי מקוה את בשרו במים שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלש אמות ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה.

הלכה כד

ולא יפחתו לו מארבע כוסות. היכי קיימי רבנן ומתקני מילתא דאתי לידי סכנה והתניא לא יאכל אדם תרין ולא ישתה תרין אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא ליל שמורים ליל המשומר ובא מן המזיקין רבא אמר כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה רבינא אמר כל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא ואמרי רבוותא הואיל וכל חד וחד מצוה

באנפי נפשיה הוא צריכים לברך בפה"ג לכל כסא וכסא ומסייעי ליה להאי סברא מהא דתנן (חולין דף פו:) שחט מאה חיה ועוף במקום אחד כיסוי אחד לכולם רבי יהודה אומר שחט חיה יכסנה ואח"כ ישחוט העוף ואמרי' עלה מודה ר' יהודה לענין ברכה שאינו מברך אלא אחת א"ל רבינא לרב אדא בריה דרבא ואמרי לה רב אחא בריה דרבא לרב אשי מאי שנא מרב ברונא ורב חנינא תלמידי דרב דהוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב ייבא סבא ואמרו ליה הב לן ונבריך והדר אמרי ליה הב לן ונשתי ואמר להו רב ייבא סבא הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונבריך איתסר לכון למישתי א"ל הכי השתא התם מישתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר הכא אפשר דשחיט בחדא ידא ומכסי בחדא ידא שמעינן השתא דכי היכי דלענין ברכת המזון כיון דלא אפשר למישתי ולברוכי בהדי הדדי הויא הפסק וכד מפסיק לברכת המזון צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן הכא נמי כיון דלא אפשר למישתי ולמיקרי בהדי הדדי צריך לחזור ולברך בתר דגמר ההגדה ובתר דגמר הלילא בורא פרי הגפן וסברא מעליא הוא והכי מבעי ליה למיעבד ולא נהירא לי מה שהביא ראיה משום דכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא צריך לברך בפה"ג אכל כוס וכוס שהמצוה אינה מזקקת ברכה כל כמה דליכא היסח הדעת כדחזינן לעיל (דף קג) רב אשי דבריך אכסא קמא ותו לא בריך אף על גב דברכת המזון טעונה כוס לא בעי לברוכי כיון דליכא היסח הדעת הכא נמי אע"ג דכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה היא כיון דליכא היסח הדעת לא בעי לברוכי אכל כסא וכסא ואע"ג דלית הלכתא כרב אשי היינו מטעמא אחרינא משום דברכת המזון חשיב הפסק ואיכא היסח הדעת אבל לפום סברא דידיה דברכת המזון לא הוי הפסק ליכא מאן דפליג עליה דההיא סברא דברכת המזון אע"ג שהיא טעונה כוס למצוה אינה מזקקת ברכה לסברתו דליכא הפסקה והיסח הדעת וכן תפילין שתי מצות הן ואינם מעכבות זו את זו ומברך ברכה אחת על שתיהן אפילו מאן דבריך שתים מ"מ ברכה ראשונה עולה גם לשל ראש דאילו לא היה מניח אלא של ראש היה מברך שתים ומה שהביא ראיה מהב לן ונבריך דהוי הפסק משום דמישתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר לאו ראיה היא דשאני ברכת המזון דהוי היסח הדעת וסילוק על מה שאכל ושתה הלכך צריך לברך לכתחילה אם רצה לאכול או לשתות וכן כיסוי הדם הוי גמר וסילוק השחיטה אבל אם עמד להתפלל באמצע הסעודה אפילו הגיע זמן המנחה ואין שהות לו לגמור סעודתו ולהתפלל שחייב להפסיק ואי אפשר לו לאכול עד שיתפלל ואפ"ה לא הוי הפסק כדאמרינן לעיל (דף קב.) גבי עקרו רגליהם לילך לבית הכנסת דמיירי בכל ענין אפילו אין שהות ביום דחייב להפסיק אפ"ה לא הויא הפסקה כדפרישנא (סימן ו) כ"ש בין כוס ראשון לכוס שני שאם ירצה לשתות

דשותה לא הוי היסח הדעת וכן בין שלישי לרביעי אע"ג דאסור לשתות כיון שהכוס לפניו ודעתו לשתות לא הויא הלילא הפסק והיסח הדעת הלכך נראה שאין לברך כי אם על כוס ראשון ושלישי ועוד כתב רב אלפס ז"ל ועל הגפן ועל פרי הגפן איכא מ"ד שאין מברכין אלא לבסוף ואיכא מ"ד לבתר תרי דמקמי סעודה ולבתר תרי דבתר סעודה והדין בתרא טעמא דמסתבר הוא ושפיר דמי למיעבד הכי ולמאי דפרישית א"צ לברך על הגפן כי אם אחר כוס רביעי ודברי רב אלפס תמוהין שכתב שמברך בתר תרי דמקמי סעודה דעל כוס שני למה יברך והלא הוא פוטר יין שבתוך המזון דקי"ל יין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון ויש מיישבין דבריו דאמתניתין קאי ולא יפחתו לו מארבע כוסות ואין לו יין לשתות בתוך המזון ולא נהירא לי דמי שאין לו אלא ארבע כוסות שתי כוסות הראשונות שותה רוב הכוס ויוצא בו ידי חובתו והשאר שותה בתוך המזון ונמצא שאין זקוק לברך ברכה אחרונה ועוד דאם איתא דיין שלפני המזון טעון ברכה לאחריו כשאין לו יין בתוך המזון אם כן כשיש לו יין נמי בתוך המזון יצטרך לברך אחר יין שלפני המזון קודם ברכת המזון דיין ששתה בתוך המזון אין טעון ברכה לאחריו דהוי דברים הבאים מחמת סעודה בתוך הסעודה ואיך יתכן שיהו נפטרין בברכה ראשונה אחת כיון שאין נזקקין ברכה אחת באחרונה הלא מיד אחר ששתה היין שלפני המזון נזקק לברך אחריו ברכה שאינה צריכה ליין שבתוך המזון הלכך אין מצטרפין כלל ליפטר בורא פרי הגפן הלכך צ"ל דיין שלפני המזון כיון שבא לפתוח בני מעיים ולהמשיך אדם לתאות אכילה ברכת המזון פוטרתו וא"צ לברך אחריו אף כשאין לו יין בתוך המזון ולא דמי לדברים הבאים אחר סעודה קודם ברכת המזון דטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם דהתם סילק מלאכול ואותן דברים אינם בכלל סעודה כלל הלכך אין ברכת המזון פוטרתן אבל דברים הבאים לפני הסעודה כגון פרפראות ויין שבא לגרר ולהמשיך לסעודה בכלל הסעודה הן ונפטרין בברכת המזון.

הלכה כה

א מתני' מזגו לו כוס ראשון ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין. וב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום הביאו לפניו מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת פירש רשב"ם דטיבול זה לא היה בחרוסת מדלא מדכר חרוסת עד טיבול שני וכן היה נוהג ר"ת שלא היה מטבל טיבול ראשון בחרוסת דהא קי"ל כר' אלעזר בר צדוק (לקמן סי' ל) דאמר חרוסת מצוה זכר לתפוח או זכר לטיט א"כ בשעת טיבול המרור שהוא טיבול של מצוה ראוי לטבל בו ולא ראשונה דלאחר שמלא כריסו ממנו יביאנו למצוה וא"ת תינח היכא דאית ליה שאר ירקי אלא מתני' דאיירי בדלית ליה שאר

ירקי ות"ק ס"ל חרוסת משום קפא א"כ אמאי לא מייתי חרוסת בהדי חזרת קמא מפני הסכנה ותירץ ה"ר יונה ז"ל משום דטיבול ראשון אינו לחיוב אלא להיכירא בעלמא ורגילין כל השנה שאוכלין חזרת בלא חרוסת ואינם חוששים לקפא גם עתה נמי לא חשו חכמים אם יאכלוהו בלא חרוסת כמו שעושין בשאר ימות השנה אבל טיבול שני שהוא של מצוה הזהירו חכמים שלא יהא בו חשש סכנה. הביאו לפניו מצה חזרת וחרוסת אף על פי שאין חרוסת מצוה רבי אליעזר בר צדוק אומר מצוה ובמקדש מביאין לפניו גופו של פסח.

ב גמ' תניא אכלו דמאי יצא אכלו בלא מתכוין יצא אכלו לחצאין יצא ובלבד שלא ישהא בו בין אכילה לחבירתה יותר מכדי אכילת פרס משום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה בפחות מכזית אבל בירקות הראשונות שמברך עליהן בפה"א בעלמא ואין מזכירין עליהם אכילה אין צריך מהם כזית. תניא ר' יוסי אומר אע"פ שטיבל בחזרת מצוה להביא לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין מאי שני תבשילין א"ר הונא סילקא וארוזא רבא מהדר אסילקא וארוזא הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא חזקיה אמר אפילו דג וביצה רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ונראה כשחל פסח להיות באחד בשבת שלא יביא כי אם תבשיל אחד. דאין חגיגה בא עם הפסח דאינה דוחה את השבת דלא כתיב בה במועדו ואם יביאנה בע"ש תיפסל בלינה במוצאי שבת הלכך לא יביא תבשיל שני לחגיגה משום מהרה יבנה בית המקדש ויאמר אשתקד מי לא הביאנו זכר לחגיגה אע"פ שחל להיות ארבעה עשר בשבת השתא נמי נביא חגיגה בשבת וכי האי גוונא חיישינן גבי חדש בראש השנה (דף ל.). וה"ר יעקב מאורלינ"ש וה"ר יהודה מקורבי"ל ז"ל היו אומרים דצריך שני תבשילין. דכשחל ארבעה עשר להיות בשבת מביאין החגיגה מערב שבת ואינה נפסלת בלינה במוצאי שבת. דאמרינן אוקי לילות בהדי ימים והוי להו שני לילות ויום אחד כנגד שני ימים ולילה אחד. ולקמן (דף קכ:) אמרינן גבי פסחא ס"ד אמינא נוקי לילות לבהדי ימים אי לאו מיעוטא ולגבי חגיגה דליכא מעוטא אמאי לא נימא הכי. והא דתניא בפרק אלו דברים (דף סט:) אימתי בא עם הפסח בזמן שבא בחול. לא קשי' דבחול בא עם הפסח אבל בשבת אינו בא עם הפסח אבל בא בערב שבת. ולא נהירא דהא דס"ד אמינא דפסח נוקי לילות לבהדי ימים משום דאינו נאכל ביום הקרבתו דכתיב בלילה הזה הלכך יום הקרבתו אינו מן המנין. אבל חגיגה שיכול לאוכלה ביום הקרבתה פשיטא דיום הקרבתה מן המנין. רבינא אמר אפילו גרמא ובישולא:

הלכה כו

פשיטא היכא דאיכא שאר ירקי מברך ברישא בורא פרי האדמה ואכיל וכי מטא לחזרת מברך על אכילת מרור ואכיל. ופי' רשב"ם ואין צריך לברך בורא פרי האדמה לפי שנפטר בברכה שבירך על הירקות. ולא נהירא דהא אסח דעתא באגדתא והלילא דאמרינן לקמן (דף קטו:) הנוטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני משום דאסח דעתיה באגדתא והלילא. ומה שאין מברכין בפה"א על המרור היינו משום דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו וחובה הוא להביא מרור אחר מצה הלכך הוה כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שאין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. תדע לך דהא קרי ליה במתני' פרפרת הפת דקתני במתני' עד שמגיע לפרפרת הפת והיינו חזרת שמביא אחר הפת. ותנא בכיצד מברכין (דף מב.) בירך על הפת פטר את הפרפרת. ונראה לי דלא קשה לפי' רשב"ם דנהי דאגדתא והלילא הוי היסח הדעת לענין נטילה היינו משום דילמא אסח דעתיה ונגע במקום הטנופת דידים עסקניות הן אבל לענין אכילה כיון שבירך בורא פרי האדמה על הירקות וחזרת לפניו ודעתו לאכול ממנו לאו נמלך הוא ואין כאן לא היסח הדעת ולא שינוי מקום שיהא צריך לברך שהרי חברים שעקרו רגלם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש לעיל (דף קב.) אף על פי שהתפללו ושינו מקומם אם הניחו שם מקצת חבריהם לא הוי היסח הדעת כל שכן הכא שיושב במקומו אע"פ שקורא ההגדה לא הוי היסח הדעת. אבל היכא דליכא שאר ירקי מאי אמר רב הונא מברך ברישא אמרור בפה"א ואכיל וכי מטי אחזרת מברך על אכילת מרור. א"ל רב חסדא לאחר שמילא כריסו ממנו חוזר ומברך על אכילת מרור אלא אמר רב חסדא מברך ברישא בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואכיל ולבסוף אכיל בלא ברכה. והלכתא כרב חסדא ואמאי מטבל תרי זימני כדי שיראו התינוקות וישאלו. רב אחא בריה דרבא מהדר אשאר ירקי לאפוקי נפשיה מפלוגתא.

הלכה כז

אמר רבינא אמר [לי] רב משרשיא בריה דרב נחמן אמר רב הלל משמיה דגמ' לא לכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וליכול משום דסבירא לן מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ואתי מרור דרבנן מבטל ליה למצה דאורייתא. ואפילו למ"ד מצות אין מבטלות זו את זו. הני מילי דאורייתא ודאורייתא או דרבנן ודרבנן אבל דאורייתא ודרבנן אתי דרבנן ומבטל דאורייתא. תניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן בבת אחת שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו. א"ר יוחנן חלוקין עליו חביריו על הלל דתניא יכול לא יצא אדם ידי חובתו אא"כ כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן ת"ל על

מצות ומרורים יאכלוהו אפילו זה בעצמו וזה בעצמו. והשתא דלא איתמר הילכתא לא כהלל ולא כרבנן ואנן בעינן למעבד זכר למקדש ובעינן דליכול כל חד וחד בפני עצמו כי היכא דלא ניתי מרור דרבנן וליבטל מצה דאורייתא מברך אמצה לחודיה ואכיל ומברך אמרור לחודיה ואכיל והדר אכיל מצה ומרור בהדי הדדי בלא ברכה זכר למקדש כהלל וכריכה זו יש לעשות בחרוסת דהלל לא היה מטבל בחרוסת כי אם בטיבול זה. ואי איתא הלכתא כהלל הוה מברך אמצה ברישא ואכיל לה והדר מברך אמרור ואכיל ליה בהדי מצה והויא מרור דרבנן וכריכה דרבנן ולא מבטלי אהדדי. אבל משום דמספקא לן אי הלכתא כהלל בעי למיכל מרור בלחודיה משום דכריכה שהיא רשות מבטלת מרור שהוא דרבנן כי היכי דמרור שהוא דרבנן מבטל מצה שהיא דאורייתא דכל הפחות מחבירו מבטלו.

הלכה כח

אמר רבי אלעזר א"ר יהושע כל שטיבולו במשקין צריך נטילת ידים אמר רב פפא לא לישהי אינש מרור בחרוסת דילמא אגב חוליה דחרוסת מבסם ליה לטעם דמרור ואנן בעינן טעם מרור וליכא. אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש נטל ידיו לטיבול ראשון צריך ליטול ידיו בטיבול שני ושיילינן ולמה ליה והא משא ידיה חדא זימנא. ומהדרינן כיון דבעי למימר אגדתא והלילא דילמא אסח דעתיה ונגע במידי דמיטנף.

הלכה כט

אמר רבא בלע מצה יצא. בלע מרור לא יצא. בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא. כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה לא יצא א"ר שימי בר אשי מצה בפני כל אחד ואחד מרור וחרוסת בפני כל אחד ואחד ואין עוקרין את השלחן אלא בפני מי שאומר ההגדה ורב כהנא אומר כולהו נמי לפני מי שאומר ההגדה והלכתא כרב כהנא ולמה עוקרין את השלחן אמרי דבי רבי ינאי כדי שיראה התינוק וישאל. והאידנא ששלחנות שלנו גדולים הם וטורח לסלקם מסלקינן הקערה שבה המצות כאילו אינם רוצין לאכול יותר. אבייי הוי יתיב קמי דרבה חזא דקא מגביהי פתורא אמר להו מי קאכלינן דסליקתו פתורא. א"ל פטרתנא מלומר מה נשתנה.

הלכה ל

א אמר שמואל לחם עוני שעונין עליו דברים. תניא נמי הכי לחם עוני וכו'. ד"א לחם עוני מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה. דבר אחר מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן נמי בפרוסה. הלכך בפסח מברכין על אחת ופרוסה אבל בשאר ימים טובים בצעינן אתרתי ריפתא שלימתא דאמר רבי אבא (ברכות דף לט:

שבת קיז:) חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת מ"ט לקטו לחם משנה כתיב ומפרשי רבנן דבימים טובים בעינן על שתי ככרות כמו בשבת דעיקר חיובא בשבת משום דלא נחית מן בשבת אלא הוה נחית בע"ש זוגי זוגי ובימים טובים נמי לא נחית אלא הוה נחית בעי"ט כמו דהוה נחית בע"ש הלכך בעינן ביו"ט למיבצע על תרתי ריפתא שלימתא כדבעי' בשבתא ואתא לחם עוני וגרעה לחדא ואוקמא אפרוסה הלכך בעינן למיבצע אחדא ופלגא וכי מבצע מנח לה לפרוסה בגווה דשלימתא ובוצע דאמר רב פפא (שם) הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע מ"ט לחם עוני כתיב ביה. ויש מביאין ראיה לדבריו מדקתני במתניתין הביאו לפניו מצה אלמא דליכא אלא חדא מצה שלימה. ולא נראה דמאי שנא פסח לענין לחם משנה משאר כל הימים טובים שלא יבצע (אלא) על שתי ככרות שלימים דהא דדרשינן לחם עוני לפרוסה היינו אותו לחם שיוצא בו ידי אכילת מצה אבל המוציא פשיטא דעל שלימים בעינן כשאר ימים טובים תדע דאם אין לו לחם עוני כי אם כזית ויאכל אותה באחרונה ויברך המוציא על מצה עשירה פשיטא דתרתי שלימות בעינן. וה"ה נמי אם יש לו לחם עוני לאוכלו בתחלה למה לא יברך המוציא על השלימה הלכך נהגו העם לעשות שלש מצות. ונהגו באשכנז ובצרפת לעשות מעשרון אחד זכר ללחמי תודה שהיוצא מבית האסורין מביא לחמי תודה ולחמי תודה באין ג' מינין של מצה [חלות] רקיקין ורבוכה. ושלש חלות עושין מעשרון אחד דכל מין ומין היו שלשה עשרונות ושליש עשרון ומכל מין היו עושין עשר חלות דהיינו שלש מן עשרון אחד. ועושין להם סימן איזהו ראשונה ואיזה שניה ואיזהו שלישית כדרך שהיו עושין בקופה של לשכה שהיה כתוב בהן א' ב' ג' לידע איזה מהן נתרמה ראשונה שמצוה בראשונה. ומיהו אם החליף שניה בראשונה לא עכב כדאיתא במגילה פרק היה קורא (דף כא:) ראשון היה קורא ארבעה פסוקים ושני שקרא ארבעה או שלישי ה"ז משובח. ומאותן שלש מצות יבצע השניה לשנים וישמור החציה לאפיקומן ויניח חציה בין שתי השלימות ועל הראשונה יברך המוציא ועל הפרוסה יברך על אכילת מצה ואוכלן ביחד מכל אחת כזית ומן השלישית יעשה כריכה כהלל דכיון דתיקון שלש מכל חדא נעביד בה מצוה חדא והרוצה לצאת ידי חובת שניהם יברך המוציא ועל אכילת מצה ויבצע מן השלימה ומן הפרוסה כאחד: רבי אלעזר בר צדוק אמר מצוה מאי מצוה ר' לוי אמר זכר לתפוח פירוש תחת התפוח עוררתיך ור' יוחנן אמר זכר לטיט. אמר אביי הלכך מצוה לסמוכי ומצוה לקייוהי. תניא כוותיה דרבי יוחנן תבלין זכר לתבן פירוש כמו קינמון וסונבל שדומין לתבן. חרוסת זכר לטיט. א"ר אלעזר בר צדוק כך היו תגרי חרך בירושלים אומרים בואו וקחי לכם תבלין למצוה.

ב מתני' מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל מאביו ואם אין דעת בבן האב מלמדו. מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי. ולפי דעת הבן אביו מלמדו. מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה כולה והשתא לא לימא בשר צלי דלית ליה פסחא.

ג גמ' ת"ר חכם בנו שואלו ואם לאו אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל את עצמו ואפילו שני תלמידי חכמים הבקיאים בהלכות פסח שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה וכו': מתחיל בגנות ומסיים בשבח מאי גנות רב אמר מתחילה עובדי עבודה זרה ושמואל אמר עבדים היינו והשתא עבדינן כתרוייהו:

ד מתני' רבן גמליאל היה אומר מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור פסח שאכלו אבותינו על שום מה על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנא' ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו'. מרור על שום מה על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה. מצה על שום מה על שום שלא הספיק בצקת אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם שנאמר ויאפו את הבצק וגו' לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח ולפאר ולברך ולרומם לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה. עד היכן הוא אומר ב"ש אומרים עד בצאת ישראל ממצרים וב"ה אומרים עד חלמיש למעינו מים וחותם בגאולה רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה מרור ואינו חותם רבי עקיבא אומר כן ה' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל וקי"ל כרבי עקיבא.

ה גמ' אמר רבא צריך שיאמר ואותנו הוציא משם אמר רבא מצה צריך להגביה מרור צריך להגביה. בשר אין צריך להגביה שמא יאמרו בשר זה לפסח ונראה כאוכל קדשים בחוץ. וחותם בגאולה אמר רבא דקריאת שמע והלילא גאל ישראל. דצלותא גואל ישראל. מ"ט רחמי אינון. א"ר זירא דקדושא וקדשנו במצותיו. דצלותא וקדשנו במצותיך מ"ט רחמי אינון.

הלכה לא

אמר רב חמא בר יעקב צריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום כתיב הכא זכור את יום השבת לקדשו וכתיב התם למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים. אמר רבא בר שילא דצלותא מצמיח קרן ישועה. דאפטרתא מגן דוד. ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ תני רב יוסף זה שאומרים מגן דוד. אמר ר' שמעון בן לקיש ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם ואברככה זה שאומרים אלהי יצחק. ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב יכול יהו חותמים בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן: אמר רבא אשכחתינהו לסבי דפומבדיתא דאמרי בשבתא בין בצלותא בין בקידושא מקדש השבת. וביומא טבא בין בצלותא בין בקידושא מקדש ישראל והזמנים. וכן הלכתא.

הלכה לב

א מתני' מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו. רביעי גומר עליו את הלל ואומר עליו ברכת השיר. בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה. בין ג' לד' לא ישתה. ירושלמי (בפרק זה הלכה ו) למה בשביל שלא ישתכר כבר משוכר הוא. מה בין יין שבתוך המזון ליין שלאחר המזון שבתוך המזון אינו משכר שלאחר המזון משכר:

ב גמ' א"ל רב חנין לרבא ש"מ בהמ"ז טעונה כוס לעיל (סי' יד) פירשתי שאין להוכיח מכאן דבהמ"ז טעונה כוס ביחיד. ועוד י"ל משום דעיקר ארבע כוסות לא נתקנו ליחיד דאמרינן במדרש תהלים הקוראים צריך שיהיו שלשה כדי שיאמר אחד לשנים הודו. דאי לא תימא הכי שצריך לחזר אחר זימון אלא אף ביחיד טעונה ברכת המזון כוס. אמאי קרי לה ד' כוסות הא ליכא אלא שנים דטופיינא. דקידוש וברכת המזון בעלמא נמי איתנייהו. אלא ודאי בעלמא א"צ לחזר אחר שלשה ובלילי פסח צריך לחזר. וכן קידוש בעלמא נמי א"צ כל כך לחזר אחר יין אלא יקדש על הפת ובלילי פסח צריך לחזר אחר יין והעולם לא נהגו כך לחזר אחר זימון. וההוא דמדרש תהלים עם אשתו וקטן שהגיע לחינוך יכול לומר הודו. וארבע כוסות אע"ג דליכא אלא שתי טופיינא מ"מ כולן ביחד הם ארבע כוסות. א"ל ארבע כסי תקינו רבנן דרך חירות. הואיל ואיתנייהו בכל חד וחד נעביד חדא מצוה. ואומר עליו ברכת השיר. מאי ברכת השיר רב יהודה אומר יהללוך מכאן ראיה שאין לברך על ההלל לאחר סעודה דאי מברכין עליו א"כ מאי קאמר ואומר עליו ברכת השיר פשיטא כיון דאמרינן גומרים עליו את ההלל ממילא ידענא דמברך יהללוך. אבל אם אין מברכין עליו בתחלה הוצרך לומר אע"פ שלא בירך לפניו יברך לאחריו ומיהו יש לומר לפי שברכת הלל תליא במנהגא כדאיתא לקמן (דף קיע) קתני במתניתין ובלילי פסח צריך לברך. ר' יוחנן אמר נשמת כל חי. כתב רב אלפס דמנהגא

דעלמא כרב יהודה. ורשב"ם פירש דעבדינן כתרווייהו וחותמין בהלל ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות. ואומר הלל הגדול ונשמת וחותמין שנית ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות. וה"ר חיים כהן לא היה חותם ביהללוך ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות כיון דבעי למיחתם בסוף ישתבח. דשתי חתימות בחד גוונא למה לי.

הלכה לג

ת"ר כוס חמישי אומרים עליו הלל הגדול דברי רבי טרפון. וי"א ה' רועי לא אחסר. ורשב"ם גורס רביעי אומרים עליו הלל הגדול דכוס חמישי מאן דכר שמיה. ואם בא לומר כוס חמישי רשות ואם ירצה יעשה כוס חמישי הכי הוה ליה למימר הרוצה לעשות כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול. אבל לפי גירסת הספרים משמע דלר' טרפון וי"א כוס חמישי הוה ליה חובה ונהגו העולם לעשות רשות. וכן כתב ה"ר יוסף טוב עלם ז"ל שאם הוא תאב לשתות יעשה כוס חמישי. משמע מתוך דבריו שאסור לשתות אחר ארבע כוסות. ותימה דמנלן הא דלקמן לא קאמר אלא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן היינו שלא לאכול אבל למשתי שרי. וכן נמי מדפריש בירושלמי דבין שלישי לרביעי לא ישתה משום דשמא ישתכר. מכלל דאי לאו חיישינן לשכרות היה מותר לשתות. ומנהג פשוט הוא שלא לשתות יין ופי' הר"ם ז"ל טעם למנהג לפי שחייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים לספר בנסים ובנפלאות שעשה לנו הקב"ה ולאבותינו עד שתחטפנו שינה ואם ישתה ישתכר. והכי אמרינן בתוספתא (פ"י) חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים כל הלילה. וזה ששנינו מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה וכו'. אבל בכוס רביעי התירו שיש לו סמך מן הפסוק כנגד ולקחתי אתכם. מהיכן הלל הגדול. אמר רב יהודה מהודו עד על נהרות בבל רבי יוחנן אמר משיר המעלות עד על נהרות בבל רב אחא בר יעקב אומר מכי יעקב בחר לו יה עד על נהרות בבל אבל מנהגא דעלמא כרב יהודה בהלל הגדול.

הלכה לד

א מתני' אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ישנו מקצתם יאכלו ישנו כולם לא יאכלו רבי יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו במצה נמי איירי כדמוכח בגמרא בעובדא דרבה ומוכח נמי התם דר' יוסי אישנו מקצתן קאי והלכה כרבי יוסי.

ב גמ' מאי אפיקומן אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה ושמואל אמר כגון ארזילאל וגוזליא לאבא חנינא בר שילא ור' יוחנן אמרי כגון תמרים וקליות ואגוזים תניא כוותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כגון קליות ואגוזים אמר רב יוסף אמר

רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן פירש רשב"ם שצריך לאכול מצה בגמר סעודה זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה וזו היא מצה הבצועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כן אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"ג שאינה עלינו חובה מדאמר רב חסדא לעיל גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרווייהו ברישא והדר אכיל מצה של מצוה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטרים ממנה באכילת דבר אחר שלא לשכח הטעם ע"כ. ולפי זה היה נראה שצריך לאכול עמה מרור וחרוסת כיון שהיא זכר מצה הנאכלת עם הפסח בכריכה ועליהן היה ראוי לברך [על] אכילת מצה אלא שכבר מילא כריסו ממנה וא"כ צריך לעשות כמו בזמן המקדש שהיו אוכלין הכל ביחד הלל וסיעתו ואף לרבנן מצוה לאוכלו ביחד אמנם תמיהני למה עושין כריכה בתחילה יספיק בכריכה אחרונה זכר למקדש הלכך נראה לי דאותה מצה אינה לשם חובה אלא אוכלין אותה זכר לפסח שהיה נאכל על השובע באחרונה ולפי שהוא זכר לפסח יש ליתן לה דין הפסח שלא לאכול אחריה. וא"צ עמה מרור וחרוסת. מר זוטרא מתני הכי אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אבל מפטירין אחר מצה אפיקומן. ומסתברא לן דלישנא קמא אליבא דגמרא הוא ולישנא בתרא אליבא דמר זוטרא הוא. הלכך עבדינן כלישנא קמא שהוא אליבא דגמ' וכן נהוג עלמא כלישנא קמא דלבתר דאכלי כל מיני מגדים ומיני פירי אוכלין בסוף כזית מצה דמינטרא ולא טעימי לבתר הכי כלום בר מכסא דברכת המזון וכסא דהלילא. ומאן דצחי לית ליה רשותא למישתי אלא מיא אבל חמרא לא. ולמעלה (סי' לג) כתבתי ע"פ הירושלמי דאין איסור בשתיית יין.

הלכה לה

והיכא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמנטרא אלא כזית בלחוד דמנטר הוא דאית ליה אכיל ברישא מהיאך דלא מינטר ובריך עליה המוציא ולבסוף מברך על כזית דמנטרא לאכול מצה ואכיל. [ומברך אמרור ואכיל] והדר כריך ואכיל מצה ומרור בלא ברכה. דתניא הדובשנין והסופגנין והאסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. ותימה הוא כיון דאיירי בשאין לו אלא כזית אחד שמור היאך יעשה כריכה ויאכל משאינה שמורה ויבטל טעם מצה שמורה. ויותר מסתבר להניח הכריכה שאינו אלא זכר בעלמא ממה שיבטל טעם של מצה. ויראה שהברייתא דדובשנין איירי בזמן הבית הלכך צריך שיאכל כזית שמור באחרונה לקיים על מצות ומרורים יאכלוהו אבל בזמן הזה שאין לנו חובת מצה אלא מבערב תאכלו מצות אין לאחר ברכת המצה מוטב שיאכלנה בתחלה לתיאבון.

הלכה לו

ומאן דלית ליה חמרא בלילי פסח מקדש אריפתא. מידי דהוה אשאר שבתות וימים טובים. והיכי עביד. שרי ברישא המוציא ובצע ליה לריפתא ומנח ידא עילויה עד דגמר קידושא ומברך לאכול מצה ואכיל והדר מטבל בשאר ירקי ועקר ליה לפתורא. ובתר הכי אומר מה נשתנה הלילה הזה וכולה אגדתא עד גאל ישראל. ומברך אמרור ואכיל והדר כריך מצה ומרור ואכיל בלא ברכה. ומאן דבעי לברוכי בתרי או בתלת בתי היכי עביד. מברך ברישא בביתא דידיה ואכיל כל מה דצריך ומברך ברכת המזון והדר מברך לכל חד וחד בביתיה ושתו אינהו כסא דקדושא ואגדתא. ואכלי מצה וירקי ואיהו לא אכיל בהדייהו ולא מידי. ושביק להו למגמר סעודתייהו ומברכי ברכת המזון. והדר לביתא אחרינא ועביד הכי. וכן לכל ביתא וביתא. ולבסוף אזיל לביתיה וגומר הלילא ושתי כסא דהלילא. וגמרינן להא מילתא מהא דתניא (ר"ה דף כט.) כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת (הפירות) [היין] שאם לא יצא מוציא ואם יצא אין מוציא. בעא רחבה ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש מהו כיון דחובה הוא מפיק. או דילמא ברכה לאו חובה היא. ופשטינן ליה מהא דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפא הוה מקדש לן וכי הוה אתא אריסא מדברא הוה מקדש ליה ושמעינן מהא שאע"פ שבירך לעצמו על המצה שהיא חובה כי איכא מאן דלא שמע ולא נפיק ידי חובתיה הדר מברך ליה בין המוציא בין אכילת מצה בין בורא פרי האדמה בין אכילת מרור כולהו חד טעמא דמצוה נינהו. וכן הלכה. ואיהו כיון דבריך ליה בהמ"ז לא לטעום מידי דאין מפטירין אחר (הפסח) [המצה] אפיקומן. ואי בעי לאקדומי להני בתי ברישא. ומברך להו ולא אכיל ולא טעים מידי בהדייהו. והדר אזיל לביתיה ומקדש הרשות בידו ושפיר דמי.

הלכה לז

אמר רבא בזמן הזה מצה דאורייתא ומרור דרבנן. מ"ש מרור דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו בזמן פסח אין שלא בזמן פסח לא. מצה נמי כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו מצה מיהדר אהדריה קרא דכתיב בערב תאכלו מצות. תניא כוותיה דרבא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות. מאי טעמא הוה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא יכול אף לילה הראשונה תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין תלמוד לומר בערב תאכלו מצות. ירושלמי בשבועות פ"ג (הלכה ד') שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה

בלילי פסחים. שבועה שלא אוכל מצה (בערב) [בלילי] הפסח לוקה ואוכל מצה (בערב) [בלילי] הפסח. שבועה שלא אשב בצל אינו יושב בצל סוכה. שלא אשב בצל סוכה לוקה ויושב בצל סוכה. כתוב בספרי דבי רב מיין ושכר יזיר לעשות יין מצוה כיין הרשות: ישנו מקצתן וכו' היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר. כגון דקרו ליה ולא ידע לאהדורי סברא. וכי מדכרו ליה מדכר אבייי הוה יתיב קמיה דרבה והוה מנמנם. אמר ליה מינם קא ניים מר. אמר ליה נמנומי קמנמנא ולא הייתי ישן והיינו כרבי יוסי.

הלכה לח

אמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לדברי ר"א בן עזריה לא יצא לכאורה נראה דהלכה כר' אלעזר דסתם מתני' כוותיה דתנן הפסח אחר חצות מטמא את הידים. וכן סתם מתני' דאיזהו מקומן (דף נו:) ובפרק קמא דברכות (דף ב.) ומיהו בפ' הקורא את המגילה למפרע (דף כ:) איכא סתמא כרבי עקיבא ומאי אולמיה דתרי או תלת סתמי מחד סתמא וגם ההיא סתמא דמגילה קתני לה בהדי הלכתא פסיקתא. ומיהו נכון להחמיר כרבי אלעזר דאפשר דרבי עקיבא מודה להרחיק את האדם מן העבירה באיסור דאורייתא. וכן היה נוהג רבינו תם ז"ל למהר לאכול אפיקומן קודם חצות.

הלכה לט

רבי שמלאי איקלע לבי פדיון הבן בעו מיניה על פדיון הבן ודאי האב מברך. שהחיינו וקיימנו מאן מברך. כהן מברך דקא מטי הנאה לידיה או דילמא אבי הבן מברך דקא עביד מצוה לא הוה בידיה אתא שאיל ביה מדרשא אמרו לו אבי מברך שתים. והלכתא אבי הבן מברך שתים.

הלכה מ

ומחייבינן לממני יומי דשבעה שבועי (מדאורייתא מחמיסר) [מדאורתא דחמיסר] בניסן נגהי שיתסר דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת ותנו רבנן (מנחות דף סה:) וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד. פירוש מדלא כתיב וספרת לך כדכתיב גבי שמיטה והתם הספירה בב"ד שהיו מברכין בכניסת השנה. אבל וספרתם לכם משמע ספירה לכל אחד ואחד ממחרת השבת ממחרת יום טוב. תנ"ה מיום הביאכם תספרו חמשים יום יכול יקצור ויביא אימתי שירצה ויספור ת"ל מהחל חרמש בקמה תחל לספור וכו'. יכול יקצור ויספור ואימתי שירצה יביא תלמוד לומר מיום הביאכם תספרו. יכול יקצור ויספור ויביא ביום. תלמוד לומר שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי הן תמימות בזמן שאתה מונה מבערב. יש מקשין כיון דקרא קאמר תספרו חמשים יום למה אין אנו מונין אלא

תשע וארבעים יום ודוחקין לפרש הפסוק עד ממחרת השבת שהוא יום חמשים תספרו אי נמי חמשים יום אוהקרבתם דבתרי' קאי והכי קאמר עד ממחרת השבת תספרו ולא עד בכלל. חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ולי נראה שאין אנו צריכין לדחוקות הללו. כיון דכתב ביה בהדיא שבעה שבועות תספר לך אין לספור יותר משבעה שבועות ומתספרו חמשים יום לא קשיא מידי שכן דרך המקרא כשמגיע המנין לסכום עשירית פחות אחת מונה אותו בחשבון עשירית ואינו משגיח על חסרון האחד. כיוצא בו כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים (בראשית מו) וכן ארבעים יכנו (דברים כה). וכי היכי דמצוה למימני יומי מצוה למימני שבועי דאמר אביי (שם דף סו.) מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי. רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי אמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא. ופירש ר"י ונראה דספק חשיכה יכול לברך ואין צריך להמתין עד שיהא ודאי לילה כיון דהוי ספקא דרבנן ועוד נראה דעדיף טפי סמוך לחשיכה משום תמימות.

הלכה מא

והיכא דשכח ולא ספר בלילה כתב בהלכות גדולות שסופר ביום וכן משמע משילהי מתני' דפרק ר' ישמעאל (מנחות דף עא.) דתנן מצוה לקצור בלילה ואם קצר ביום כשר אבל נראה עיקר אידך סתמא דפרק שני דמגילה (דף כ:) כל הלילה כשר לקצירת העומר. ודייקי מיניה דקתני לילה דומיא דיום מה דיום בלילה לא אף דלילה ביום לא ואמרינן נמי בריש מועד קטן (דף ג:) ר"ג ובית דינו נמנו על שתי פרקים האלו והתירום. ומסיק רב אשי התם דסבר כרבי ישמעאל דדריש מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קצירת העומר שהיא מצוה ודחיא שבת וכיון דדחיא שבת אינו נקצר אלא בלילה כדמוכח בסוף פרק רבי ישמעאל דקאמר התם ואי ס"ד דנקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחיא שבת ניקצריה מערב שבת אלא מדדחי שבת אלמא נקצר שלא כמצותו פסול. ועוד דרבי יוחנן דאמר (סוכה דף לד.) עשר נטיעות הלכה למשה מסיני סבר כר' ישמעאל (מ"ק ד.) דאמר מה חריש רשות ודחיא שבת ועוד דכי הך סתמא דמגילה חשיב הלכתא פסיקתא בפרק הגוזל (בבא קמא דף קב.) ובפ"ק דע"ז (דף ז.) גבי המשנה ידו על התחתונה הלכך אם שכח ולא ספר בלילה יספור ביום בלא ברכה. ועוד כתב בה"ג שאם הפסיק יום אחד ולא סיפר שוב אינו סופר דבעינן תמימות. ואין נראה לר"י דכל לילה ולילה מצוה בפני עצמה היא. וכי מברכים מברכים מעומד דת"ר בקמה תחל לספור אל תיקרי בקמה אלא בקומה.

הלכה מב

ואסור לן למיכל חדש עד אורתא דשיבסר בניסן נגהי תמניסר דכתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ותנן (ערלה פ"ג מט) החדש אסור מן התורה בכ"מ ואמר בגמרא (מנחות סח:) אמר רבינא אמרה לי אם אבוך אכיל באורתא דשיבסר נגהי תמניסר סבר לה כרבי יהודה דאמר והלא מן התורה הוא אסור שנאמר עד עצם היום הזה עד עיצומו של יום וסבר עד ועד בכלל וחייש לספיקא הלכך שיבסר ספק שיתסר הוא הלכך לא אכיל עד אורתא. הדרן עלך ערבי פסחים וסליקא לה מסכת פסחים